

DEN GAMLE MESTER

AV

SIGNE GREVE DAL

ER TIDLIGERE UTKOMMET:

Et aar.

Historier fra virkeligheten, fortalt for større smaapiker.

En gammel kjærlighetshistorie. For tiden utsolgt.

Henriks læreaar. En sandfærdig historie fra Goethes tid. Gjenfortalt av . . .

To mennesker. Carlyle og hans hustru i breve og dagboksopptegnelser. For tiden utsolgt.

Vesthimmelen.

9850/24/30

SIGNE GREVE DAL

D E N G A M L E
M E S T E R

Utgitt fra Trondheim bibliotek

KRISTIANIA
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1923

Copyright by
H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard),
Kristiania, Norway

THORNTON
1939
Printed in Norway

NATIONALTRYKKERIET — KRISTIANIA

Det er en lykkelig eiendommelighet ved det menneskelige sinn, at det har så lett for å glemme sine lidelser. Dets glæder derimot gror fast i minnet, avklædd det tilfeldig forstyrrende, som i selve stunden berøvet dem en del av deres verd.

En slik glæde, et slikt kostelig minne er for det tyske folk Weimar i årene 1775 til 1807. Fra den tid begynner nedgangen. Av de store samtidige dørdada Schiller og Anna Amalie, den regjerende storkhertuginne Carl Augusts mor, hun som i sitt lille Witumspalé hadde vært det glade midtpunkt i det selskaperlige samvær.

Efter slaget ved Jena var jo også det lille hertugdømme kommet i en yderst vanskelig stilling. Carl August hadde ikke villet slutte sig til Rhinforbundet og fikk føle Napoleons vrede. Franske hæravdelinger brøt inn over det lille land og besatte Weimar, hovedstaden med de 6000 innbyggere. Natten til 15. oktober blev byen plyndret og fem hus brente ned. Alle borgerne måtte finne sig i innkvartering, selv Goethes hus på Frauenplan blev ikke skånet, og to fulle soldater truet ham selv på livet.

Der var ikke annen råd enn å bøie sig. Carl August måtte slutte sig til Rhinforbundet og på Napoleons tog til Rusland var ikke mindre enn 2000 mann fra det lille hertugdømme Sachsen-Weimar.

I 1813 blev det ennu meget verre. Russiske, preussiske og franske hæravdelinger gjennemstreifte landet og fra 18. april til 18. august var Weimar atter plaget av innkvartering. I løpet av disse måneder måtte det lille land forpleie et par hundre tusen mann, skaffe 12216 hester og 50000 fourageforsyninger. Det var den fullstendigste utsugning.

Sygdом, krigens sikre følgesvenn, raste. Fru von Stein forteller at i Weimar lå 500 av dens innbyggere i nervefeber, og Johannes Falck, der på en måned mistet fire av sine barn, skriver: «I mange hjem døde alle. Mange, svært mange bukket under fordi de trykkende næringsсорger hadde undergravet livskraften.»

Den 64 år gamle Goethe var denne gang ikke tilstede. Han hadde vært sykkelig siden sin farlige sykdom i 1805, og hans nærmeste, Christiane Vulpius, gjennom mange år hans husholderske og elskerinne, fra 1807 hans ekteviede hustru, og deres nu voksne sønn, August, hadde sørget for å få ham avveien før ulykkene brøt inn for alvor. Disse to verget huset hjemme i Weimar, mens Goethe selv i Bøhmen skrev sine livserindringer. Honoraret trengtes nettopp da svært. «Jeg vedlegger en anvisning på 300 daler,» skriver han hjem, «hold hus med dette og besørg skattene så godt dere kan. Det er riktignok hårdt at man straks igjen må ut med det man nettopp møisommelig har fortjent, men man får jo være glad over at man overhodet har kunnet fortjene det.»

*

Blandt de nye menn, som i disse urolige tider kom til å spille en rolle, var den mest fremtredende en

ung jurist, Friedrich Müller. En begavet mann med solide kunnskaper og en karakter. Han fikk anledning til å vise sig meget nyttig, og da han hadde selskapelige talenter og la utpreget diplomatiske evner for dagen, blev han adlet med titel av regjeringsråd og i 1815 som kansler stillet i spissen for det lille rikets justisvesen.

Kansler von Müller hadde også literære interesser, skrev selv vers og hadde estetisk sans. I tidsrummet mellom 1822—32, Goethes ti siste leveår, var han en så godt som daglig gjest i huset på Frauenplan, og han hadde en egen evne til å stimulere den gamle dikter. De fleste besøkende disse år var jo en ny generations menn, der kom for å ofre røkelse til den store manns ære og i ærbødighet lytte til de ord der falt fra hans munn. Müller derimot innlot sig på motsigelser, selv der hvor han visste grunnen var farlig. Og da Goethe på sin side, skjønt han satte stor pris på kanslerens intelligens og karakter, aldri blev kvitt en viss uvilje overfor Müllers person og vesen, så var betingelsene der for sammenstøt.

Müller har da også fra disse år etterlatt sig en del optegnelser, hvor han gir øieblikksbilleder fra sitt samvær med Goethe, der i frisk og anskuelig umiddelbarhet overgår alle andre samtidiges.

Der var nemlig flere som i disse Goethes siste leveår skrev ned de ord, som falt fra den store dikters munn. Fremfor alle Eckermann, «den trofaste Eckhart», som Goethes gamle venn, musikkdirektør Zelter kalte ham. Eckermann, som hver gang efter et samvær med Goethe, skrev ned den samtale som var blit ført, og på det vis har skjenket efterverdenen et skrift, om hvilket den moderne Goetheforsker, prof. Gun-

dolf, bruker det uttrykk at det er intet mindre enn et evangelium.

Denne Eckermann stammet fra småfolk oppe i Lüneburgerheden. Ved gode evner og iherdig flid hadde han arbeidet sig frem til en akademisk grad og var sommeren 1823 kommet vandrende på sin fot til Weimar for én gang i sitt liv å skue Goethe «ansikt til ansikt» og overrekke en estetisk avhandling til hans ære.

Goethe blev tiltalt av den unge filologs beskjedne, men tillitsfulle vesen og sunde judicium i literære henseende. Efter å ha prøvet ham ved et par mindre oppgaver, knyttet han ham nærmere til sig som medhjelper ved den forestående ordning og utgave av sine samlede verker.

Ved sitt trofaste og hengivne sinnelag, sin takt og diskretion blev Eckermann snart husvenn, spiste næsten daglig ved familiens bord og fikk en sikret position i den aristokratiske lille by. Hans omstendelighet og en viss naiv selvtilfredshet virket litt irriterende på enkelte samtidige, således gikk han kansler von Müller på nervene. Men Goethe selv, hans sønn August og dennes unge frue, Otilie von Pogwisch, holdt alle meget av Eckermann og viste ham ved enhver leilighet den største tillit.

En annen husvenn og medarbeider ved utgivelsen av de samlede verker, var Riemer, overbibliotekar ved det storhertuglige bibliotek. Siden 1805 hadde han gjennom årrekker bodd i huset ved Frauenplan som Goethes privatsekretær og huslærer for hans sønn August. Fra Riemers hånd foreligger et større verk om Goethe, nærmest et lidenskapelig forsvarsskrift rettet mot dem, der efter dikterens død prøvet å befri

sig fra trykket av hans autoritet ved å angripe ham som menneske.

En hyppig gjest ved middagsbordet disse år var også Soret, en naturhistoriker der fra Genf var kallet til Weimar som lærer for storhertugens lille sønnesønn, Karl Aleksander.

Ved sine kunnskaper i mineralogi og zoologi blev han Goethe, til megen glede og hjelp. Også hans optegnelser over samtaler med Goethe vil i det følgende bli benyttet.

Av de gamle venner, de der hadde vært unge sammen med Goethe, var ikke mange tilbake, som boende i Weimar egentlig kun Einsiedel og direktøren for tegneskolen, schweitzeren Heinrich Meyer, til daglig kun kalt «Kunst-Meyer». Hans bekjentskap hadde Goethe gjort i Rom. Meyer var så fulgt med til Weimar, hvor han forblev til sin død i høi alder, en rekke av de første år som gjest i Goethes hus.

Goethe holdt meget av denne mann og satte hans judicium høit, særlig i spørsmål angående bildende kunst. Han hadde vennet sig så til det daglige samvær med Meyer, at han ved leilighet ytret: «Den mann ønsker jeg ikke å overleve.»

Det slapp han da også. Goethe døde våren 1832 og «Kunst-Meyer» fulgte sin herre og mester noen måneder senere.

Om disse to, kansleren og Kunst-Meyer sier Goethe: «Jeg inndeler mine venner i håperne og fortvilerne. Til de første hører kansleren, til de siste Meyer. Men Meyer er kommet så langt i sin fortvilen at han begynner å nærme sig håpet.»

Hvordan var nu disse ti siste år av Goethes liv hans nærmeste, huslige forhold — — —

6. juni 1816 var hans, siden 1807 ekteviede hustru, Christiane Vulpius, død. Hun hadde ikke vært noen pryð for hans hjem: «liten, kulerund, sprengrød,» hadde hun latt sin livslyst få avløp på danselokalene i Weimar og omegn. Selv med vielsesattesten i orden hadde det ikke vært mulig for Goethe å skaffe henne noen social position. Skjønt han viste sig offentlig ved hennes side og lot henne ved leilighet presidere som vertinne ved sitt bord, holdt de fornemme damer sig kjølig tilbake fra henne. Christiane vedblev derfor, selv som Goethes hustru, å leve sin beskjedne tilværelse i de små rum inn mot haven og med søsteren Ernestine og deres gamle tante Juliane til selskap.

Goethe holdt meget av henne og var hjertens takknemlig over hennes trofaste hengivenhet, hennes aldri sviktende godmodighet og hennes makeløse dyktighet som husholder.

Ved Christianes død var Goethe 67 år gammel, sykelig, man hadde i Weimar i årevis regnet med hans snarlige bortgang. De fleste venner fra ungdomstiden var døde, og skjønt hans hus næsten daglig hjemsøkt av mer eller mindre kjente gjennomreisende størrelser, var han i virkeligheten blitt en overordentlig ensom mann. «Med undtagelse av «Kunst-Meyer» og mig, ser han sjelden nogen,» skriver Riemer fra den tid, «og nettop i de ensomste stunder kan ikke vi være hos ham.»

«De ensomste stunder,» var de sene ettermiddags- og aftentimer, da Goethe ikke mere kunde arbeide ved kunstig lys. Da opholdt han sig gjerne i sitt lille arbeidsværelse, ut mot haven, og lot sekretæren lese

høit, hvis da ikke en eller annen husvenn gledet ham ved et stimulerende besøk.

Han hadde dog sin sønn, den ved morens død 27 årige August von Goethe,* boende hjemme, og i alle livets praktiske gjøremål var han faren til stor hjelp. De møttes i sin ordensans og samlerlyst. At de holdt overordentlig meget av hinannen, er utenfor all tvil. Farens videnskapelige samlinger kjente August så godt at han selv overfor fagfolk ingen blottelser gav sig. I den lille gartnerbolig nede i haven hadde han selv betydelige samlinger av mineraler og fossiler.

*

August von Goethe hadde hatt en vanskelig barndom og ungdom med den store dikter og statsminister til far og «mamsel Vulpius» til mor. Faren mottok tidens berømtheter i sine selskapsværelser ut mot Frauenplan. Moren satt i sine to rum inne mot haven og drøftet bysladder med tante Juliane og søster, Ernestine, der ernærte sig redelig ved søm. Faren var den regjerende storhertugs fortrolige venn og daglig gjest på det hertuglige slott, moren hvirvlet rundt på alle de dansetilstelninger hun kunde overkomme. Folk lo av henne, og den lille August har tidlig følt det. 14 år gammel skriver han i et brev til faren: «Igår var her dans på rådhuhsalen. Jeg blev hjemme, men jeg hører at mor skal ha danset svært meget.»

Hjertens snild var Christiane og vilde alle mennesker vel. Og hvad nu August angikk, det eneste av hennes

* Mine opplysninger om August von Goethe har jeg i det vesentligste fra Jenny von Pappenheims erindringer og Wilhelm Bode: «Goethes Sohn.»

fem barn, der blev ilive, forkjælte hun ham efter beste evne og trøstet ham med kjærtegn og søte saker, når han tydde ned til henne efter en eller annen anstren- gende eksamination oppe hos «Geheimeråden», som Christiane alltid vedblev å titulere sin venn og beskytter.

Da August kom op i de første tyveår, hadde han utviklet sig til en overordentlig vakker ung mann, der blev sterk fetert. Tidlig begynte han å føle sig trykket av de fordringer man stillet til Goethes eneste sønn. Han manglet ikke selvkritikk, var overhodet av en beskjednen natur og ganske på det rene med at hans evner og enlegg var ganske ordinære.

Det var dengang stambøkernes tid og i alle de vers og visdomsord, hvormed farens berømte gjester fylte Augusts album, manglet aldri en påminnelse om å gjøre det store navn ære. Efterhånden blev det da til en sykkelig angst hos August at noen skulde ville mistenke ham for å ville «fortsette firmaet», som han uttrykte sig. For straks, på forhånd å avvise en sådan mistanke, anla han et brysk vesen og gav sig mine av å være blottet for åndelige interesser.

Efterhånden mistet han sin popularitet hjemme i Weimar og hertil bidrog ikke lite en omstendighet, til hvilken faren var den egentlige årsak. Under befrielseskrigen blev der nemlig dannet frikorps av dannede familiers unge sønner, der utmerket sig mer ved begeistring enn militær dyktighet. Goethe gjen- nemskuet det hele som et «anstaltmakeri», der vilde bli til bryderi for den øverste krigsledelse og satte sig bestemt imot Augusts ønske om å tre inn i et slikt korps av samtidige studie-kamerater.

Av respekt for farens ønske trakk August sig

tilbake, men med riktig forståelse av hvor skjebnesvanger en slik optreden vilde bli for hans stilling blandt kameratene. Mer og mer trykket ber han faren om lov til å forlate Weimar, helst vilde han slå sig ned langt borte fra hjemlige forhold for å prøve om han ikke ved egne krefter kunde arbeide sig op til en betrygget og ansett stilling.

Men den gamle dikter, der var så klok på alle de menneskelige ting, han var i dette tilfelle dum og blind. Kjærligheten gjorde ham blind. Hvor kunde vel gutten få det bedre enn under farens sterke og beskyttende vinger!

Og «Geheimråden» trakk i sin uniform, gikk op på slottet og hadde en samtale med sin landsherre, Carl August, og saken ordnet sig som de to gamle venner fant det best. August skulde bli med til hovedkvarteret som kammerråd Rühlmanns assistent, fikk uniform og en følelse av «å være med».

Med frikorpset gikk det da også som Goethe hadde forutsett, de utrettet intet, var tvert om i veien og blev snart oppløst. Men det utelukket ikke at de hjemvendte blev mottatt med jubel som helter. August, stakkar, var også med i den skare som holdt fest for de tapre krigere, men da han trengte sig frem for hjertelig å ønske kameratene velkommen hjem, møtte de ham med hånlige blikk, især var det hans uniform som irriterte dem, og føreren for den frivillige skare, en rittmester von Werthern-Wiehe utfordret August til duell.

Men heller ikke ved denne leilighet fikk August anledning til å bevise sitt manns-mot. Farens venner trådte imellem, og duellen blev opgitt. August trøstet sig ved i all hemmelighet å oprette et alter for sin helt

og sitt ideal — Napoleon Bonaparte og ved å anlegge en samling relikvier fra den store feltherres liv og virke. Han blev også fra nu av knyttet til statsforvaltningen, først som kammer-råd, senere som kammer-herre. En stilling som ikke hindret ham i, nu som før, å være farens støtte i alle praktiske og økonomiske saker.

Efter morens død 1816 blev Augusts stilling på mange måter lettere, og han begynte å se sig om efter en hustru, der foruten å være husmor, også kunde være en verdig vertinne i det store hus på Frauenplan. Det er sannsynlig at far og søn sammen har drøftet saken, og at de har vært enige om at «god familie» måtte være nødvendig forutsetning.

Og August mintes sin barndoms og første ungdoms flamme Ottilie von Pogwisch.

Ottilie var nu 20 år og bodde sammen med sin yngre søster Ulrike oppe i «Fürstehusets» kvistværelser. Foreldrene var skilt, fordi faren, der var i preussisk tjeneste, ikke så sig istand til å ernære en familie standsmessig. Moren var så reist hjem til fødebyen Weimar, hvor hun som hoffdame hos storhertuginne Louise, var bunden av sin tjeneste dagen lang. De to faderløse småpiker fikk derfor en temmelig uregelmessig oppdragelse, noe kjøkken fantes ikke i leiligheten, de spiste middag hos morens venner von Eggloffsteins og tilbragte aftnene hos bestemoren, den myndige overhoffmesterinne Henckel von Donnersmarck, av hvem de var helt økonomisk avhengige.

Ottilie von Pogwisch var i flere retninger en betydelig og eiendommelig ung pike, elsket og forkjelet av venindekretsen. Hun var liten og sped med uregelmessige trekk, men med vakre og uttrykksfulle øine. Hun var musikalsk, spilte godt piano og hadde vakker

sangstemme. Hennes sinn var svermerisk og hennes estetiske interesser fikk mer enn rikelig næring i dattidens Weimar, hvor all verden skrev vers. For livets realiteter næret hun en dyp forakt, hadde hverken lyst eller anlegg for en husmors gjerning og var bunnløs uordentlig.

For August blev hun den slettest mulige kone.

Hennes kortvarige forelskelse gjaldt i virkeligheten ikke mennesket August, men den beundrede og forgudede dikters sønn. Svermeriet for faren overførtes for en kort tid på sønnen. «Besteveninden», Adele Schopenhauer, filosofens søster, gjennomskuet situationen. Hun forutser «at der ikke kan komme noe godt ut av forbindelsen mellom den åndfulle, sværmeriske og komplet upraktiske Ottilie og den utelukkende praktisk anlagte, opfarende og disharmoniske August, der til og med hadde ord for å ha arvet sin mors hang til sterke drikke.»

Det unge par flyttet inn i mansardetagen i huset på Frauenplan, en hel rekke hyggelige rum med skråtak. Straks fra første stund førte de husholdning sammen med svigerfaren. Ottilie gikk vel til en begynnelse rundt i huset og raslet med den avdøde Christianes store nøkleknippe, skrev også vers om en kvinnes største dyd — å kunne lave en god sos. Men snart blev hun kjed av den komedie, overlot kjøkkenet til husholdersken og økonomien til August og nøiet sig med å presidere som en elskverdig og morsom vertinne for enden av det store, gjestfrie bord nede i svigerfarens gule spisestue. «Jeg hadde håpet å få en husmor inn i huset,» spøkte den gamle Goethe, «men fant at jeg hadde fått en Pallas Athene eller jomfru av Orleans.»

I virkeligheten var han den eneste som vant ved de nye forhold. Han kjente sin fine organisme og hvor lite den tålte av sinnsbevegelsenes slit, og av ren selvoppholdelsesdrift hadde han gjennom årene vennet sig til ikke å se mere enn det var gode for ham å se. Og hvor ilde det enn kom til å gå deroppe i mansardetagen, hvor sørgelig forholdet enn utviklet sig — ett var de to unge alltid enige om, mest mulig å skåne den elskede gamle mann. Det var overhodet kun begges fortrolige venner, der visste, *hvor* ilde det stod til mellom August og Ottilie, utad bevarte de begge selvbeherskelsen, også overfor de tre barn der i tidens løp innfant sig, sønnene, Walther og Wolf og den først i 1829 fødte datter Alma.

Jo — den gamle dikter vant meget ved sønnens ekteskap. Det blev ham en dør inn til den nye slekt. Med sin enorme autoritet og anseelse stod han for de unge som en allerede mythisk skikkelse, en heros de dyrket, men ikke hadde noe personlig forhold til. Nu blev dette anderledes. Huset hadde fått en ung og inntagende vertinne, og den gamle Goethe så gjerne at hun trakk ungdom til, der gav nye impulser. For skjønt de alle så op til den gamle dikter med næsten tilbedende kjærlighet, så dyrket de også andre og nyere guder, Byron f. eks. Goethe blev revet med av deres begeistring, og hans beundring for denne engelske poet fikk et næsten sværmerisk preg.

Blandt Ottilies veninder var der også flere hvis selskap og hengivenhet blev ham til stor glede. Først og fremst søstrene von Eggloffstein, av hvilke Line utmerket sig ved sin vakre sang og Julie ved sit maler-talent. Talentfull og interessant var også Adele Schopenhauer. Ottilies yngre søster, Ulrike, fikk sitt

hjem hos søsteren. Noget særlig var det ikke ved henne, men hun var frisk og ung.

«Disse unge damer,» sier Bode i sin bok: «Goethes Sohn», besad nettop det riktige mål av uselvstendighet og selvstendighet. De stod i forbindelse med yngre, ansete menn og de leste bøker som var nye for den gamle dikter. Fremmede sprog var dem ingen hindring. Som en ny generation stod de i et annet forhold til de nye diktere. De citerte Uhlands vers og frydet sig ved Hoffmanns fantastiske fortellinger, men fremfor alt leste de Scott og Byron.»

*

Huset ved Frauenplan står der den dag idag slik det stod i Goethes siste leveår.

Det er stort, uregelmessig og rummelig. Fra inngangsdøren midt på facaden mot Frauenplan, fører en bred, vakker trapp op til annen etages rekke av, forholdsvis små, enkelt og temmelig sparsomt møblerte rum. Her mottok Goethe sine gjester, og i den store, gule spisestue, det første rum man kommer inn i fra trappegangen, inntok de to familier sine måltider ved det tunge, rettvinklede eketresbord, der uttrukket i hele sin lengde fikk plass til så mange.

I første etage var kjøkkenet og de mange rum, der var knyttet til datidens besværlige husholdning. I tredje etage, mansardetagens uregelmessige, men koselige rum, holdt de unge Goethes til med barn og tjenerskap.

Det var imidlertid som regel kun ved middagen og festlige anledninger at Goethe opholdt sig i disse hovedbygningens mange rum ut mot Frauenplan. Sin arbeidsdag tilbragte han i en tilbygning ut mot haven

og forbundet med hovedbygningen ved et overbygget rum. Her hadde han, foruten et smalt bibliotekværelse og et tjenerværelse, tre ganske små rum innrettet til sitt private bruk.

Det første av disse værelser har to smale vinduer ut mot gårdsplassen, der skiller de to bygninger. Mellem vinduene står her det gamle slagur fra barn-domshjemmet i Frankfurt. Ellers er veggene dekket av skaper med smale skuffer, der inneholder sten-samlingens 18 000 numre.

Fra dette rum kommer vi inn i det egentlige arbeidsværelse. Overordentlig tarvelig utstyrt. Fire trestoler om et bord med tykk plate. Ved veggen to skrivepulten og i det ene hjørne en stor, muret ovn. To temmelig små vinduer får et vakkert grønnskjær fra haven utenfor.

Ved bordet hadde sekretæren sin plass, ti Goethe arbeidet alltid med sekretær. Han selv gikk under dikteringen rundt bordet, med hendene på ryggen. Sekretæren Schuchardt forteller: «Han dikterte sikkert, flydende, som av en bok. Mange ganger kek jeg mig om, for å se om der ikke et eller annet sted skulde ligge noget konsept, men jeg opdaget aldri noget-somhelst. Under dikteringen vandret han uophørlig rundt bordet, hvor jeg satt og skrev. Det hendte da ikke sjelden, at han plutselig blev stående som om han hadde en gruppe mennesker eller en annen gjenstand foran sig. Med utbredte hender og kroppen bøiet til side bragte han gjenstanden likesom i likevekt og harmonisk gruppering. Var dette lykkes, ropte han gjerne: «Så er det riktig, så må det være.» Til en begynnelse fant jeg det ganske uhyggelig med dette usynlige selskap.»

Disse rum innrettet Goethe sig i sitt 45de år, og det er ikke formeget å si at han i dette lille, yderst tarvelige arbeidsværelse, tilbragte den største del av sitt livs siste halvpart. Hele formiddagen optatt med dikteren, eftermiddagen med eksperimenter, studier og ordning av sitt materiale. Da hans øine ikke lenger tålte arbeidet ved kunstig lys, tok han gjerne mot besøk efter mørkets frembrudd, en og annen av de nærmeste husvenner, eller han lot sekretæren lese høit. I slike fortrolige stunder satt han gjerne i negligé, en ullen, kort jakke, åpen i brystet og uten halsklæde. Det hente at han i de senere år holdt til her inne hele vinteren igjennem. De aller fleste av de samtaler jeg i det følgende vil gjengi, fant sted her.

Blev besøk meldt, en eller annen mere eller mindre berømt gjennomreisende kunstner eller videnskapsmann, trakk han sin lange, blå frakk på og «skred» gjennom forværelset med stensamlingen, over gangen og de par trappetrin inn til Urbinoværelset, det minste og sydligste av rekken med selskapsværelser. Fra dette inn i «Junoværelset», med navn efter en kolossalbyste av Juno, forært av den franske billedhugger David, hvor den besøkende satt ventende med bankende hjerte. Det er ikke noe rum, der innbyder til lett konversation. Et par magre stoler langs veggene, et lite flygel, en liten, hårdstoppet sofa med et rundt salonbord foran og et par enkle stoler om dette.

Goethe pleiet så by gjesten plass i det ene sofa-hjørne. Selv anbragte han sig i det annet, eller på en stol tvers overfor og med de store brune øine oppmerksomt rettet mot den besøkende.

Nu kom det an på om gjesten forstod å berette noget fra sin reise eller fra sin viden, der vakte den

gamle dikters interesse. Da tødde han op. De skjønne, forunderlig strålende øine fikk varme og liv.

Men grep den ulykkelige feil, kom han med banale uttrykk for sin beundring eller med ulyksalige komplimenter, blev audiencen særdeles kort. Den gamle herre stivnet til og utbredte om sig en slik forferdende kulde, at den ulyksalige hurtigst mulig fant sin vei ut gjennom den store, gule spisestue og ned den brede hovedtrappes makelige trin. — —

*

Fra arbeidsværelset førte en dør inn til sovekammeret, hvor Goethe satt eller lå gjennom mange og lange sykdomsperioder, og hvor han døde. Det er bitte lite, 2,5 ganger 3,5 meter. Et lite vindu ut mot haven, en dør ut til tjenerværelset. Langs den ene vegg en lav og ganske smal furutres seng uten nogensomhelst utsmykning, 2 små furutres bord, på den ene en ganske liten vannbølge med mugge, på det annet en kopp og et par medicinflasker. Ved sengen en hårdstoppet lenestol, i 1823 forært dikteren av kammerherreinne von Eggloffstein, en gave, der gledet ham slik, at han skrev til henne, at hun ved den hadde gjort sig fortjent til den evige salighet.

*

I 1823 var nemlig Goethe døden nær av hjertebetendelse. Soret beretter at dikterens venner en dag i februar samlet sig i arbeidsværelset, hvis dør stod åpen til det lille sovekammer, hvor to læger stellet om den syke, hvert øieblikk ventende at et hjerteslag skulde ende hans liv.

Til Ottilie ytret han da: «Jeg føler at det øie-

blikk er kommet, da kampen mellom liv og død begynner.»

Han var imidlertid ved full bevissthet og sa spøkende til lægene:

«Dere er for engstelige med Eders midler, Dere skåner meg for meget. Når man har en patient som jeg, må man gå en smule napoleonsk tilverks.» Han drakk derpå en kopp Arnika og gav en grasiøs skildring av denne plante, som han ofte hadde plukket i Bøhmen.

Mot lægenes sikre formodning, inntrådte en lykkelig vending til det bedre, og han blev den følgende sommer så bra, at han kunde underkaste sig en kur i Marienbad, hvor han kom helt til krefter igjen og tilbragte en lykkelig tid sammen med sine venner grevinne Lewezow og hennes to døtre. Den eldste av disse var den 19 årige Ulrike, og denne unge pike optok ham slik, at der nådde rykter til Weimar om at den gamle dikter tenkte på intet mindre enn et nytt ekteskap. Selv skriver Goethe til musikkdirektør Zelter, at han «for å hvile sig ut etter arbeidet for en seks ukers tid hadde gitt sig i et skjønt barns tjeneste.»

*

Hvordan virket da denne 74 årige manns ydre og vesen, når et slikt rykte straks kunde vinne tiltro, og av samtiden slett ikke opfattes som noget unaturlig, enn si latterlig.

Bibliotekar Riemer gir oss følgende skildring av den gamle Goethe:

«Man måtte se ham for å kunne få en anelse om denne mektige, sluttete, sig selv beherskende natur.

Man måtte se disse øine, der lyste av mildt alvor, kjærlighet og velvilje. Han inngjød en sådan tillit at man kunde gå til ham med hvad som helst. Alltid gikk man styrket fra ham, der spøkende kalte sig «overskriftefar», og ingen skriftefar har tausere bevart andres hemmeligheter. Med mild visdom gjorde han en opmerksom på de hjulpekilder, der fantes i ens egen natur. Aldri hørte jeg hårde ord fra denne munn, som hverken latter eller gråt eller ergrelse eller vrede vansirte, dette underskjønt formede organ, der bragte de kunstnere, der vilde forevige det, til fortvilelse.

Man måtte ha sett, hvor fast og sterk han stod på sine føtter, hvor sikker og verdig han skred frem, rank, med tilbaketrukne skuldre, i eldre år gjerne med hendene på ryggen.

Man må ha sett ham og hørt ham for å kunne få et inntrykk av hans sjels adel, hans kjærlige blidhet, godhet, skånsel og tålmod, hans humor og fine ironi, hans elskverdige haven sig selv tilbeste.

Hans tiltrekningskraft lå ikke bare i hans åndelige overlegenhet, hans viden og kunnen, heller ikke bare i hans vesens ynde og elskverdighet, men man følte at man stod overfor det fullkomne menneske, som man tillitsfull kunde gi sig hen til, fordi intet menneskelig var ham fremmed, og fordi hans åndelige storhet var parret med så megen mildhet og menneskevenlighet. — — —»

Nei — ryktene fra Marienbad, der utover sommeren antok en fastere form, vakte ingen tvilende munterhet hjemme i Weimar, og storhertugen, Carl August, der så vel unte sin venn litt huslig lykke på hans gamle dager, drømte alt om bryllup.

Oppe i mansardetagen på Frauenplan vakte derimot ryktene et voldsomt røre. Det vil si, Ottilie tok det hele forholdsvis rolig. Hun holdt selv stadig en eller annen kjærlighetsaffære gående og var alltid rede til sympati overfor denslags blandt sine omgivelser. For August derimot stillet saken sig anderledes. Han hadde en sterk følelse av sitt ansvar som forsørger, og nu så han hele sin økonomiske og sociale eksistens, der var helt avhengig av faren, truet med sammenbrudd. For det var han ganske klar over — ikke et øieblikk lenger kunde han og hans familie bebo huset, hvis ryktet sa sant og en ny husfrue skulde presidere i Goethehuset på Frauenplan.

Men så langt har formodentlig Goethe selv neppe tenkt. Allerede i vognen på reisen hjem fra Marienbad fant han et befriende uttrykk for sitt bevegede sinn ved utarbeidelsen av det skjønne og lidenskapefulle dikt: «Elegie fra Marienbad».

Han hadde ennu engang hatt en rik og skjøn opplevelse på det erotiske område, og skaperevnen var

blusset op med nytt og ungt liv. Nu var det å vende tilbake til små, usigelig velkjente forhold hjemme i det lille Weimar. Han gruet sig, han trakk reisen i langdrag, nølet tilslutt ennu en tid i det nære Jena med dets mange lykkelige minner fra skapende perioder i hans liv.

Endelig 17. august 1823 inntraff han i Weimar. Samme dag, kl. 6 ettermiddag, begav kansleren sig til Frauenplan for å by dikteren velkommen hjem. I dagboken forteller han samme aften herom:

«Klokken 6 gikk jeg sammen med overbibliotekar Riemer til Goethe som samme dags middag var ankommet fra Jena, hvor han efter sommerens vidunderlige opplevelser hadde opholdt sig et par dager som i en slags karantene.

Jeg merket straks at han ikke var glad ved å være hjemme igjen. Man måtte, sa han, ergre sig til døde over visse foreteelser her hjemme, hvis man ikke forlengst hadde lært sig å resignere. En fikk la alt gå sin egen skjeve gang, og så om sommeren ved opphold i utlandet, se å skaffe sig livslyst og kraft til å utholde vinteren i Weimar. Overhodet var jo forholdene her slike at han skammet sig over å høre til her og gjerne drog sin vei — bare han visste hvorhen.

Da så Meyer opfordret ham til sinnets opmuntring å gjenopta de daglige kjøreturer, brøt det løs:

«Og hvem skulde jeg så kjøre med uten å kjede mig? Nei fru von Stael hadde rett, da hun i sin tid sa til mig: «Il vous faut de la seduction.»

Jo, slik er det. Jeg kommer frisk og glad hjem efter i tre måneder å ha følt mig lykkelig blandt interessante mennesker, trukket fra den ene magnet til den annen. Og nu er jeg havnet i denne avkroken

igjen og må gå i hi på mitt takkammer og se til hvordan jeg skal kunne klare mig igjennem.»

«Det er smertelig,» bemerket den gode kansler, «å være vidne til en sådan manns indre oprevethet og merke hvor svært han denne gang har for å gjenvinne sin tapte likevekt.»

*

Litt efter litt lykkes det dog. Nu som før under voldsomme sinnsrystelser, var det arbeidet, den daglige pliktopfyllelse som reddet ham. Men den uhyre anstrengelse det denne gang kostet, oversteg hans alders krefter. En seks ukers tid efter hjemkomsten følger reaktionen, og et sygdomsanfall bringer ham for annen gang dette år til dødens terskel.

Men før det kom så vidt fant han den første, mest nødvendige trøst og hjelp i et besøk av en veninde fra Marienbadertiden, den polske pianistinne madame Szymanovska, hvis sjelfulle spill bragte ham den første virkelige lindring.

Til vennen Zelter, der tok så hjertelig del i alle hans livs hendelser, skriver han herom: «Det er vidunderlig hvilken uhyre makt musikken har over mig i denne tid, fru Milders sang, Szymanovskas pianospill, ja selv det herværende jegerkorps prestasjoner folder mig ut som vennlighet en knyttet neve.

Jeg sier til mig selv: Dette kommer av at du så lenge slett ikke har hørt musikk, så at ditt organ for denne kunstart har lukket sig. Nu åpner dette himmerike sig over dig og griper dig med hele sin velde, trer inn i alle sine rettigheter og vekker en verden av innslumrede minner. Jeg er sikker på at jeg skulde ha måttet forlate din konserthall efter sangernes første toner!

Og når jeg betenker at jeg her i byen kun har anledning til å høre en opera om uken, slik man her kan gi den, så begriper du vel, hvad det vil si å undvære en sådan nydelse, der som alle høiere gleder, hever mennesket ut av og over sig selv, ut av og over verden.»

Arbeidsværelset som han selv hadde innredet, og hvor han hadde tilbragt så mange lykkelige arbeidstimer, var nu blitt «takkammeret», der følte som en fangecelle. Og disse ærbødige Weimar-ianere der kom for å føle ham på pulsen, disse mennesker han kunde utenat, rundt omkring og tvers igjennem! Som aldri før følte han også nu efter hjemkomsten fra Marienbad trykket av sin stilling som husfar og bestefar i et hjem hvor de unge irriterte ved sitt oprevne vesen og uharmoniske samliv. I en fortrolig samtale med kansleren beklager han sig over Ottilies uforbederlige sensationstrang og rotløse vesen. Ved denne anledning kom han med følgende bemerkning:

«Jeg deler mine kvindelige venner i to klasser, i sådanne som har «action a distance», og i sådanne som kun virker ved personlig nærvær. Med hine underholder jeg mig ofte i ånden, mens disse andre absolutt intet betyr for mig, hvis jeg ikke nettop har dem om mig.»

Han gjør i denne tid på Müller et lidende inntryk. Hans hele holdning gav uttrykk for en art indre desperation.

En dag i denne tid faller mellem disse to talen om muligheten av en fortsatt tilværelse efter døden.

Goethe: «Udødelighetsbeviset må enhver bære inne i sig selv, annensteds får han det ikke. Vel er alt i en evig vekslen, men bak det vekslende hviler et evigt. — — —

Det er forøvrig ikke mulig for et tenkende vesen å forestille sig en ikke væren, et ophør av tenkning og liv. For så vidt bærer enhver udødelighetsbeviset i sig og det ganske uvilkårlig. Men så snart man objektiv vil trede utenfor sig selv, så snart man dogmatisk vil bevise en personlig fortsettelse, gripe og fikserer denne indre fornemmelse, taper man sig i motsigelser.»

— — —

*

Den 14. oktober holder Goethe for første gang efter hjemkomsten fra Marienbad et av sine velkjente selskaper. Den i samme sommer, i juni, ankomne Eckermann får til sin store sinnsbevegelse også en innbydelse. Om den store begivenhet beretter han samme aften i sin dagbok:

«Jeg var den første som kom. Jeg frydet mig over den strålende oplyste rekke værelser. I et av de innerste fant jeg Goethe, som kom mig vennlig i møte. Han var prektig å skue i sorte selskapsklær med ordenstjernen på brystet.

Snart innfant også Riemer sig, kansleren, Kunst-Meyer og en hel del andre av byens ansette menn og kvinner. Også Goethes sønn, kammerherren August von Goethe og hans frue Ottilie, født von Pogwisch, så jeg her for første gang. Der var også flere utlendinger tilstede med hvem Goethe talte fransk.

Selskapet tiltalte mig meget, alt gikk sa fritt og utvunget for sig. Man stod, man satt, man spøkte og lo og snakket, snart med denne, snart med hin, Goethe gikk om mellom sine gjester, innlot sig med alle, men syntes heller å lytte til hvad andre kunde ha å si, enn selv å tale meget.

Senere ut på aftenen satte regjeringsråd Schmidt sig til flygelet og spilte Beethoven. En åndfull dame fortalte mange interessante trekk om Beethovens personlighet. Og snart var klokken ti, og selskapet brøt op. — — —

Den «åndfulle» dame var fru von Savigny, en eldre søster av Bettina von Arnim og en datter av Goethes ungdomsveninde Sophie de la Roche. Hennes mann, den berømte jurist, var også tilstede, en kjempeskikkelse, hvis skilte, langt ned hengende hår og ovale kraftige ansikt, gjorde et imponerende inntrykk.

Imidlertid må den skikkelige, i selskapsverdenen lite bevandrede filolog Eckermann, ha følt sig noget trykket av det fornemme selskap, for da han den 27. samme måned atter blir innbudt, får han betenkeligheter. På innbydelseslisten, som en tjener bærer omkring til alle de angjeldende, leser han nemlig en hel rekke kjente navn blandt aristokratiet, som innbydes til å høre den berømte Szymanovskas pianospill. Og da nu teatret samme aften byr på en nyhet og Eckermann er en lidenskapelig teatergjenger, spekulerer han på om han skal vove å skulke selskapet.

Beklemt begir han sig en time før teatertid hen til Goethe. Der hersker stor travelhet i huset på Frauenplan, han hører flygelet stemmes:

«Jeg traff Goethe i hans arbeidsværelse, som det lot til, glad over å se mig. Han var festklædd, med den store stjerne som klædde ham så godt.

Vi blev gående i samtale op og ned på gulvet. Snart kom vi inn på teatersaker og jeg fikk anledning til å betone, hvilken stadig kilde til nye gleder mine besøk der var. Da jeg nemlig før mitt komme til Weimar hadde manglet anledning til teaterbesøk, så

virket nu alle stykker sterkt og friskt på mig. Ja så teatergal var jeg blitt, at jeg sogar idag var gerådet i indre uro, fordi jeg ikke kunde komme derhen, og det skjønt der jo her ventet mig en så betydelig aften.

Goethe stanset op og så på mig med et stort og vennlig blick.

«Vet De hvad,» sa han, «gå De kun derhen. Genér Dem ikke. Passer det Dem bedre i aften å se et lystig stykke i teatret, så gå bare. Hos mig bydes der på musikk, men det kan der jo oftere bli anledning til. Bli hos mig til henimot kl. 6, så har vi tid til å snakke litt mere sammen.»

Goethes tjener, Stadelmann, bragte nu to lys, som han anbragte på arbeidsbordet. Goethe bad mig ta plass der, da han vilde gi mig noe å lese. Og hvad var det han la der på bordet foran mig? Intet mindre enn «Elegie fra Marienbad».

Jeg hadde jo hørt ryktet om, at Goethe i den lidenskapelige stemning efter sommeropholdet i Marienbad hadde skrevet et overordentlig skjønt dikt, som han vernet om som en art helligdom. Jeg trodde dette forlydende, fordi det svarte til hans ånds produktive kraft og hans følelsers sunde styrke. Jeg hadde lengtet efter å se dette dikt, og nu lå det der utbredt foran mig, i Goethes egen håndskrift og med en silkesnor festet til et bind av rød maroquin for likesom i ett og alt å minne om at diktet var noget ganske for sig selv.

Diktet snodde stedse på nytt om sin egen akse og syntes om igjen og om igjen å vende tilbake til sitt eget utgangspunkt. Den forunderlig bratte avslutning virket uventet og gripende.

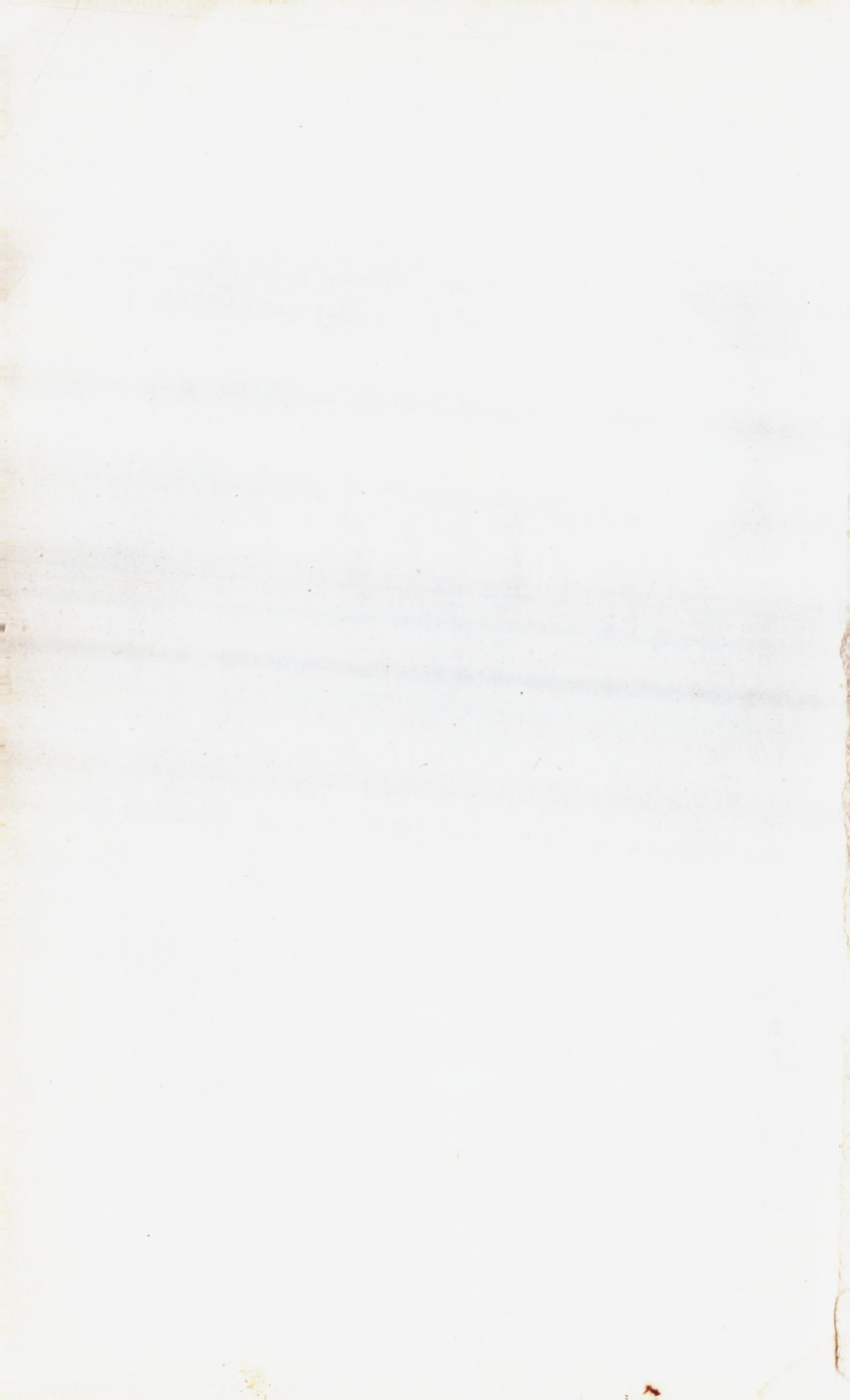
Da jeg hadde lest diktet igjennem, kom Goethe hen til mig: «Ikke sant,» sa han, «her har jeg lavet noe

som duger. Om noen dager kan vi tales nærmere ved om det.»

Det stykket jeg den aften så i teatret var kanskje utmerket i sin art. Mine tanker var imidlertid ikke der, men hos Goethe. Etter forestillingens slutt gikk jeg forbi hans hus. Det lyste festlig fra alle vinduer. Jeg hørte pianospill og angret, at jeg var gått min vei.» — — —

FRIEDR. VON MÜLLER

Det kunde han ha god grund til, for det hadde vært en overmåde interessant aften, og Szymanovskas pianospill hadde henrevet alle.

Den polske kunstnerinne blev ennu noen dager i Weimar, gav en offentlig konsert og tilbragte forøvrig den meste del av tiden hos Goethe.

Den 5. november treffer kansleren von Müller henne der ved middagsbordet. Hun hadde nettop utdelt mindegaver til alle familiens medlemmer fra Goethe selv til hennes yndling, Augusts yngste sønn, Wolf. Hun tenkte sig nemlig avsted samme aften, skulde bare ennu en avskedsvisitt til Storhertugen.

Den gamle dikter var i den underligste stemning, han forsøkte å være munter og spøkefull, men avskjedens smerte skinnet igjennem.

Efter bordet drev han hvileløs om i stuene — forsvant over i arbeidsværelset — kom tilbake igjen.

Klokken fem holdt vognen for døren for å kjøre Szymanovska til slottet. Efter denne visitt var det hennes akt å forsvinne i all stilhet for å spare Goethe for avskjedens sinnsbevegelse.

Men han ante hennes hensikt, trakk kansleren tilside og bønfalt ham om å sørge for at hun kom tilbake for å si farvel. Et par timer senere kom hun da også, sammen med kansleren og August.

«Jeg skilles trøstig fra Dem,» sa hun til Goethe,

«De har styrket min selvtillit. Nu da jeg har vunnet Deres aktelse, føler jeg mig som et bedre og verdigere menneske. La oss ikke bruke ordet farvel, men «på gjensyn».»

Goethe prøvet med noen spøkefulle ord, men var ikke istand til å holde tårene tilbake. Stum omfavnet han henne og fulgte henne med øinene gjennom rekken av de åpentstående værelser. — — —

*

Påkjenningen hadde dog vært for stor. Anstrenghene for å komme i likevekt var for meget for ham, reaktionen måtte komme. En pinlig hoste i forbindelse med en hjertelidelse bragte for annen gang dette år hans liv i fare. — — —

Nettop i de dager det stod om livet, kom gamle trofaste Zelter til Weimar på gjennomreise til Berlin fra en ferietur i Holland. I et brev forteller han om ankomsten:

«Jeg nærmer mig Weimar. I et vertshus vasker jeg mig, pynter mig, gleder mig.

Ankommer til Weimar, kjører til Frauenplan, holder foran Goethes dør.

Jeg blir et minutt eller to sittende i vognen, men ingen kommer for å ta imot mig. Jeg går inn gjennom gatedøren. Et fruentimmer titter ut av kjøkkenet, ser mig, trekker sig tilbake igjen.

Stadelmann kommer, henger med hodet og trekker på skuldrene.

Jeg spør — intet svar. Jeg står fremdeles i gangdøren:

«Skal jeg kanskje gå min vei? Er det døden som nu er herre i huset? Hvor er kammerherren?»

Bedrøvelige miner.

«Hvor er fru Ottilie?»

«I Dessau.»

«Hvor er hennes søster, frøken Ulrike?»

«I sengen.»

Endelig kommer kammerherre August: «Min far er ikke frisk. Han er syk — meget syk.»

«Er han *død*?»

«Nei, nei! Ikke død, men meget syk.»

Jeg treder inn i hallen «und Marmorbilder stehen und sehen mich an».

Jeg stiger op ad trappen. De makelige trin synes å gli vekk under mig. Hvad venter der mig? Og hvad finner jeg? — —

En der ser ut som om han hadde hele ungdommens elskov med dens kval i kroppen. Nå er det slik fatt, skal han befries for den! Nei — beholde den skal han, lide som min Herkules på Octa. Intet middel skal hjelpe, selve smerten skal være midlet til helbredelsen.

Og det var alt skedd. Det lidende hjerte var blitt forløst med et gudebarn, friskt og skjønt. En hård fødsel, men se den guddommelige frukt *var* der og lever og vil bli ved å leve.»

Zelters komme virket oplivende på Goethe, der skedde en vending til det bedre. Da Eckermann 1. desember første gang efter sykdommen, blir mottatt av Goethe, finner han Zelter der. Denne var det eneste menneske Goethe var dus med. I yngre år også med storhertugen, Carl August, men i de senere år benyttet han sig aldri derav i andres nærvær.

«Her har De min venn Zelter,» presenterte Goethe, «i ham gjør de et verdifullt bekjentskap.»

Nu kom sønnesønnen Walter springende og la beslag på de tilstedeværendes opmærksomhet.

«Nar du kommer, urolige ånd, umuliggjør du enhver samtale,» spøkte Goethe, der med stor tålmodighet fant sig i sine barnebarns ofte høist bråkende fordringsfullhet.

Snart innfant også fru Ottilie sig sammen med sin ugifte søster Ulrike. Tilslutt også kammerherren i full uniform, på vei til slottet.

Frøken Ulrike og Zelter var meget muntre og holdt under hele middagen en ertende kappestrid gående.

Eckermann var høilig imponert av Zelters fullkommen naturlige og sikre vesen. Han sa alt hvad der i øieblikket falt ham inn, uten respekt for nogensomhelst autoritet.

Kansleren gledet sig også over Zelters besøk. Han skriver i sin dagbok:

«Den fortreffelige, staute Zelter skaffet mig idag to sjelden nydelsesrike timer. Hvor dog alle den manns bemerkninger rammer! Til en begynnelse var han yderst ulykkelig over Goethes tilstand, men efter et par dagers ophold fattet han håp. «Også jeg,» ytret han, «kommer til å dø fort. Riktignok er jeg bare 65 år, men det knaker alt veldig her og der i fugene, nå — som Gud vil. Jeg er nårsomhelst rede, men helst momentant, som truffet av lynet. — — —

Folk undrer sig ofte,» blev han ved, «over at jeg står mig så godt med Goethe, der er så meget dypere og så meget større enn jeg, som egentlig er et råskinn, ja grov, egensindig, heftig. Men jeg har hjerte og et åpent øie. — — —

Goethe er som et barn. Han gir, hvad han har,

også i det videnskapelige. Da hyler de op de lærde herrer filistre og beskylder ham for å fuske i deres fag. — — —

Ingen hadde dypere sans for musikk enn Schiller. Det falt mig ikke lett å gjøre hans bekjentskap. Da jeg første gang, i 1802, kom innom Weimar, vovet jeg mig hen til ham, skjønt man sa mig, at han meget nødig lot sig forstyrre.

Fru von Schiller tok imot mig, døren til sideværelset stod halvåpen, og jeg hadde en mistanke om at Schiller var rømt den vei. Jeg begynte da å tale om mine kompositioner til hans dikte og bad om lov til å spille «der Taucher» på klaveret.

Jeg kunde vel ha spillet en fem minutters tid, da jeg merket et hode stakk lyttende inn gjennom døråpningen. Jeg blev ved og lot mig ikke merke med noget. Plutselig styrter Schiller halv påklædt inn i værelset, omfavner mig heftig og utbryter beveget: «De er min mann, De forstår mig.» Fra den stund av var vi hjertens venner inntil hans død.»

Til Eckermann ytret Goethe om Zelter: «Han kan vel ved første bekjentskap virke litt grovslått, ja av og til næsten rå. Men det er bare rent på overflaten. Jeg kjenner ikke det menneske, der til tider kan være så fintfølende som Zelter. Og så må man ikke glemme at han har bodd et halvt århundre i Berlin. Efter alt hvad jeg har merket, lever der en forvoven menneskerase. Man når ikke langt blandt dem med delikatesse, man må kunne bite fra sig og av og til være litt grov, for å kunne holde sig oven vanne.»

Zelters bemerkning om de filistriøse videnskapsmenn refererer visstnok til en samtale samme dag mellom ham og Goethe, for da Soret kommer på visitt, er Goethe ganske opfylt av emnet. Hans videnskapelige bestrebelse har, forsikrer han, mere enn noget annet lært ham menneskene å kjenne: «Videnskapelige spørsmål er nemlig meget ofte eksistensspørsmål. En eneste videnskapelig opdagelse kan gjøre sin mann berømt og sikre hans borgerlige lykke.

Derfor hersker i videnskapens verden denne store strengt og denne fastholden og misundelse overfor en annens apercu. Ethvert iaktatt nytt fenomen er en opdagelse, og en opdagelse er en eiendom. Men la bare en røre ved eiendomsretten, og alle de menneskelige lidenskaper vil våkne.

Men også det man i videnskapen har fått overlevert på akademiene, er en art eiendom. Kommer så en, der bringer noget nytt, som står i strid med det vi i årreker selv har trodd og overlevert andre, så slipper man alle lidenskaper løs på vedkommende og søker på enhver vis å få saken undertrykt.»

I samtalens videre løp falt talen på misbruk av Guds navn.

Goethe: «Folk behandler ham, som om det ufattelige, aldeles ikke til å begripe høieste vesen ikke var stort annet enn deres likemann. Ellers kunde de jo ikke bruke uttrykk som: «den kjære Gud», «den gode Gud», «om Gud vil», osv. Særlig hos de geistlige herrer, som daglig fører hans navn i munnen, blir det bare en frase, et navn med hvilket de ikke forbinder nogensomhelst idé. Hvis de var gjennomstrømmet av bevisstheten om hans storhet, vilde

de forstumme og for lutter ærefrykt ikke kunne nevne navnet.»

*

Nyttårsdag 1824 spiser Eckermann middag hos Goethe, som er helt frisk igjen og i godt humør. Der blir tale om en ung, kvindelig skjønnhet der i byen. En tilstedeværende tilstår at han er ved å tape sitt hjerte, skjønt han må innrømme at forstand er ikke vedkommende dames sterke side.

«Puh,» ler Goethe, «som om elskoven hadde noe med forstanden å bestille. Vi forelsker oss i ganske andre ting enn vedkommendes forstand. Vi forelsker oss i hennes skjønnhet, hennes ungdoms grazie, hennes luner og Gud vet alt det uutsigelige. Men i hennes forstand forelsker vi oss ikke. Vi *akter* den, hvis den er lysende, og en ung kvinne kan derved i våre øine vinne uendelig i verdi. Forstanden kan også være et godt middel til å fengsle i lengden, men å vekke lidenskapen formår den ikke.»

Da damene har fjernet sig, kommer Eckermann og Goethe til å tale sammen om Shakespeare og hvor vanskelig stillet alle de engelske dramatikere var, der fulgte efter en slik kjempe.

Goethe: «Et dramatisk talent av nogen betydning kan ikke komme forbi Shakespeare eller la være å studere ham. Men under studiet måtte vedkommende bli sig bevisst at Shakespeare har målt menneskenaturen i dens høider og dybder, så at der egentlig ikke var mere å gjøre for efterfølgeren. Og hvorledes skulde en stakkar få mot til selv å frembringe, når han virkelig blev sig bevisst den allerede forhåndenværende utgrundelige og uopnåelige fortrefelighet!

Nei, da hadde riktignok jeg det uendelig meget

lettere for femti år siden i mitt kjære Tyskland. Jeg blev snart ferdig med det forhåndenværende, det kunde ikke lenge imponere eller opholde mig, og kunde vende mig mot livet og produktionen.

Men hadde jeg vært født som englender og hadde alle hine mangfoldige mesterverker overveldet min første ungdoms oppvåknen, da hadde jeg ganske mistet fotfestet. Jeg hadde ikke kunnet gå løs med et så friskt mot, men hadde lenge måttet orientere mig for å finne en utvei. — — —

Forøvrig skyldes jo meget av Shakespeares storhet hans kraftige samtid. Prøv bare å forestille Dem en sådan forbausende fremtoning i våre dagers England av 1824, denne avisenes kritiserende og splittende tidsalder.

Nei hin uskyldige, uforstyrrelige, søvngjengeraktige skapen, der alene kan frembringe det store, er ikke lenger mulig. Nutidens talenter ligger alle på offentlighetens presenterbrett. De talrike — daglig utkomne aviser og kritiserende tidsskrifter vekker publikums sladder og hindrer alt sundt fra å gro. Den som ikke i våre dager med makt issolerer sig, er fortapt. Riktignok skaper dette slette, for det meste negativ estetiserende og kritiserende avisvesen en slags halvkultur i mengden. Men for det fremspirende talent er det en ond tåkedunst, en farlig gift, som virker forstyrrende på skaperevnen inn til dens innerste marg.

Og hvor tamt og svakt er ikke livet blitt på de lumpne par århundreder. Hvor finner vi nutildags en utilhyllet original natur! Og hvor en der har kraft til å være sann og vise sig som han er!

Og alt dette virker tilbake på poeten, der må søke alt i sitt eget indre, fordi utenverdenen lar ham i stikken.»

Eckermann nevner: «Werthers Leiden.»

Goethe: «Ja, det var da også en slik skapning som jeg, lik Pelikanen, har næret av mitt eget blod. Forøvrig har jeg bare lest boken en gang siden den kom ut og skal vel vokte mig for å gjøre det. Den inneholder lutter brandfakler. Jeg føler mig ganske uhyggelig tilmote og er bange for på nytt å gjennomleve den patalogiske tilstand av hvilken den fremgikk. Jeg hadde levet, elsket og lidt meget, det var saken. — —

Forøvrig var man aldri fornøiet med mig og vilde alltid ha mig anderledes enn det hadde behaget Gud å gjøre mig. Man var også sjelden tilfreds med det jeg frembragte.—I de religiøse ting, i de videnskapelige og politiske — overalt var det galt fatt.

Jeg trodde på Gud og naturen og på det edles seier over det slette. Men dette var ikke nok for de fromme sjele, jeg skulde også tro at tre var en og en tre. Men dette nektet min sjels sannferdighet. Jeg kan jo heller ikke innse at dette på nogensomhelst måte hadde kunnet hjelpe mig.

Og hvad nu de politiske spørsmål angår — ja da var det nu rent galt fatt. Og dog behøver man bare lese Egmont for å erfare mine meninger. Jeg kjenner intet tysk stykke, der gir en større innsats for folkefriheten.

Men man vilde nu engang ikke se mig som jeg virkelig er. Schiller derimot, som mellom oss sagt var ganske anderledes aristokrat enn jeg, men mere forsiktig i sine uttalelser, har hatt den merkverdige lykke i ganske særegen grad å regnes for en folkets venn. Jeg under ham det av hjertet og trøster mig med at det er gått andre før mig like ille.

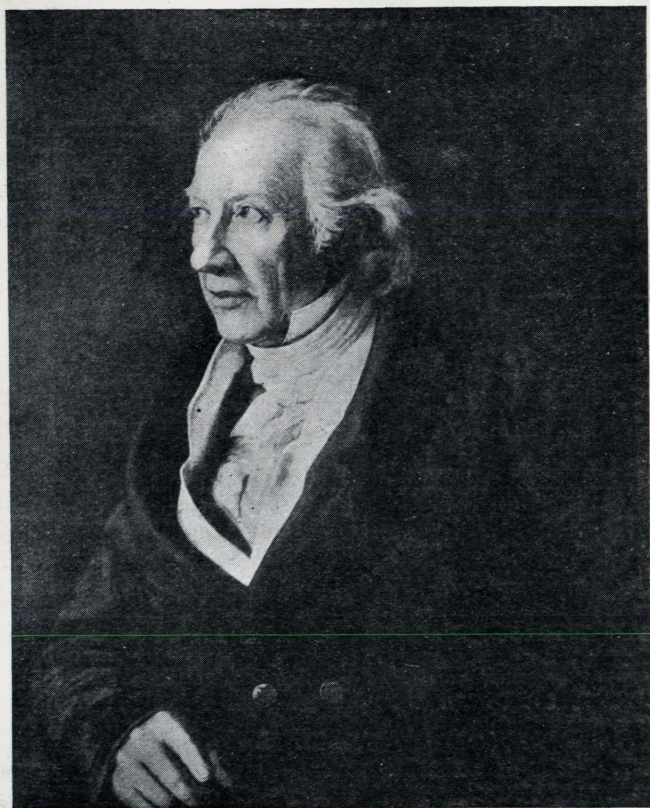
Sant nok, jeg kunde ikke erklære mig for noen venn av den franske revolution, dertil hadde jeg stått dens redsler for nær, de oprørte mig hver time på dagen. Heller ikke kunde jeg være noen likegyldig tilskuer, når man i Tyskland på kunstig vis traktet efter å innføre lignende scener som i Frankrike var en følge av nødvendighet.

Men jeg var like så lite noen venn av vilkårlig herskesyke. Jeg var fullkommen på det rene med, at en stor revolution aldri er folkets skyld, men regjeringens. Revolutioner er umulige, så lenge regjeringene er rettfærdige og våkne og kommer folkets krav imøte med tidsmessige forbedringer, før disse blir nedenfra tiltvunget.

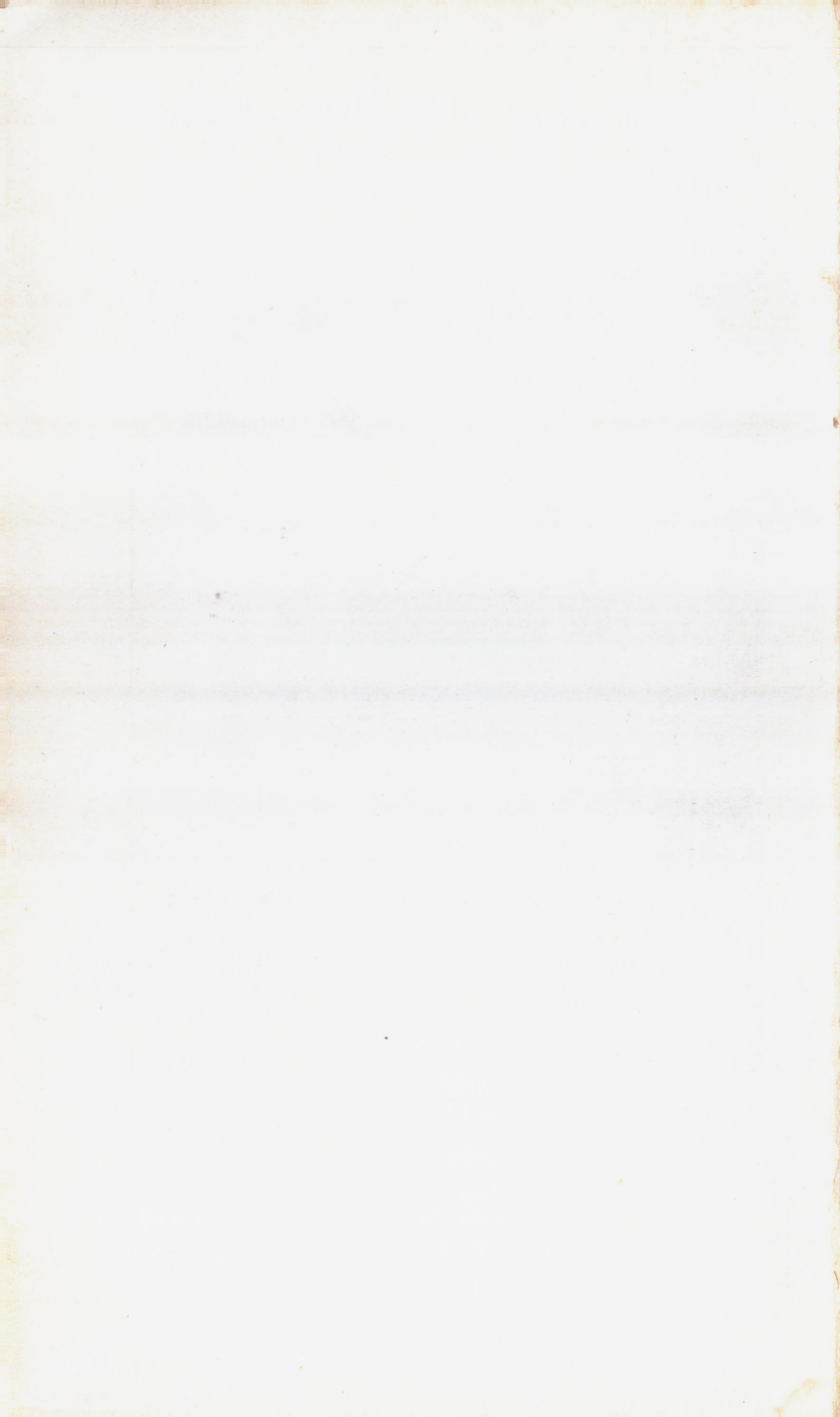
Men fordi jeg hatet revolution, kalte man mig en venn av det bestående, en fyrstetjener. Ja, når det bestående er av det gode, har jeg intet imot det. Men da der ved siden av meget godt også er meget urettferdig og ufullkomment, så er det å være en venn av det bestående ofte intet mindre enn å være en venn av det foreldede og slette.

Men tidene er i evig fremadskriden og de menneskelige ting har hvert femtiende år en annen skikkelse, så at en institution som i året 1800 var noget av en fullkommenhet, i 1850 kanskje er noget av en forbrydelse.

Og dessuten — for en nation er bare det godt, som er fremgått av dens egen kjerne og dens egen, almindelige trang uten efterapning av andres. Ti det som for det ene folk på et visst alderstrin kan være en velgjørende næring, kan kanskje for et annet folk være gift. Ethvert forsøk på å innføre en utenlandsk reform, hvortil behovet ikke har røtter i natio-

KARL FRIEDR. ZELTER

nens egen, dype kjerne, er derfor en dårskap og alle arangerte revolutioner av den art resultatløse, ti de er uten Gud, der ikke har noget med slikt fusk å bestille.

Men er virkelig et behov for en stor reform for hånden i et folk, så er Gud med, og den lykkes. Det viste sig ved Kristus og hans disciple, likeså med Luther. Ingen av disse to var venner av det bestående, tvert om, de var begge gjennemtrent av bevissheten om at den gamle surdeig måtte kasseres og at alt det usunde, urettferdige og mangelfulle ikke lenger kunde bli ved.»

*

En dag leder Eckermann samtalen hen på utgivelsen av Goethes livshistorie.

Goethe: «Et individs betydeligste epoke er utviklingens. Senere begynner konflikten med verden, og denne har kun for så vidt interesse som der kommer noe ut av den.

Men en slik tysk videnskapsmanns liv, hvad er det egentlig? Det som i mitt tilfelle var av noget verd, kan ikke meddeles, og det som kan meddeles, er det ikke umaken verd.

Og for hvem er det jeg skal berette? —

Når jeg ser tilbake på min ungdoms og manndoms dager og betenker, hvor få det er som er tilbake av dem, som var unge med mig, så må jeg sammenligne mitt liv med et sommerophold på et badested.

Straks man ankommer, slutter man bekjentskap og vennskap med sådanne, som har vært der en tid, og som om nogen uker igjen skal avsted. Tapet av disse er smertelig.

Nu holder man sig til den næste generation, med hvilken man helt innforliver sig. Men også denne forsvinner og lar en tilbake med den tredje generation, som ankommer like før vår avreise, og med hvilken vi ikke har nogensomhelst forbindelse. — —

Så ofte hører jeg mig priset som en lykkens yndling. Jeg vil jo heller ikke klage over mitt livs forløp, men i grunnen har det ikke vært annet enn møie og besvær, og jeg kan trygt si, at med mine 75 år, har jeg ikke nydt mere enn en fire ukers egentlig velbehag. Det var den evige velten av en sten, som alltid på nytt måtte løftes. Kravene til min arbeidsevne, innenfra som utenfra, var for mange og for store.

Min egentlige og virkelige lykke var min poetiske virksomhet. Men hvor begrenset og hindret blev den ikke ved min ydre stilling! Hadde jeg kunnet holde mig borte fra det offentlige liv og kunnet leve mere i ensomhet, vilde jeg ha vært lykkeligere og kunde ha utrettet mere som dikter. — —

Et berømt navn og en høi social stilling er jo behagelige ting, men med mitt navn og min stand har jeg ikke bragt det videre, enn at jeg må tie til andres meninger for ikke å såre. Dette vilde nu i sannhet vært en dårlig spøk, hvis den ikke hadde hatt den gode side, at jeg på den måte erfarer hvorledes andre tenker, men disse ikke hvorledes jeg tenker.»

*

Pinsedag 1824 besøker kansleren von Müller Goethe. Han fant ham sittende i skjorteærmer og drikkende en flaske vin sammen med Riemer. «Skjorteærmene var,» sa han til Ottilie, der kom inn og meldte grevinne Eggloffsteins besøk, «årsaken til at han ikke

kunde ta imot grevinnen. Hun fikk heller komme om aftenen og ikke når han hadde venner hos sig, sammen med hvem han måtte være dypsindig og ophøiet.»

«Jeg har sjelden,» skriver kansleren, «sett ham åndrikere og livligere. Min anekdote om Frankfurteren Kirchner, bragte samtalen hen på humor:

Goethe: «Kun den som hverken har samvittighet eller ansvar, kan være humorist. Musæus kunde være det, da han lot sin skole seile sin egen sjø og ikke bekymret sig om noget eller nogen. Naturligvis — humoristiske øieblikk har vel enhver, men hvad det kommer an på er, om ens humor er en blivende stemning, der holder livet gjennom.»

«Kanskje av den grunn,» innskjøt jeg, «fordi det er humoristen mer om hans egen stemning å gjøre, enn om selve gjenstanden, fordi han setter hin uendelig høiere enn denne.»

Goethe: «Ganske riktig kommentert og sogar ganske i min ånd.

Wieland f. eks. var humorist fordi han var skeptiker, og skeptikeren tar intet særlig alvorlig. Wieland følte ikke ansvar overfor nogetsomhelst, ikke overfor sin familie, ikke overfor sitt landsoverhode og innrettet sig derefter.

Men den for hvem livet er bittert alvor, kan ikke være humorist. Hvem kan understå sig dertil, når han betenker det uhyre ansvar overfor sig selv og andre, der hviler på ham! Eller som med alvor arbeider mot visse, bestemte mål! Blandt de store statsmenn har bare hertugen av Ossuna hatt humor, men av menneskeforakt. Dermed vil jeg dog ikke ha bebreidet humoristen noget. Må man da absolutt ha en samvittighet! Hvem fordrer det!»

Jeg anførte at en eller annen skribent hadde sagt, at humor ikke var annet enn hjertets vidd.

Goethe blev yderst forarget over talemåten «intet annet enn». — —

«Således,» for han op, «sier Cicero et sted: Ven-skapet er intet annet enn osv. Å du esel, du enfoldige fyr, du ulyksalige mennekse som løper til Grekenland for å hente visdom og ikke finner noget bedre enn denne meningsløse frase «intet annet enn». Lutter negation, lutter trekken ned. Jeg blir straks rasende, når jeg hører slikt. Og så: «hjertets vidd!» Hvilket snikk, snakk! Jeg vet ikke hvad hjertet er og vil tillegge det vidd. Denslags fraser streifer mitt øre som brystne sepebobler. Forstanden finner absolutt intet deri.»

Det varte lenge før han lot sig berolige og det ene treffende innfall fulgte det annet.

Samtalen gled over på det mere nøitrale emne: Immermann.

Goethe: «Jeg lar Immermann være, jeg kan ikke riktig konstruere mig ham. Hvordan skulde jeg kunne bedømme noget der er i sin vorden, noget problematisk. Har jeg ikke nok å gjøre med min egen vorden! Og dere vet jo, at jeg statuerer en stadig utvikling!» — —

*

En aften senere meldte kansleren Goethe et påtenkt besøk av dikterens gamle venn, Klinger.

Goethe: «Gamle venner bør man ikke se igjen. Man forstår hverandre ikke riktig mer. Enhver av partene har fått et annet sprog. Enhver hvem det er alvor med hans indre kultur, skulde vokte sig derfor, ti den straks fremtredende misklang, kan bare virke

forstyrrende på oss og ødelegge det rene billede av det tidligere forhold.»

*

Gjerne og ofte så Goethe gjester hos sig, byens høiere societet, helst med en eller annen gjennomreisende berømtthet som hovedfigur. I de siste ti år av sitt liv gikk han dog selv sjelden ut. I teatret aldri mere, men av og til viste han sig ved en hoffest og en enkelt gang i frimurernes «Amalieloge», hvor sønnen ellers nu representerte ham.

Hans gamle veninde og ungdoms elskede, Charlotte von Stein, levet ennu. Fra sitt hjem, det vakre gamle hus ved Ackerwand, et par minutters vei fra Frauenplan, fulgte hun med usvekket interesse tidens åndelige foreteelser og fremfor alt den manns verk, der hadde vært hennes livs innhold og skjebne.

En annen klok og trofast veninde var Johanna Schopenhauer, filosofens mor. Om hennes hjem forteller Jenny von Pappenheim, senere baronesse von Gustedt, en av tidens berømte skjønheter, illigetim datter av Diana von Pappenheim og Jerome Bonaparte:

«I Johanna Schopenhauers hjem blåste en luftning, forskjellig fra Weimars forøvrig. Man åndet og beveget sig friere der enn ved hoffet, mindre fritt enn hos Ottilie. De interesser som bandt Johanna Schopenhauers gjester sammen, var av åndelig art, ikke bare flirt. Litteratur blev diskutert, men også videnskap og den av oss unge så dypt foraktede politikk.

Johanna hadde en forunderlig evne til å stille sig i bakgrunnen og dog likesom ved usynlige tråder holde gjestene i ånde. Ofte syntes hun selv næsten ikke

å ta del i en underholdning, som et av henne selv henkastet ord hadde tendt.

Datteren, Adele, var ganske anderledes, men også på sin vis et belivende element. Hennes lidenskapelige temperament overskred ikke sjelden grensene for selskabelig underholdning. Hennes følelser var av en slik fortærende glød at de undergrov hennes helse. Skjønt rikt begavet manglet hun så helt evnen til selvbegrensning, at hun ikke i nogen retning drev det til noget betydelig.

Til stor underholdning var hennes talent for silhouettklipning. En aften Tieck leste høit en av sine fortellinger, illustrerte hun med sin saks under lesningen innholdet, og det med en finhet og poetisk opfatning, der vakte alle tilstedeværendes begeistring.

Broren, Arthur Shopenhauer, var sjelden hjemme i Weimar, men dog hyppig nok til å vekke misstemning ved sin usympatiske personlighet. Goethe forsvarte ved leilighet hans eiendommelige opptreden, han så med sorg, hvorledes kløften mellem Johanna og hennes sønn stadig utdypedes.»

Et belivende element i den lille bys selskapsliv var de mange utlendinger, særlig englendere, av hvilke stadig en større eller mindre flokk for lengere eller kortere tid opholdt sig i Weimar. Mellom årene 1815—1850 var det nemlig mote blandt det høieste engelske aristokrati å sende sine unge dagdrivere til en behagelig utdannelse i Weimar. Alle aristokratiske hjem, ja hoffet selv stod åpent for disse unge fremmede, der alle hadde penger i overflod og ikke mindre tid til å dyrke sine interesser, jakt og flirt. Blandt disse unge englendere var mange med berømt familienavn, således to sønner av hertugen av Wellington

og en viss Charles Sterling, der kom til å spille en stor rolle i Otilies liv.

Overhodet var Otilies stuer oppe i mansardetagen samlingsstedet for denne stadig skiftende strøm av utlendinger. Hun var den elskverdige vertinne, der sværmet for alt engelsk, og hennes lett fengelige hjerte holdt stadig flirten gående. At hverken August eller de andre «innfødte» unge menn var særlig begeistret for disse rikmenn, der drev kurmakeriet som sport, sier sig selv.

Goethe underholdt sig gjerne med Otilies engelske og franske venner og opmuntret ved enhver anledning kretsens åndelige interesser, leste sogar med elskverdig tålmodighet dens tidsskrift «Chaos». Om dettes tilblivelse forteller Jenny von Pappenheim:

«Vi satt en aften temmelig tause, oppe hos Otilie i hennes små mansardstuer, Emma Froriep, hofråd Soret, mr. Parry og jeg. Eckermann, som nettop hadde forlatt sin herre og mester, stod ved vinduet og så ut. «Det regner,» forkynte han.

«It rains,» gjentok mr. Parry.

«Il pleut,» lo Soret.

Otilie som ergret sig over denne begredelige stemning, foreslo en forening til fremme av et mere animert samvær. Efter megen tale frem og tilbake blev en «musernes forening» høitidelig stiftet. Den skulde samles til regelmessige tider «for diktende, syngende og malende å tjene muserne». Goethe skulde være vårt overhode, vår Apollo. Dette vilde han imidlertid ikke vite noget av, og foreningen hadde overhodet bare én sammenkomst, hvor den stiftet tidsskriftet «Chaos», der i et par år dannet midtpunktet

for våre interesser. Otilie, doktor Froriep, Soret og Parry redigerte det med megen takt og diskretion.

Det utkom hver lørdag aften, inneholdt hjerteutgydelser på tre sprog og gav stoff til behagelig underholdning. August, Carl von Holtei og Felix Mendelsohn var ivrige medarbeidere. Innsendte dikt måtte først gjennom «skjærsilden», det vil si Goethe fikk dem til gjennomlesning. Han strøk ofte over halvparten. Var versene altfor dårlige, brummet han et hm! hm! og la dem tilside. Det først utkomne nummer inneholdt verdifulle bidrag av Riemer, Knebel, Fouque, Chamisso, August, Adele Schopenhauer, søstrene Eggloffstein og Boisserée. Zelter hadde også sendt en hilsen og Bettina von Arnim noen sirlige vers.

Også englenderne i Weimar hadde sendt bidrag, blandt disse et fra den dengang ganske ukjente størrelse Thackeray, som hittil bare hadde vist talent for tegning. Han pleiet tegne sig selv på ett minutt, begynte fra foten av og uten å løfte pennen fra papiret før det hele var ferdig. Han undlot da ikke å anbringe en gategutt ved siden, der pekte fingre ad hovedfigurens under en boksekamp innslåtte neseben.

Ellers så han godt ut, var temmelig høi, hadde vakre øine og stort krøllet hår. — —

*

Kretsens og forøvrig også tidens mest leste tidskrift var ellers Tiedges «Urania». Om dette ytret Goethe ved leilighet til Eckermann:

«Det var en tid da dette «Urania» fantes i alle hjem. Hvor man så kom, overalt fant man «Urania». «Urania» og livet efter døden var enhver underholdningsgjenstand.

Nå — jeg for min part vilde nødigg undvære den lykke å kunne tro på en fortsatt tilværelse efter døden, ja med Lorenzo av Medeci kunde jeg ha lyst til å si, at den som ikke er istand til å håpe på et liv efter dette, på en måte er død allerede her nede. Men slike ufattelige ting ligger for fjernt til å kunne være gjenstand for daglige betraktninger og tankeforvirrende spekulationer.

Men de som altså tror på en fortsatt tilværelse efter døden, bør være lykkelige ved den tro i all stillhet. Jeg innser ikke at der er nogensomhelst grunn til å hovmode sig derav. Men likesom adelen danner de fromme et slags aristokrati. Jeg har truffet damer som var stolte av at de med Tiedge trodde på udødeligheten, ja brystet sig derav og eksaminerte mig om dette punkt på en meget anmassende måte.

Men jeg ergret dem ved å si, at det skulde glede mig meget, om der på dette liv fulgte et annet, men at jeg vilde forbeholde mig at jeg over på den annen side ikke traff sammen med nogen av dem, som her nede hadde vært troende. Ti i så fall vilde mine plager først riktig begynne. De fromme vilde omringe mig og si: «Hvad sa vi? Hadde ikke vi rett? Er det ikke alt kommet som vi sa?»

Og så vilde det derover heller ikke ta nogen ende med kjedsommeligheter.

Forøvrig passer beskjeftigelsen med udødelighetsideer best for rikfolk og især da for damer som ikke har noe annet å bestille. Men et dyktig menneske, som her nede strever med å levere ordentlig arbeide, lar den næste tilværelse bero og nøier sig med å gjøre sig nyttig i denne.»

*

Samtalen dreier inn på de forskjellige kunstners måte å arbeide på.

Goethe: «Der gives mennesker som ikke kan improvisere, men hvis natur det er med ro å kunne gjennomtrengre enhver gjenstand. Sådanne talenter gjør oss ofte utålmodige, da man sjelden opnår av dem hvad man i øieblikket ønsker. Men ad de veier blir det høieste nådd.»

Eckermann nevner kunstnere der går lettsindig tilverks og tilslutt går tilgrunne i manierthet.

Goethe: «Den slags vil alltid være hurtig ferdig og har ingen glede av arbeidet. Men det ekte, virkelig store talent finner sin største glede i utførelsen. For talenter av ringere art derimot er ikke kunsten som sådan nok. Under utførelsen har de stadig for øie den vinding de håper å opnå ved det ferdige verk. Men med så verdslige mål og tankesett, kan intet stort skapes.»

Mandag 22. mars 1824 kjører Eckermann sammen med Goethe ut til dennes have i slotsparken ved Ilm. Dette lille hus med have, der i 1776 blev forært dikteren av storhertugen, Carl August, ligger så nær byen, at man når dithen på en ti minutters tid. Og allikevel kan man nu, som dengang, tro sig langt på landet, da ingen av byens hus kan sees. Mot vest og syd har man fri utsikt over en grøn eng, hvor Ilm slynger sig i stille buktninger. Mot nord og øst er stedet lunet av skogklædte høidedrag, deler av byens park «der Stern».

Det var alt vårstemning, denne marsdag. Trærne hadde riktignok ennu ikke kastet sine brune knoppe-

hylstre, men luften var næsten sommerlig varm, da der blåste en mild sommervind. Noen små uværsskyer trakk sig henover den klare himmel. Høit, høit oppe såes Cirrus-striper.

De to menn betraktet nøie skyene, og Goethe mente at efter deres beskaffenhet måtte barometret være iferd med å stige. Han talte nu meget om barometrets stigen og fallen, om jordens inn- og utånden efter evige love, om hvorledes ethvert sted hadde sin eiendommelige atmosfære, men at Europas barometerstand viste megen stabilitet. Naturen var inkomensurabel og ved så store uregelmessigheter var det meget vanskelig å finne lovene.

Under denne samtale spaserte de to op og ned i havens brede sandede veier. Da Eckermann ikke hadde sett husets indre, lot Goethe sin tjener lukke op. Utenpå var huset hvitkalket, forsynet med espalier, og rosenbusker slynget sig helt op under takskjegget.

I første etage var der bare ett beboelig rum, hvis vegger var dekket med karter og kobberstikk. I annen etage var tre små rum uten større bekvemmeligheter. Koldt var det derinne i de tomme rum, og de to herrer trakk ut igjen i solskinnet og fulgte den vei som snor sig opover bakken bak huset. Midtveis passerte de den hvileplass, hvor Goethe hadde latt innhugge i fjellets sten sitt berømte dikt til Charlotte von Stein: «Hier im Stillen gedachte der Liebende seiner Geliebten» o. s. v.

Hvor svulmet ikke den gode Eckermanns hjerte ved synet av dette klassiske sted!

Fra rådhusårnet lød nu klokken to slag, middagstimen i det borgerlige Weimar, og de to kjørte hjemover.

Samme aften gjenoptok de ved en flaske vin samtalen om de forskjellige kunstneres stil.

Goethe: «Den filosofiske spekulasjon skader tyskernes stil. Forretningsfolk og mennesker hvis virksomhet går ut på det praktiske, skriver meget bedre. Således finnes blandt tyske kvinner geniale vesener, der skriver en helt utmerket stil. Englendere skriver som regel alle godt, som fødte talere og praktiske, mot det reale rettede mennesker.

Franskmenn fornekter heller ikke i sin stil sin karakter. De er av selskaperlig natur og glemmer aldri det publikum de henvender sig til. De streber efter klarhet for å kunne overbevise leseren og mot ynde for å kunne behage ham.

Overhodet er en forfatters stil et tro avtrykk av hans indre. Vil nogen skrive en klar stil, så la det først bli klart i hans sjel, og vil nogen skrive en storslagen stil, så la ham skaffe sig en storslagen karakter.»

Eckermann nevner kunstnere, der vil gjøre kunst av religionen, mens kunsten skulde være deres religion.

Goethe: «Religionen står i samme forhold til kunsten som en hvilkensomhelst annen høiere interesse, et stoff med samme rettigheter som ethvert annet. Et religiøst stoff må imidlertid være av almenmenneskelig art for å kunne bli et godt kunstnerisk motiv.»

Denne Goethes bemerkning får en til å minnes, hvad han skriver i et brev til Zelter i anledning et billede denne har sett på en maleriutstilling i Berlin og som forestillet Jesu samtale med den samaritanske kvinne:

«Enhver optreden av Kristus, enhver av hans ytringer går ut på å anskueliggjøre noget høiere. Alltid gående ut fra det alment kjente, stiger han —

løfter gjenstanden. Men denne store, sedelige profet-handling kan ikke gjengis i bildende kunst, og slike billeder males kun fordi skikk og bruk forlanger dem. I dette givne tilfelle for å kunne fremstille en vakker ung synderinne.

Schiller var født med denne Kristustendens. Han kunde ikke berøre noget uten å foredle det. Han kunde ikke annet. Der eksisterer ennu nogen hefter manuskript av en ung pike som en tid lang bodde hos Schillers. Denne unge pike har så, enkelt og troskyldig, nedskrevet hvert ord han sa til henne, når han fulgte henne hjem fra teatret, når hun serverte te for ham eller ved lignende situationer. Altsammen underholdning i høiere forstand med en for mig rørende tro på at sådant kunde optages av en ung pike og heve henne. Og det *er* blitt optatt og det *har* hevet henne. Ganske som i evangeliet: En såmann gikk en dag ut for å så.» — —

Men tenk Dem nu denne situation, Schiller ved tebordet og den unge pike tvers overfor. Hvordan skal den kunne gjengives billedlig — et ungt, uskyldig barn like overfor en fortreffelig mann, hvis ord hun lytter til og bevarer i sitt hjerte! — Det er et vakkert motiv, kun ikke malerisk.»

*

En dag i mai får Eckermann innbydelse til en kjøretur. Goethe bebreider ham da at han ikke har gjort visitt hos en familie, hvor han vilde ha kunnet tilbringe mangan hyggelig aften og gjort verdifulle bekjentskaper.

Eckermann undskylder sig med sin uselskapelige natur, han lider under sine sterke sympatier og anti-

patier og av en viss trang til å elske og bli elsket. Han søker en personlighet som han helt kan gi sig hen til og ikke ha noe å gjøre med de andre.

Goethe: «Denne Deres naturlige tendens er selvfølgelig ikke av selskaperlig art. Men hvad vilde all dannelse være, hvis vi ikke søkte å bli herre over våre naturlige tilbøieligheter! Det er en dårskap å forlange at våre medmennesker skal harmonere med oss. Jeg har aldri gjort det. Jeg har alltid ansett et menneske som et individ for sig, som jeg hadde å utforske og lære å kjenne i dets eiendommelighet uten på nogen måte å forlange vedkommendes sympati.

På det vis har jeg bragt det til å kunne omgås et hvilket som helst menneske, hvilket er en betingelse for å kunne opnå det nødvendige grep på tilværelsen og forståelsen av de mangfoldig vekslende karakterer. Ti nettop overfor karakterer, der er en usympatiske, må man ta sig sammen for å kunne omgås dem, og derved kommer våre forskjellige anlegg i bevegelse og utvikling, så at man føler sig enhver vis-a-vis voksen.

Det burde De også gjøre. De har mere anlegg i den retning enn De tror. Og ut i den store verden må De jo engang, det er ikke til å undgå.»

Eckermann leder samtalen hen på Goethes ledelse av teatret, hvor meget av hans kostbare tid den hadde krevet.

Goethe: «Ja, naturligvis jeg hadde jo i den tid kunnet skrive mangt et godt teaterstykke. Men når jeg det rett betenker, angrer jeg det ikke. Jeg har alltid sett min virksomhet som symbolsk, og derfor var det mig i grunnen temmelig likegyldig, om det var blomsterpotter jeg lavet eller porselenskar.»

I nærheten av Tiefert lot Goethe kusken snu og nu gikk det i raskt trav hjemover mot Weimar og den synkende sol.

Goethe satt en stund fordypet i tanker, citerte så halvhøit: «Selv i sin nedgang, det er dog den samme sol.»

Med glad og rolig stemme vender han sig så mot Eckermann:

«Når man som jeg er blitt 75 år gammel, hender det jo ofte at man tenker på døden. Jeg gjør det med største ro. Jeg har den faste overbevisning, at vår ånd er av en art, der ikke kan tilintetgjøres, virkende fra evighet til evighet. Den er lik solen, der kun tilsyneladende går under, men i virkeligheten lyser uopphørlig videre.»

*

En januaftermiddag går Eckermann ved 5tiden hen til Goethe. Han blir mottat i arbeidsværelset. Kammerherren August er der og professor Riemer. Goethe lar rødvin hente, mens Riemer leser høit av levnetsbeskrivelsen fra året 1795.

I Goethe blir under lesningen minnerne levende, særlig dveler han ved Schiller. Riemer minner om Schillers ydre skikkelse, hans legemsbygning og gang: «Enhver av hans bevegelser var preget av stolthet, kun øinene var milde.»

Goethe: «Ja, alt annet på ham var stolt og storslagent, men øinene var milde. Og som hans skikkelse var også hans talent. Han grep dristig sitt storslagne emne, studerte det fra alle sider og gikk så løs på opgaven. Han studerte sin gjenstand likesom utenfra, en stille utvikling innenfra var ikke hans sak. Hans talent var mere desultorisk. Derfor hadde

han også så ondt for å bestemme sig og bli ferdig med tingen. Et forunderlig og stort menneske var han.

Og stadig gikk han fremover i sin utvikling. Når jeg efter en åtte dagers fravær traff ham igjen, var han blitt en annen, enn mere fullkommen — fremskreden i belesthet, lærdom og judicium.

Hans brev er det skjønneste minne jeg har om ham, og de hører også til noe av det beste han har frembragt. Hans siste brev bevarer jeg blandt mine skatter som en helligdom.»

Fra Schiller kom talen over på Byron, for hvem Goethe næret så stor beundring: «— — — dog skjemmes hans fortreffelige verker ved den evige oponeren og misfornøielse. Ti ikke alene forplanter dikterens ubehag sig også til leseren, men all oponerende virksomhet går ut på det negative, og det negative er ingenting.

Hvis jeg kaller det slette slett, hvad er så derved vunnet! Men kaller jeg også det gode slett, så er meget skadet. Den som vil utrette noget, må aldri skjelle ut, overhodet ikke opholde sig ved det som er vrangt, men alltid kun gjøre det gode. Ti det kommer ikke an på å rive ned, men å bygge op noe som menneskene kan ha glede av.

Forøvrig må Byron bedømmes som menneske, som englander og som et stort talent. Hans gode egenskaper er rent menneskelige, hans dårlige skriver sig fra at han er englander og det engelsk lord, og hans talent er inkomensurabelt.

Englendere har som sådanne liten refleksionsevne. De mange adspredelser og partiånden hindrer den rolige utvikling hos dem. Men de er store som praktiske mennesker.

Således kom lord Byron heller ikke til noen egentlig selvkritikk, av hvilken grunn refleksion overhodet ikke lykkes ham.

Man alt hvad han produserer lykkes, og man kan virkelig si at hos ham kan inspirationen erstatte refleksjonen. Han måtte alltid dikte. Han er et stort talent og med hensyn til poetisk kraft, vet jeg ingen å sammenligne ham med. I opfatning av det ydre og klart innblikk i forgangne tidsaldere, er han like så stor som Shakespeare. Men Shakespeare overstråler ham som rent individ. Dette følte Byron godt selv, derfor nevner han sjelden Shakespeare, skjønt han kan store deler utenat. Han hadde gjerne fornektet ham, ti Shakespeares *munterhet* er ham iveien, han følte at han ikke kom op mot den.

Forresten var hans høie stand som lord ham meget iveien, ti ethvert talent er hemmet av utenverdenen, enn mere et av så høi byrd og med så stor formue. En viss middelstand er heldigere for talentet, av hvilken grunn vi da også der finner det største antall kunstnere. Byrons trang til det ubegrensede vilde under mere beskjedne ydre forhold ikke blitt så farlig for ham. Men nu stod det i hans makt å realisere ethvert innfall, og det bragte ham op i utallige forviklinger.»

*

Natt til 22. mars 1825 brente Weimars teater ned til grunnen.

Det var bygget i 1779, og der knyttet sig til den beskjedne bygning de mest dyrebare minner fra byens glanstid, de år da Goethe og Schiller kappedes i sitt arbeide for teaterets vel.

Fra sine stuevinduer så Goethe flammene slå høit mot nattehimmelen, og en storm av minner må ha gjennomrystet hans mottagelige sinn.

For å undgå kondolerende visitter i anledning brandulykken, la han sig dagen efter tilsengs, en gammel krigslist han grep til, når han fryktet for megen sinnsbevegelse. Meyer og Eckermann slapp dog inn, og til dem ytret han, at «brandtomten var hans erindrings grav».

For å opmuntre ham nevner Eckermann det ryder stod av det gamle teater under Goethes ledelse.

Goethe: «Jo, jeg nekter ikke, at den dengang virkelig *var* noe. Hovedsaken var at storhertugen gav mig frie hender til å skalte og valte som jeg vilde. Jeg så mer på virkelig gode stykker enn på prektige dekorasjoner og en strålende garderobe. Fra tragedien til farcen var enhver genre mig tilpass, men stykket måtte *være* noe for å finne nåde for mine øine. Det måtte være storslagent og dyktig gjort eller muntert og grasiøst, men i ethvert fall sunt og ha en viss kjerne. Alt sykkelig, svakt, begredelig eller sentimentalt så vel som alt skrekkelig, grufullt eller sårende for velanstendigheten var en gang for alle utelukket.

Ved å velge gode stykker, hevet jeg også skuespillerne. Jeg var i stadig personlig føling med disse, jeg ledet leseprøvene og gjennomgikk enhver rolle. Jeg var tilstede ved prøvene og forestillingene og kom neste dag med mine bemerkninger. Jeg prøvet også å heve standen socialt ved å trekke de ypperste inn i min omgangskrets.

Der lurte to farer ved min teaterledelse. Den ene var min lidenskapelige kjærlighet til talentet, som lett kunde gjøre mig partisk. Den annen fare

vil De nok lett selv kunne tenke Dem. Der var ved vårt teater ingen mangel på unge og skjønne kvinner av megen sjelsadel. Jeg følte mig ofte lidenskapelig tiltrukken, og det hendte jo også at man kom mig imøte på halvveien. Men jeg passet på mig selv og sa: ikke videre. Jeg kjente min stilling og visste hvad jeg skyldte den. Jeg stod ikke der som privatmann, men som chef for en anstalt, hvis trivsel gjaldt mere for mig enn min personlige lykke. Hadde jeg innlatt mig på en eller annen kjærlighetsaffære, vilde jeg være blitt som et kompass, som umulig kan vise riktig retning, hvis den har en innvirkende magnet i sin nærhet. Men derved at jeg alltid forblev herre over mig selv, blev jeg også herre over teatret, og det skortet mig aldri på den nødvendige aktelse, uten hvilken ingen autoritet kan bestå.»

*

1. mai 1825 var ved middagsbordet tilstede: den gamle dikter, fru Ottilie, hennes søster Ulrike og Eckermann.

Fru Ottilie: «Hvis disse skjønne aftner blir ved, skulde jeg ha lyst til å holde teselskap i parken til nattergalens sang. Hvad mener De, kjære far?»

Goethe: «Det vilde bli meget behagelig.»

Fru Ottilie: «Og De Eckermann, hvad mener De?»

Ulrike von Pogwisch: «Men Ottilie, hvor kan du finne på å innvitte doktoren. Han kommer ikke til å innfinne sig og skulde han mot all formodning komme, vil han sitte som på glør, så enhver kan se på ham at hans sjel er langt borte og at han akter å ta flukten, jo før, jo heller.»

Eckermann: «Ja, skal jeg være ærlig, må jeg til-

stå at jeg langt heller streifer om ute i skog og mark med Dolan. Te og teselskaper er i den grad mot min natur, at bare tanken gjør mig uhyggelig til mote.»

Fru Ottilie: «Men Eckermann, teselskap i parken foregår jo i det fri, og De vil således befinne Dem i Deres rette element.»

Eckermann: «Tvert om. Har jeg naturen så nær, at jeg fornemmer dens duft og dog ikke kan ty helt inn i den, føler jeg mig som en and i nærheten av vann, men uten anledning til å dukke sig ned i det.»

Goethe: «Eller De kan kanskje uttrykke Dem slik, at De føler Dem som en hest, der stikker hodet ut av stallen og ser andre hester jage fritt om ute på engen. Den fornemmer duften av naturen og friheten, men kan ikke selv komme med.

La nu bare Eckermann få være i fred. Han er nu engang den han er, og dere kan ikke gjøre ham anderledes.

Men hør engang, min beste, hvad bedriver De egentlig sammen med Dolan de lange, skjønne eftermiddager ute i det fri?»

Eckermann: «Vi opsøker en eller annen ensom dal og skyter med pil og bue.»

Goethe: «Hm — det var ikke så dumt. Men hvordan i all verden har De her i Weimar kunnet skaffe Dem pil og bue?»

Eckermann forteller nu utførlig, hvordan han laver sig sin bue og sine piler, med hvilken omhyggelighet det rette materiale utsøkes, og hvor overordentlig grundig det må behandles for å kunne svare til hensikten.

Goethe: «Alt dette interesserer mig ganske overordentlig. Men si mig, av hvad slags tre laver De buen?»

Eckermann forteller at han har spurt sig for hos hjulmakere og snekkere og eksperimentert sig videre frem. Tilslutt er han blitt stående ved asken som det best egnede materiale. «Men,» slutter han, «jeg gjorde da den erfaring at ask og ask kan være to forskjellige ting, og at det kommer særdeles meget an på stedet og jordbunnen, hvor den har vokset. Jeg la merke til at trær som vokste på nordvendte steder var fastere i veden og jevnere i veksten enn de der vokste på sydsiden.

Og dette er i grunnen lett å forstå. Ti en ung stamme som vokser op på nordsiden, må søke sol og lys oventil, hvorfor den også, begjærlig efter solvarmen, streber opad med alle fibrer. Skyggesiden er også gunstig til dannelse av finere fibrer, et fenomen man kan iaktta på trær, der står så fritt at deres sydside er utsatt for solens stråler, mens nordsiden står i skyggen.

Ligger et sådant tre opsaget i stykker foran oss, opdager vi, at margin ikke befinner sig i midten, men henimot den ene siden, og denne forskyvning av midtpunktet kommer av at sydsidens årringer under innflydelse av det stadige solskinn, har utviklet sig betydelig sterkere og bredere enn den skyggefulle nordsides. Snekkeren og hjulmakeren velger derfor helst en stammes finere utviklede nordside, som de kaller vintersiden, når det gjelder om å skaffe sig særlig fint og fast materiale.»

Goethe: «De kan vel tenke Dem at alt dette er av særlig interesse for mig, der gjennom en menneskealder har beskjeftiget mig med planters og træs vekst.

Forøvrig har Deres lidenskap for bueskytning gitt

Dem anledning til å gjøre interessante iakttagelser, som man kun kommer til ad praktisk vei. Det er alltid fordelene ved et eller annet lidenskapelig liebhaveri, at det fører oss inn til tingenes indre.

Det er også bra å søke og ta feil, derved lærer man ikke bare selve tingen å kjenne, men hele dens omfang. Hvad hadde vel jeg kjent til farver og planter, hvis man hadde overlevert mig min teori fiks og ferdig til utenatlåren!

Men derved at jeg selv måtte søke og finne og også leilighetsvis ta feil, kan jeg nu med trygghet si, at jeg vet noe om de to ting, og det mere enn jeg kan lese mig til av bøker.

Forøvrig» — smilte Goethe hemmelighetsfullt — «tror jeg at jeg har noe for Dem. Hvad sier De om vi sammen gikk nedenunder, og jeg der la en ekte Bashkir-bue i Deres hånd?»

«Bashkir-bue!» ropte Eckermann begeistret — «og det en ekte.»

Goethe: «Ja en ekte, bli nu med ned skal De få se.»

De gikk ned den lille trapp til haven, som ligger på husets bakside, ved en mur skilt fra gatepartiet «Ackerwand». Til høire for trappen åpnet Goethe døren til det rum, der i sin tid var bebodd av søstrene Vulpius og tante Juliane, men nu var fullt proppet med alle slags rariteter. Av en haug forskjellig skrammel trakk han en bue frem.

Goethe: «Jeg ser at den er like hel, som da jeg fikk den sendende som foræring fra en Bashkirhøvding i 1814. Nå — hvad sier De nu om denne?»

Eckermann undersøkte med henrykkelse det vakre våben som var i full stand.

Goethe: «Skulde De ha lyst til å prøve den? Se

her er en pil også. Men vakt Dem for jernspissen, den kunde være forgiftet.»

Så gikk de to lengere inn i haven, hvor Eckermann spente buen og skjøt op i den blå, solfylte luft.

«La nu mig prøve,» ropte den gamle dikter, grep buen fatt på riktig vis og spente den, siktet og slapp. Han stod der rank, en eldet mann, men med uforgjengelig indre ungdom.

Eckerman løp hen og fant pilen.

«Engang til,» ivret Goethe og siktet nu i horisontal retning, langs efter havens sandstrødde gang. Pilen holdt retningen en 30 skritt, senket sig så og gled bortover havegangen.

Siden spaserte de to op og ned i havens ganger og slo sig tilslutt ned på en benk med ryggen mot den klippede hekks unge løv. De mintes Odysseus's bue, Homers andre helter, de greske tragikere og den almindelig utbredte opfatning at Euripides betegner det greske teaters begynnende forfall, en opfatning Goethe på ingen måte kunde dele.

Goethe: «Jeg tror overhodet ikke at kunstens forfall kan skyldes en enkelt mann. Det må være mange samvirkende årsaker. Grekenlands tragiske kunst kunde likeså litt geråde i forfall ved Euripides som den bildende kunst ved en eller annen billedhugger, der var samtidig med Fidias, men ringere. Ti hvis tiden er stor, følger den i den bestes spor, og den ringere får ikke følge.

Men hvor stor var ikke Euripides's tid! Det var ikke en tilbakeskridende, men en fremadskridende smaks tid. Billedhuggerkunsten hadde ennu ikke nådd sin største høide, og maleriet stod i sin blomstring. — — —

— — Næst Sophokles er det ingen jeg holder så av som Menander. Han er helt igjennem ren, edel, stor og munter. Hans ynde er uopnåelig. Naturligvis er det et sørgelig faktum at vi har så få ting av ham, men det lille vi har, er av uskatterlig verd og overordentlig verdifullt lærestoff for begavede mennesker. Forøvrig kommer det kun an på at den vi lærer av, passer for vår natur. Så høit jeg f. eks. beundrer Calderon, har han ikke hatt nogensomhelst innflydelse på mig, hverken til det onde eller gode.» — — —

Eckermann nevner Molière.

Goethe: «Ja Molière, han er så stor, at man settes stadig på ny i forbauselse, når man leser ham. Han er noget for sig selv. Hans stykker grenser til det tragiske. Særlig storslagen og i høieste forstand tragisk er «den gjerrige», hvor lasten ophever all pietet mellem far og sønn. Jeg leser hvert år noen skuespil av Molière, likesom jeg stadig på ny studerer gjengivelser av de store italienske mestre. Ti vi små mennesker er ikke istand til å bevare slike mektige inntrykk og må derfor stadig på ny vende tilbake til dem for å opfriskes.

Man snakker så meget om originalitet, men hvad sier det egentlig? Straks efter vår fødsel, begynner verden å innvirke på oss, og det blir den ved med til vår siste stund. Hvad annet kan kalles vårt uten energien, kraften, viljen! Hvis jeg kunde regne op alt det jeg skylder store forgjengere og samtidige, så blev der ikke meget tilovers.

Hermed være det ikke sagt, at det er likegyldig i hvilken epoke av vårt liv en fremmed, betydelig personlighets innflydelse på oss finner sted. At Lessing, Winkelmann og Kant er eldre enn jeg, og de to første

innvirket på min ungdom, den siste på min alderdom, har for mig vært av aller største betydning.

Fremdeles den ting at Schiller var så meget yngre og i sin fulle arbeidsglede, da jeg begynte å bli trett av verden. At brødrene Humboldt og Schlegel begynte sin optreden under mine øine, var også av største betydning og har bragt mig usigelig megen vinding.

Men overalt lærer man kun av den man elsker. Jeg tror nok at der blandt de yngre fremvoksende talenter finnes dem, der omfatter mig med kjærlighet, men blandt mine samtidige var den svært sjelden. Ja, jeg kan neppe nevne en eneste mann av betydning, der var tilfreds med mig.

Allerede ved Werthers fremkomst, hadde de så meget å klandre, at jeg ikke tror det var blitt noe igjen av boken, hvis jeg skulde ha strøket alle de angrepne steder. Men all den daddel skadet mig ikke det ringeste, ti slike subjektive domme, selv om de stammer fra betydningsfulle menn, utjevnes ved massen.

Men den som ikke venter sig en million lesere, skulde ikke skrive en linje.

Se nu har publikum en menneskealder stredes om, hvem var den største, Schiller eller jeg. Som om de ikke langt heller skulde ha gledet sig over at der overhodet fantes to slike karer, som der kunde strides om!

Mitt arbeide med naturvidenskapene har mere enn noe annet lært mig den menneskelige skrøpeligheit å kjenne. For de fleste er videnskapen kun et levebrød, så at de sogar holder på feiltagelsene, hvis det sikrer dem deres eksistens.

Stort bedre er det heller ikke innenfor skjønlitteraturen. Også der er store mål og ekte sans for det

sanne og fortreffelige meget sjeldne forekomster. Den ene beskytter og støtter den annen, fordi han til gjengjeld blir beskyttet og støttet av vedkommende. Det virkelig store er dem imot, helst vilde de skaffe det ut av verden, for at de selv kunde rue bedre. Således er de fleste, og enkelte av de fremragende er ikke meget bedre.

Vi trenger en mann som Lessing. Ti hvorved er denne stor uten ved sin karakter. Der gives mange så kloke og dannede mennesker, men hvor finner vi en slik karakter!

Mange er åndrike nok og kunnskapsrike, men de er tillike fulle av forfengeligheit, og for å bli beundret av mengden som vittige hoder gir de slipp på all skamfølelse og intet er dem hellig.

Fru von Genlis hadde fullkommen rett i å besvære sig over Voltaires friheter og frekkheter. Ti så åndrikt det enn kan være, så er verden lite tjent med det, ja det kan være til den største skade, fordi det forvirrer menneskene og tar grunnvolden fra dem.

Og dessuten, hvad vet vi da, og hvor langt når vi med alt vårt vidd!

Mennesket er ikke født til å løse verdens problemer, men vel til å søke hvor problemet begynner, for så å holde sig innenfor grensene av det begripelige.

Våre krefter rekker ikke til å måle universets handlinger og ved vårt kortsynte standpunkt et det en aldeles forgjeves bestrebelse å ville bringe fornuft inn i verdensaltet. Menneskets fornuft og guddommens fornuft er to meget forskjellige ting.

Forutsetter vi menneskets frie vilje, går det ut over Guds allvidenhet. Ti så sant guddommen vet, hvad jeg vil gjøre, er jeg jo tvungen til å handle som den vet.

Ja, jeg anfører bare dette som et eksempel på hvor lite vi vet, og at det ikke er godt å røre ved guddommelige hemmeligheter.

Høiere maksimer bør vi kun uttale, hvis de kan være tjenlige for verden. I motsatt fall bør vi beholde dem for oss selv. Som en skjult sols milde skinn vil de dog sprede sin glans over alle våre handlinger.»

*

Den gamle Jakobs kirkegård i Weimar, hvor i sin tid Goethes, «Euphrosyne» Christiane Becker og Goethes hustru Christiane Vulpius hadde funnet det siste hvilested, var i 1818 blitt nedlagt som sådan. En hel del kister, deriblandt Schillers, blev ved den leilighet tatt op av gravene og anbragt i det såkalte «Kassengewölbe» hvor i årenes løp treverket smuldret hen, så benrestene sank sammen i en haug.

En hederlig borgermester Schwabe fant sig nu kallet til den patriotiske handling å finne Schillers kranium og øvrige skelett-deler frem av denne uhyggelige haug, og han overrakte storhertugen resultatet av disse sine bestrebelse, for at den store dikters jordiske levninger kunde få en verdigere hvileplass.

Carl August hadde lenge næret planer om å bygge sin familie et mauseum, hvor også hans venner, de to store diktere skulde få sitt blivende hvilested.

Foreløbig blev det nu ordnet slik at Schillers skelettdeler under en passende høitidelighet skulde anbringes på biblioteket i postamentet til Danneckers store byste av dikteren.

Schillers enke var død i Bonn og blitt begravet der, men sønnen Ernst opholdt sig nettop på besøk i Weimar og det blev nu ordnet slik at Ernst Schiller på

slektens vegne skulde overrekke Goethe, som bibliotekets leder, Schillers kranium. Akten skulde foregå en søndag formiddag i mange representative vidners nærvær og under passende taler fra begge sider.

Det hele var ikke efter den gamle dikters smak, og en times tid før høitideligheten skulde ta sin begynnelse, mottok Ernst von Schiller fra sin barndomsvenn August von Goethe, følgende brev:

«Dyrebare venn!

Min far er siden gårdsdagen så grepet av det som forestår, at jeg nærer frykt for hans helbred.

Tidlig kl. 6 i morges lot han mig kalle til sig og under tårer meddelte han mig, at det vilde være ham en umulighet å bivåne dagens høitidelige akt. Jeg kommer derfor til å representere ham!»

Den gamle dikter reddet sig ved flukten. Og mens han kjørte raskt avsted henimot Berka, løp høitideligheten hjemme i Weimar av efter programmet. De to diktersønner holdt hver sin pompøse tale og spillet sine roller til alles, i særdeleshet sin egen, fulle tilfredshet. Det var ikke første gang de representerte sine store fedre og det falt dem alltid særdeles behagelig.

I april 1826 styrtet Otilie på en ridetur av hesten: «Besvimet og svømmende i sitt blod blev hun båret hjem. Ansikt, armer og kne var ille tilredt. Munnen måtte syes igjen på flere steder.»

Den gamle Goethe vocket sig vel for å se henne. «Han kunde,» skriver han i et brev, «ikke bli slike pinlige inntrykk kvitt igjen, og måtte, for å beholde sin arbeidskraft, mest mulig beskytte sig mot dem.» Til kansler von Meyer klager han:

«Man er jo dog ikke laget av stålvirr som hengebroen, og selv disse brekker jo over, og således har

denne hendelse med Ottilie høilig angrepet mig, særlig da jeg selv er dårlig.

Jeg vil ikke se Ottilie, jeg kan ikke bli slike hellige inntrykk kvitt, de ødelegger min erindring for alltid. Jeg er med hensyn til min sanselige opfatningsevne så selsomt innrettet at jeg beholder i min erindring de skarpeste og mest bestemte omrids og former, hvorved alle misdannelser og mangler affiserer mig levende. Det skjønneste, kostbareste kobberstikk blir mig utålelig, når det får en brett eller en flekk. Men hvordan skulde jeg kunne ergre mig over denne, ofte visstnok pinlige eiendommelighet, da den på det inderligste henger sammen med andre av min naturs gledelige egenskaper, ti uten hin skarpe opfatningsevne og mottagelighet for inntrykk, kunde jeg jo ikke så skarpt og levende frembringe mine skikkelser. Denne letthet og præcision i opfatning har gjennom mange år forledet mig til den innbildning at jeg hadde kall og talent til tegning og maling. Først sent blev det mig klart, at jeg manglet evne til i samme grad å gjengi utad det mottatte inntrykk.»

Ottilie måtte lenge holde sig inne og i ro, men hennes venner avla flittige besøk. Boissérée, Goethes gamle venn, som kom på gjennomreise fra Heidelberg, forteller fra sin visitt hos Ottilie:

«Grønne nedrullede gardiner, der gir ansiktene et blekt, dødningeaktig skjær. Fru Ottilies panne, nese og overlebe bedekket med smale, hvite plasterstrimler. Rummet fylt av eldre og yngre englendere. Noen damer pusler om patienten, der sitter med sitt ved fallet lammede kne. Hun er åndrik og livlig.»

Nesen mistet sin fine form ved fallet og dette får

Ottilies smertens beger til å flyte over. I et brev heter det:

«Det eneste som nu kunde gi mig fred var om August vilde innvilge i skilsmisse. Men han vil ikke. Og dog er dette liv ikke mere til å utholde. Jeg beundrer at han så talmodig finner sig i all denne elendighet, denne evige utilfredshet med mig. Men i lengden kan det ikke gå.»

Det holdt imidlertid. Når parret var adskilt ved en eller annen reise f. eks., skrev de vennlige, og for Augusts vedkommende, kjærlige brev til hverandre, ja han forsikrer i et av disse, at han aldri har angret sitt valg av ektefelle. Med de beste forsetter begynner de hver gang på nytt, for efter et par dagers forløp å dumpe ned i den gamle elendighet.

Oktober 1827 fikk Otilie sitt 3dje og siste barn, Alma Sedina Henriette Cornelia.

Gleden over den lille datter er ingen hindring for en fortsatt flirt med de interessante englendere. Brevene til Adele Schopenhauer er fylt med hjerteutgydelser i anledning en skottlender Des Voux. Da så denne herre forlover sig, heter det, at hvis hun, Otilie, under gunstigere omstendigheter var kommet i hans vei, føler hun at hun hadde formådd «å lede ham til evig berømmelse!»

I samme brev gror der nye håp: — — «For 4 uker siden blev jeg kjent med Marquis von Duero, hertugen av Wellingtons sønn. Han er meget, meget mere enn andre menn, storslagen, edel, åndrik, elskverdig og jeg skjelver ved tanken på at mitt liv atter skal få kjenne en ny vår. Jeg føler at jeg forstår ham — forstår ham så helt ut som han kanskje aldri i sitt liv før er blitt forstått. Jeg føler hvor nødvendig et

hjerter som mitt vil være ham i hans ensomme alpehøide» osv. osv.

Det var de sentimentale vennskapers gyldne tidsalder!

Om denne samme storartede von Duero, skriver kansler von Müller:

«Wellingtons to sønner bor nu her i Weimar, gjør kur til Ottilie og skyter snepper. Noe særlig er det ikke ved noen av dem. Den eldste ligner av ydre påfallende sin far. Han er meget døv.»

*

En aften kommer kansleren overfor Goethe til å referere en fra Riemer stammende skarp vits.

Den gamle dikter blev mektig vred: «Ved slike ondskapsfulle og indiskrete ytringer skaffer man sig bare uvenner og forbitrer liv og humør for sig selv. Heller vil jeg la mig henge enn ta del i slik evig negeren, alltid være i opposition, alltid skyteferdig overfor mine samtidiges og nærmestes synder og mangler.

De er veldig ung og lettsindig når De kan billige denslags. Det er en gammel surdeig som infiserer karakteren og stammer fra revolutionstiden.»

Da været klarnet, gikk de ned i haven, hvor der etterhånden samlet sig flere herrer. På slotsplassen like i nærheten spilte statsmusikantene. Da de begynte på Webers: «Einsam bin ich, nicht allein,» blev Goethe ergerlig:

«Slike vage, sentimentale melodier deprimerer mig. Jeg trenger kraftige, friske toner for å ta mig sammen. Napoleon, som var en tyrann, skal ha elsket slik blid musikk, mens jeg, formodentlig fordi jeg ikke er noen tyrann, elsker de brusende, livlige, muntre.

Evig og alltid lenges mennesket mot det han ikke er.» — — —

I samtalens videre løp: «Enhver idé taper, når den blir virkelighet, noe av sin verdighet. — — —

Mengden, majoriteten har nødvendigvis alltid urett, ti den er *bekvem* og det falske er alltid mere bekvemt enn sannheten, sannheten alvorlig utforsket og hensynsløst studert og anvendt.

Men det falske smyger sig om enhver treg, doven eller tåpelig individualitet.»

*

I alle disse år holdtes brevvekslingen mellom Goethe og hans venn musikkdirektør Zelter i live. Enhver alvorligere hendelse der grep inn i deres liv, blev straks meddelt vennen, sikker på at man der fant den dypeste forståelse og inderligste medfølelse.

Således melder Zelter at hans siste og eneste sønn Georg, er død, efterlatende enke og en seks måneders gutt: «Jeg tør ikke riktig sette mig inn i det, før det første, dype sår har blødt fra sig. Slik en skjøn, ren, sund mann, rolig og forstandig, barnlig og flittig og jeg, — jeg må nu på ny begynne fra først av. —

Tilgi at jeg bebyrder dig med mine klager, men hvordan skal jeg komme over det, når jeg står alene og dog må leve videre!

Jeg vilde selv ha bragt det siste hefte av «Kunst und Altertum» til Langermann, da denne jobspost stillet sig som en mur iveien for mig. Mine døtre sitter nedenunder og gråter — jeg tør ikke.»

Goethe svarer: «Hvad skal vennen si vennen i et sådant tilfelle? En lignende ulykke har i sin tid knyttet oss så nær sammen at forholdet ikke kan bli

inderligere. Å leve lenge er det samme som å overleve mange.

Den mig nærmest stående krets av personer forekommer mig som en konvolutt sibylinske blad, av hvilke det ene efter det annet, fortært av livsflammen, forsvinner i luften, hvorved de tilbakeblivende fra øieblikk til øieblikk stiger i verdi. La oss arbeide videre, inntil vi, før eller efter den annen, kalles av verdensånden og forsvinner i eteren. Måtte så den evig levende ikke nekte oss en ny virksomhet, analog den i hvilken vi allerede her er prøvet. Forunder han oss så dertil av sin faderlige godhet erindring og en fornemmelse av det rette og gode vi allerede her har villet og ydet, så vil vi sikkert og desto hurtigere kunne gripe inn i verdensvirksomheten. — —

Det gleder mig at du midt i din sorg husker heftet «Kunst og Altertum», og vil besørge det. Selv ved det største tap har vi jo ikke annet å gjøre enn straks å se oss om, hvad der ennu kan være levnet oss å yde og oprettholde.»

Samme høst kommer atter Zelter på besøk til Weimar. Men det var denne gang som om det eftertraktede samvær ikke utløste, hvad de to gamle venner hadde ventet. Goethe forsøker i sitt senere brev å finne årsaken hertil, beklager at de ikke fikk nyttet samværets timer bedre, det var jo så meget der skulde behandles, og fortsetter:

«Samværet har virkelig noget absurd ved sig. Man mener at nu har man det da som man ønsker, man ser hinannen, fornemmer hinannen og hviler ut i den følelse, uten å gjøre sig det klart hvordan man best skal utnytte stunden. Kanskje vi best kunde uttrykke det således: Den fraværende er en ideal person, den til-

stedeværende ganske triviell. Det er en underlig ting dette at virkeligheten likesom ophever det ideelle. Det er kanskje av den grunn at de moderne kun anerkjenner det ideale som lengsel.»

I et senere brev klager Zelter over Mentzels ubeherskede angrep på Goethe. Dikteren beroliger ham:

«Når man har fred med sig selv, har man det også med andre. Jeg har lagt merke til, at jeg holder *den* tanke for sann, som er fruktbar for mig, slutter sig til min øvrige tenkning og tillike beforder denne.

Men nu er det ikke alene mulig, men ganske naturlig at en slik tanke ikke passer inn i en annen persons tankegang, ikke beforder den, kanskje virker hindrende på den, så at vedkommende må anse den for falsk. Har man en rett inderlig overbevisning om dette, kan man ikke innlate sig i nogen strid om meninger.»

*

Eckermann besøker Goethe en søndag aften.

Goethe: Så lenge en dikter kun finner uttrykk for sine få subjektive fornemmelser, er han ingen dikter, men så snart han tilegner sig verden og kan uttale hvad han vet, er han en poet. Og da er han uuttømmelig og stadig ny, hvorimot en subjektiv natur snart blir ferdig med sin smule indre og tilslutt går tilgrunne i manér.

Man taler om studiet av antikken, men hvad vil det si annet enn: Vend dig mot den virkelige verden og søk å finne uttrykk for den. Det gjorde de gamle også da de levet.»

Goethe gikk litt op og ned i værelset, blev stående stille foran ovnen, la fingeren på leben og trådte hen til den sittende Eckermann:

«Jeg vil åbenbare Dem noget som De i Deres liv mangel gang vil finne bekreftet. Alle epoker der er i tilbakegang og opløsning, er subjektive, mens alle fremadskridende epoker har en objektiv retning. Nutiden er en tilbakeskridende tid, ti den er subjektiv, ikke bare i poesien viser dette sig, men også i malerkunsten og meget annet. Men enhver dyktig bestrebelse vender sig fra det indre utad mot verden, som tilfellet var i alle store fremadskridende epoker, der også alle var av objektiv natur.»

Eckermann roser de franske diktere, fordi de i sin poesi aldri forlater realitetens faste grunn.

Goethe: «Det kommer av at de franske diktere har kunnskaper, mens våre moderne narrer tror at de taper sitt talent, hvis de bebyrder sig med dem, men ethvert talent må nærme sig ved kundskaper og når kun derved til sine krefters fulle bruk.»

Eckermann: «Jeg trøster og styrker mig nu om dagen med Molière. Hvilket stort, rent menneske han er!»

Goethe: «Ja rent menneske, det er nettop ordet. Jeg kjenner og elsker Molière. Helt fra min ungdom av og op gjennom mitt hele liv har jeg lært av ham. Det er ikke bare hans fullendte kunst som henrykker mig, men hans elskverdige naturell og høit kultiverte indre.»

Eckermann nevner Sophokles's Antigone, beundrer dette skuespils høie sedelige idealer og opkaster det spørsmål: Hvorledes kan det sedelige være kommet inn i verden?

Goethe: «Ved Gud selv, som alt annet godt. Det er ikke et produkt av menneskelig refleksion, men er medfødt og skapt, skjønn natur. Det er i større eller

mindre grad de fleste mennesker medfødt, men i høi grad kun enkelte, rikt utrustede sinn. Slike mennesker har da åbenbart sitt guddommelige indre ved store gjerninger og et stort liv, hvis skjønnhet har grepet menneskene og opflammet til beundring og efterfølgelse.»

Eckermann: «Nylig leste jeg den mening uttalt at den sedelige skjønnhet var den greske tragedies yndlingstema.»

Goethe: «Ikke bare det sedelige, men det rent menneskelige i hele dets omfang, særlig da i den retning, hvor det kommer i konflikt med en rå makt og kan utvikle sig tragisk. I den region ligger da riktignok også det sedelige der som en hovedbestanddel av den menneskelige natur. Alt edelt er i sig selv av en stille natur og synes å sove, inntil det vekkes og utfordres ved motsigelse.»

Om den dramatiske diktnings virkning, mener han videre:

«En stor og produktiv dramatisk dikter, der tillike lar sine verker gjennemsyre av en maktfull og edel tenkemåte, kan opnå at hans stykkers sjel blir folkets sjel. Det var vel noget som var møien verd! Fra Corneille strømmet der ut en virkning som evnet å danne heltesjele. Det var noe for Napoleon som trengte et folk av helter, hvorfor han også sa om Corneille, at han vilde ha gjort ham til fyrste, om han ennu levte. En dramatisk dikter som kjenner sin høie bestemmelse, skal derfor uavladelig arbeide på sin høiere utvikling, forat den virkning som utgår fra ham på folket, kan være av en velgjørende og edel art.

Man bør studere fortidens store mennesker, hvis verker gjennom århundreder har beholdt sitt verd og

J. P. ECKERMANN

sin anseelse. Et virkelig høit begavet menneske vil føle trangen dertil i sig og nettop denne trang til omgang med store forgjengere er tegn på høiere anlegg. La dem studere Molière, la dem studere Shakespeare, men fremfor alle de gamle grekere og atter de gamle grekere.»

«Jo,» mener Eckermann, «studiet av antikken er vel for enkelte av uvurderlig verd, men sådan i sin almindelighet ser det da ikke ut til at det har synderlig innflydelse på den personlige karakter. Hvis så var tilfellet, måtte jo alle filologer og teologer være de mest utmerkede mennesker, hvilket jo ingenlunde er tilfellet.»

Goethe: «En pjalt forblir naturligvis en pjalt og en lav natur blir ikke en tomme større ved daglig omgang med den antikke ånds storhet. Men et edelt menneske i hvis sjel Gud har nedlagt utviklingsdyktig spire til karakterens storhet og sjels-adel, vil ved bekjentskap og fortrolig omgang med den greske og romerske verdens ophøiede naturer, utvikle sig på det herligste og med hver dag vokse videre frem til lignende storhet.»

*

Et par dager senere kjører de to sammen utover landeveien mot Erfurt. Været var vakkert, de grønne kornmarker til begge sider velgjørende for øiet.

Goethe: «Jeg har alltid sagt og gjentar det nu, verden kunde ikke bestå, hvis den ikke var så enkel. Denne stakkars jordbunn her er blitt dyrket i over tusen år, og dens kraft er ikke uttømt. Litt regn, litt sol og det blir hvert år vår på nytt.»

Goethe satt en stund hensunken i tanker og vendte sig så mot Eckermann.

«Jeg vil si Dem noget, De i hele Deres liv kan holde

Dem til. Der gives i naturen noget tilgjengelig og noget utilgjengelig. Betenk dette vel og skjeln mellem de ting med ærefrykt. Det er allerede en hjelp at vi overalt minnes dette, skjønt det jo alltid vil forbli meget vanskelig å se, hvor det ene ophører og det annet begynner. Den som ikke vet dette, vil kanskje hele livet igjennem plage sig med det utilgjengelige uten nogensinne å komme sannheten nær.

Men den som vet dette, vil være klok og vis nok til å holde sig til det tilgjengelige. Har han så innenfor denne region befestiget sig til alle sider, vil han muligens på det vis også kunne avvinne det utilgjengelige noget. Her må han dog tilslutt erkjenne at man i mange ting kun kan trenge inn til et visst punkt og at naturen alltid beholder noget problematisk som den menneskelige evne ikke strekker til å utgrunne.»

Nærmere byen møtte de en hel rekke vogner med varer til Leipziger-messen, også en flokk løse hester, meget vakre dyr.

Goethe: «Jeg må le av estetikerne som plager sig med å definere det uutsigelige vi kaller skjønnhet. Skjønnheten er et urfenomen, som riktignok aldri selv kommer til syne, men hvis avglans viser sig i tusen forskjellige ytringer av den skapende ånd, likeså mangfoldig og forskjelligartet som naturen selv.»

*

I. I. Ampère, medarbeider i det av Goethe høit skattede franske tidsskrift «Globe», kommer på besøk og der holdes middag til ære for gjesten.

Efterpå spredes selskapet i haven, hvor samtalen dreier sig om «Tasso» og hvilken idé der lå til grunn for den.

Goethe: «Idé — som om jeg visste det! Ben av mine ben, kjød av mitt kjød — det er det den er!

Sandelig — tyskerne er noen underlige folk. De gjør sig livet surere enn nødvendig ved de dype tanker og ideer de overalt går på jakt etter og legger inn overalt!

— Ei — så ha dog for en gangs skyld mot til å gi dere inntrykkene i vold! Fryd dere, bli rørt, opbygget, la dere belære, opflamme og opmuntre til store ting! Men tro fremfor alt ikke, at alt det som ikke gjemmer abstrakte tanker er idel forfengelighet.

Slik kommer de her og spør mig hvilken idé jeg har søkt å legemliggjøre i Faust! Som om jeg visste det og kunde uttrykke det!»

Om hedersgjesten gjør Goethe følgende bemerkning til Eckermannn:

«Ampère står så høit i dannelselse, at nationale fordommer og bornerthet ligger langt bak ham. Han er verdensborger i langt høiere grad enn borger av Paris. Forøvrig ser jeg den tid komme, da der i Frankrike vil være tusener, der tenker som han.»

Eckermannn kan ikke komme sig av sin forbauelse over at Ampère viser sig å være en ganske ung mann og over dennes opplysning om at samtlige «Globes» medarbeidere er menn i tyverne. Han kan nok forstå at Mérimée f. eks. kan dikte utmerkede ting i den første ungdom, men det er ham aldeles ubegriplig at så unge mennesker kan være i besiddelse av den oversikt og åndelige overlegenhet som «Globes» medarbeidere viser i sine literære kritikker.

Goethe: «Nei for Dem gikk det vel ikke så glatt oppe i Lüneburgerheden, og vi i Mellem-Tyskland har også kjøpt vår smule viden dyrt nok. For i grun-

nen er det jo et isolert og fattigslig liv vi fører. Fra det egentlige folk kommer oss lite kultur imøte og våre talenter og gode hoder er spredt over hele Tyskland. En sitter i Wien, en i Berlin, en i Königsberg, en annen i Bonn eller Düsseldorf, så at en personlig utvekslen av tanker hører til sjeldenhetene. Og hvad en sådan vil si, føler jeg best, når menn som Aleksander Humboldt f. eks. besøker mig på gjennemreise og så på en eneste dag bringer mig videre i det jeg søker og trenger å vite, enn det ellers på min ensomme vei vilde tatt mig år.

Og tenk Dem så en by som Paris, hvor et stort rikes beste hoder er samlet på et brett og belærer og stimulerer hverandre i daglig omgang og kappestrid og hvor det ypperste av all verdens samlinger er tilgjengelige.

Tenk Dem denne verdensby, hvor enhver vandring over en bro eller plass minner om en stor fortid og hvert gatehjørne har vært skueplassen for historiske begivenheter.

Tenk Dem så videre dette det 19de århundredes Paris hvor gjennom tre menneskealdre menn som Molière, Voltaire, Diderot og deres like, har satt en sådan fylde av ånd i kurs — og De vil kunne forstå, hvordan et godt hode som Ampère har kunnet nå så langt i 24 års alderen.

De nevnte Merimée, som tyve år gammel kunde skrive så gode stykker. Men ta nu Berangér! Som sønn av en fattig skredder kom han først i boktrykkerlære, blev så senere kontorist med liten lønn. Aldri har han gjennomgått nogen lærd skole, aldri studert ved noget universitet og dog er hans sanger fylt av moden dannelse, grasié, ånd, fin ironi, og han behandler sproget med slik mesterlig kunst at han ikke alene

har vunnet Frankrikes, men hele det kultiverede Europas beundring.

Men forestill Dem nu denne samme Berangér født som en fattig skredders sønn i Jena eller Weimar og spør Dem selv hvilke frukter dette samme tre, grodd i en sådan jordbunn og opvokset i en sådan atmosfære, vilde ha båret.

Altså — jeg gjentar det. Det kommer an på at ånd og dannelse virkelig er i kurs i en nation, om et talent skal kunne utvikle sig hurtig og gledelig.

Vi beundrer de gamle grekeres tragedier, men rett betenkt skulde vi heller beundre den tid og den nation som fostret dem. Alle disse forfattere bærer preg av det storslagne, det dyktige, det sunde, det menneskelig fullendte, en høi livsvisdom, en ophøiet tenkemåte.

Finnes nu disse store egenskaper, ikke bare i deres litteratur, men også i deres filosofi og historieskrivning og i samme høie grad i deres bildende kunst, så er der ingen tvil om, at disse samme egenskaper har kjennetegnet nationen og tiden i dens helhet.

Ak nei — vi tyskere er fra igår. Riktignok har vi nu et århundre arbeidet dyktig på vår kultiveren, men der kan nok komme til å gå med ennu et par århundreder, før ånd og høiere kultur har gjennomtrengt våre landsmenn i den grad, at de, som de gamle grekere, hylder skjønnheten, at de kan begeistres over en vakker sang og at man vil kunne si om dem at det er lenge siden de var barbarer.»

*

En søndag kjører Goethe med Eckermann til Jena, hvor han ikke hadde vært på flere år. De passerer et stenbrudd og Goethe ber Eckermann stige ut og se

sig om efter forsteninger. Han finner også noen musling-skall.

Goethe: «Overalt den gamle historie — den gamle havbunn. Når man fra denne høide ser ned mot Weimar og dens omliggende mangfoldige landsbyer, forekommer det en som et under at det var en tid hvor hvalfisken drev sitt spill i denne dal. Og dog er det så, og hvem vet om ikke etter så og så mange årtusen måken igjen flyr over denne høiden!»

Da det var et vakkert sted på veien, med tørr jordbunn, steg nu også Goethe ut, mens Fredrik, kusken, pakket ut et par stekte rapphøns, ferske rundstykker og en meget god, gammel vin, som Goethe fylte i en skjønn gyllen skål han til det bruk pleiet føre med sig i et lærfutteral.

Goethe: «Her var jeg før i tiden ofte. I de senere år tenkte jeg hver gang at det blev den siste. Men det holder ennu sammen, og jeg håper at det heller ikke nu blir siste gang. Vi vil forsøke å komme her oftere. En skrumper inn ved slikt stueliv. Her føler man sig stor og fri som den natur man har for øie og slik man egentlig alltid skulde være.

Ja her overskues en mengde steder til hvilke et langt livs rikeste erindringer knytter sig. Hvad har jeg ikke oplevet i de Ilmenaufjellene derborte. Og så det kjære Erfurt da, og Gotha hvor jeg før i tiden var så ofte og så gjerne. Men det er riktignok lenge siden og det har sin bestemte årsak. Jeg er nemlig ikke velsett der.

Da den nu regjerende fyrstes mor var i sin blomstrende ungdom, besøkte jeg henne meget ofte. Som vi satt alene sammen en aften ved tebordet, kom de to ti—tolv år gamle lyshårede prinser løpende inn. Over-

modig som jeg dengang var, grep jeg begge i luggen og ropte: «Nå dere Semmelköpfe, hvad bedriver dere?»

Guttene så på mig med store øine, i høieste grad forbauset over en sådan dristighet og — de har aldri siden glemte mig det!

Jeg vil jo ikke nettop skryte derav, men det lå nu engang i min natur at jeg ikke hadde videre respekt for fyrsteligheten som sådan, hvis den ikke var forbunden med høiere menneskeverd. Jeg følte mig selv så vel og så fornem at en fyrstetitel ikke gjorde fra eller til. Mange trodde at jeg følte mig meget æret, da jeg fikk mitt adelsdiplom. Men, mellem oss sagt, det betød ingen ting for mig, slett ingen ting.»

Efter den anstrengende dag blev Goethe og Eckermann om aftenen i Jena sittende oppe i herberget «Zum Bären», for å nyde solnedgangen. Goethes sinn var beveget, fylt av erindringer, særlig var minnet om Schiller levende i ham.

Goethe: «Hvor forskjellige vi enn var av natur, så var våre mål dog de samme, og dette gjorde vårt forhold så inderlig, at i grunnen den ene ikke kunde leve uten den annen.

Som De ut av kjennskapet til Schillers storslagne karakter nok kan tenke Dem, var ham alle æresbevisninger og den banale forgudelse man bedrev med ham, en vederstyggelighet. Da således Kotzebue til Schillers forherligelse vilde foranstalte en offentlig demonstration, var dette ham så imot at han blev syk av indre vemmelse.

Likeså var det ham en stor plage å ta imot fremmede. Hvis han i øieblikket hadde vært forhindret fra å ta imot vedkommende og for eks. hadde anmodet den besøkende om å komme igjen til nærmere avtalt

tid, kunde han grue sig slik, at han var syk når timen slo. Han kunde også i tilfelle miste tålmodigheten og bli rent ut grov.

Således husker jeg at jeg var vidne til at en gjennomreisende kirurg trådte uanmeldt inn, og Schiller for så heftig op, at det forbløffede menneske ikke visste *hvor* fort han skulde komme sig ut av døren.

Jo, som alle vet, vi var meget forskjellige av natur, ikke bare i åndelig henseende, men også fysisk. Mens jeg følte mig best ved høi barometerstand, følte Schiller sig best oplagt ved lav, og en luft som virket velgjørende på Schiller, kunde være gift for mig. Således opsøkte jeg ham en dag, og da jeg ikke fant ham hjemme, men hans kone mente han snart vilde innfinne sig, satte jeg mig ved hans arbeidsbord for å notere ett og annet.

Jeg hadde ikke sittet lenge, før jeg følte mig mere og mere uvel, tilslutt en besvimelse nær. Jeg kunde ikke fatte årsaken til min elendige tilstand, inntil jeg omsider merket, at der strømmet en fatal lukt ut av en skuffe nær mig, og da jeg åpnet denne, fant jeg den til min forbauselse full av råtne epler.

Jeg åpnet straks et vindu, og den friske luft bragte mig til mig selv igjen.

Imidlertid var fru Schiller kommet til, og hun fortalte at denne samme skuffe alltid måtte være fylt med råtne epler, da denne duft virket så velgjørende på Schiller og at han uten den hverken kunde leve eller arbeide.»

Nu forteller Eckermann en drøm han husker fra sin barndom og som i alle sine enkeltheter gikk i oppfyllelse.

Goethe, som har lyttet opmerksomt:

«Denne Deres oplevelse er yderst merkverdig. Og den slags kan godt ligge i naturen, selv om vi savner den rette nøkkel.

Vi er alle omgitt av hemmeligheter. Vi er omgitt av en atmosfære, om hvilken vi hverken vet, hvad der rører sig i den eller hvordan dette står i forbindelse med vår ånd. Så meget er i alle fall sikkert, at vår sjels følehorn under særlige omstendigheter kan strekke sig ut over sine legemlige grenser, så at en forutføelse av fremtiden, ja et virkelig blikk inn i denne, kan bli mulig.

Ja vi er omgitt av hemmeligheter og undere. En sjel kan jo innvirke på en annen ved sitt blotte nærvær. Jeg kunde fortelle flere eksempler. Det er ofte hendt mig, at når jeg gikk og spaserte med en god bekjent og mine tanker var sterkt optatt av et emne, den annen part da straks begynte å tale om det som nettop var i mine tanker. Jeg har kjent en mann, som uten å si et ord, bare ved sin ånds makt kunde få et muntert samtalende selskap til å tie bom stille, ja frembringe en forstemthet som var aldeles uhyggelig. Vi har alle noget av elektriske og magnetiske krefter i oss og øver, som magneten selv, en tiltrekende eller frastøtende makt, eftersom vi kommer i berøring med vår egen art eller ikke.

Hos forelskede mennesker er denne kraft særlig virksom, også i avstand. Jeg erindrer således et tilfelle fra mine første år her i Weimar. Jeg hadde foretatt en lengere reise og var de første par dager efter hjemkomsten optatt av hoffets anliggender til langt på natt og således hindret fra å opsøke den elskede gjenstand. Vår gjensidige tilbøielighet hadde vakt opsikt og jeg vilde derfor ikke opsøke henne ved høilys dag for ikke å bringe henne i folkemunne.

Den fjerde eller femte dags aften kunde jeg imidlertid ikke klare ventetiden lenger og stod utenfor hennes hus før jeg visste ordet av det. Jeg gikk sakte op trappen og vilde just smutte inn, da jeg hørte flere stemmer og forstod at hun ikke var alene.

Sakte og ubemerket gikk jeg ned ad trappen igjen ut på de stille gater, som dengang ikke var oplyst. I lidenskapelig uro gjennomstreifet jeg en times tid byen i alle retninger og passerte, fylt av lengselsfulle tanker, ennu engang hennes hus, hvor vinduene nu ikke lenger var oplyst.

Hun er gått ut, tenkte jeg, men hvorhen — i nattens mørke, og hvor skal jeg kunne treffe henne. Jeg gjennomkrysset på nytt gatene. Jeg møtte mange, mente også av og til å kunne skjelne hennes størrelse og skikkelse, men ved nærmere eftersyn viste det sig at jeg tok feil. Alt dengang trodde jeg på en gjensidig påvirkning, at min sterke lengsel måtte kunne drive henne mig imøte. Jeg trodde mig også omgitt av usynlige, høiere vesener, hvem jeg anropte om hjelp til å lede hennes skritt til mig eller mine til henne.

Da følte jeg mig drevet til å vende om og gå tilbake til paleet og derfra en gatestump tilhøire. Jeg hadde neppe gått 100 skritt i den retning, før jeg så en kvinnelig skikkelse komme mig imøte, der lignet den så lengselsfullt ventede. Gaten var ganske svakt oplyst ved skinnet fra et eller annet vindu, og da flere ganger en tilsynelatende likhet hadde skuffet mig, manglet jeg mot til å tiltale henne på det uvisse. Vi strøk så tett forbi hverandre, at våre armer berørtes. Jeg stanset og snudde mig om. Hun også.

«Er det Dem,» sa hun sakte, men jeg gjenkjente den kjære stemme.

«Endelig!» ropte jeg, beveget inntil tårer. Våre hender møttes.

«Mitt håp er altså ikke blitt tilskamme,» sa jeg, «med den største lengsel har jeg søkt Dem. Min følelse sa mig, at jeg sikkert vilde finne Dem, og nu er jeg lykkelig og takker Gud.»

«For en time siden,» sa hun, «blev jeg grepet av en ubeskrivelig uro og lengsel etter Dem. Der var nettop et par veninder hos mig, hvis besøk trakk ut en evighet. Da disse så omsider gikk, grep jeg min hatt og kåpe, jeg kunde ikke holde det ut lenger, jeg måtte ut i luften og mørket, visste ikke selv hvorhen. Hele tiden var De i mine tanker, jeg syntes det var umulig annet enn at jeg måtte treffe Dem.»

Nu fulgte jeg henne til hennes husdør. Hun gikk foran opover den mørke trapp, men slapp ikke min hånd og trakk mig således på et vis efter sig. Min lykke var ubeskrivelig — over gjensynet og over at min tro ikke var blitt beskjemet.» — — —

Næste dag besøkte Goethe observatoriet, hvor den fungerende professor demonstrerte de nyeste instrumenter. Det meteorologiske institutt kom så for tur og blev studert med særlig interesse.

Frokosten lot Goethe servere nede i haven på et stenbord i et lysthus.

Goethe: «De vet kanskje ikke Eckermann, at vi her befinner os på et merkverdig sted. Her har Schiller bodd. I dette lysthus, på disse nu næsten sammensunkne benker om dette stenbord har vi ofte sittet og utvekslet mange gode og store tanker. Han var dengang i trediveårene, jeg selv ennu i firtierne, begge i full opadstreben og det vil si noget.

Det er altsammen lenge siden. Jeg er heller ikke

mere den jeg dengang var. Men den gamle jord holder ut, og luft og vann og jordbunn er fremdeles de samme.

Gå nu op, Eckermann og se Dem om i de mansardrum Schiller dengang bebodde. Jeg kjører imens hen til professor Döboreiner, som vil vise mig sine nyeste kjemiske forsøk.»

*

Ved middagstid satt de to igjen i vognen. Goethe foreslo at de ikke skulde spise middag i herberget, men nyde den herlige høstdag i det fri.

Goethe: «La os kjøre til Burgau, vin har vi selv med, og der får vi i hvert fall en god fisk som de kan steke eller koke til oss.»

Så kjørte de da opover langs Saales bredd til Burgau. De slo sig ned i det lille vertshus ved broen over til Lobeda. Det gikk som tenkt. Vertinnen i det lille vertshus var nok ikke forberedt på et slikt besøk, men litt suppe og en god fisk kunde hun skaffe tilveie.

Middagen blev servert ute i den lille have og etterpå blev de to sittende ved en flaske vin, mens Eckermann fortalte fra sine iakttagelser om fuglenes liv, et emne Goethe aldri blev trett av å lytte til. Det er gjøken han denne gang forteller om, hvorledes minst 150 unge sangfugler ofres for å holde liv i 5 gjøkunger.

Goethe: «Ja, i slike saker pleier naturen ikke fare skrupuløs frem. Men hvordan går dette til?»

Eckermann forteller hvordan ikke bare de små pleieforeldre, men også andre insektunger hjelper med til foringen. Kjenner også analoge tilfelle, satte en gang mange forskjellige fugleunger inn til en voksen irisk som straks tok sig av de hjelpeløse små og sørget for dem som den mest trofaste mor. Hun hadde stadig

nebbet fullt av myregg og var snart i det ene hjørne av buret, snart i det annet, straks et sultent nebb åpnet sig, var hun på pletten. Og da den ene av ungene vokste litt til, begynte den også å hjelpe til med foringen, riktignok til en begynnelse likesom lekende og litt barnaktig, men dog med avgjort drift til å ta etter moren.

Goethe: «Ja her står vi visselig overfor noget guddommelig som setter mig i glad forbauselse. Skulde det virkelig være så at denne foring av en fremmed er en almindelig gjeldende naturlov, så vilde dermed mangan gåte være løst, og man kunde med overbevisning si at Gud forbarmer sig over den foreldreløse ravneunge som anroper ham.»

Eckermann: «Jo, det synes å være en almindelig gjeldende lov, ti jeg har også ute i selve naturen iakt-tatt denne hjelpsomhet og forbarmelse overfor forlatte. Således fanget jeg forrige sommer to gjerdesmutter-unger, som visstnok ganske nylig hadde falt ut av redet, ti de satt på en busk-gren nær jorden sammen med syv søsken i en rekke og lot sig mate av foreldrene.

Jeg tok da de to med mig i et lommetørklæ, og i et lite skogholt på veien hjem satte jeg mig ned på en stubbe, for å undersøke dem nærmere. Men da jeg åpnet tørklæet, smatt de fra mig og blev borte mellom gress og løv, og all min leten efter dem var forgjeves.

Tre dager senere kom jeg igjen forbi dette skogholt, og da jeg hørte en rødstrupes lokketoner, formodet jeg at dens rede var i nærheten, hvilket jeg da også efter en stunds leten fant. Men hvor stor var min forbauselse, da jeg i dette rede, foruten rødstrupens egne, allerede flyvbare unger også fant mine to gjerdesmutter-unger, der ganske gemytlig lot som om de

var hjemme og lot sig fore av de gamle rødstrup-sangere.»

Goethe: «Det er en av de beste ornitologiske historier jeg nogensinne har hørt. Deres skål — måtte De gjøre mange slike lykkelige opdagelser. Den som hører sådant og ikke tror på Gud, ham hjelper hverken Moses eller profetene. Det er sådant jeg kaller Guds allestedsnærværelse, der overalt har utbredt og innpodet en del av sin uendelige kjærlighet og allerede hos dyrene i knopp antydnet det som hos edle mennesker fremtrer i den skjønneste blomstring.»

Under dette hadde solen nådd åskammens rand og Goethe fant det på tide å bryte op. De kjørte først tilbake til Jena og efter et avskjedsbesøk hos Fromann, gikk det i skarpt trav hjemover til Weimar.

*

Det er en kjent sak at Napoleon den 8. oktober 1808 lot Goethe kalle til sig i Erfurt og efter en stund oppmerksomt å ha betraktet dikteren, sammenfattet sitt inntrykk i de ord: «Vous êtes un homme.»

Napoleons personlighet gjorde da også på Goethe det sterkeste inntrykk, og hvad den arme August angikk, drev han en sann kultus med den store keisers minne. Han samlet på alle mulige gjenstander, der stod i en eller annen berøring med Napoleons person og intet gjorde ham lykkeligere, enn et nytt nummer i denne samling.

En dag ytrer Eckermann sin forundring over det uavladelige hell der fulgte Napoleon i hans ungdom, men i de senere år så ganske sviktet.

Goethe: «Hvor vil De hen? Jeg har da heller ikke for annen gang kunnet skrive mine kjærlighetssanger og min Werther. Hin guddommelige inspiration der

alene frembringer det overordentlige, finner vi alltid i forbund med ungdom og produktivitet, som jo også Napoleon var et av de mest produktive mennesker som nogensinne har levet.

Nei, nei, man behøver ikke bare frembringe dikte og skuespill for å være produktiv. Der gives også en handlingens produktivitet, som i mange tilfelle står betydelig høiere.»

Eckermann: «Mener De da med produktivitet det man i almindelighet forstår med geni?»

Goethe: «De to begreper ligger hinannen meget nær. Ti hvad er geni annet enn hin produktive kraft, hvorav der fremstår handlinger, gjerninger som kan vise sig for Gud og naturen og som nettop derfor har følger av blivende verd!

Alle Mozarts verker er av denne art. Der ligger i dem en avlende kraft, som vokser videre fra slekt til slekt og ikke så snart uttømmes og fortæres. Om andre kunstverker og produktioner gjelder det samme. Hvor har ikke Fidias og Rafael virket på efterfølgende århundreder — og Dürer og Holbein! Luther var også et geni av betydningsfull art. Lessing avviste for sin part den høie titel geni, men hans blivende virkning vidner mot ham.

Derimot har vi i litteraturen andre og meget betydningsfulle navn, som i sin levetid holdtes for store genier, men hvis virkning avsluttedes ved deres død. Ti, som sagt, der gives intet geni uten produktiv videre virkende kraft, og det kommer slett ikke an på arten av vedkommendes virkefelt. Om man viser sig genial i videnskapen som Oken og Humboldt eller i krig og statsstyrelse som Fredrik og Napoleon, eller synger en sang som Berangér, det er det samme. Hvad det

kommer an på er om tanken, overblikket, gjerningen er levende og formår å leve videre.

Og *det* må jeg ennu føie til — ikke frembringelsernes *mengde* røber det produktive menneske. Vi har i litteraturen poeter, som holdes for meget produktive, fordi de utgir det ene bind dikte etter det annet. Etter min mening må slike folk kalles avgjort uproduktive, ti hvad de frembringer har ikke varig liv. Goldsmith derimot f. eks., har bare utgitt ganske få dikte, men allikevel holder jeg ham for absolutt produktiv, da det lille han har skrevet, innebærer liv som vil vite å holde sig.»

Eckermann: «Ligger denne geniale produktivitet blott i det geniale menneskes ånd, eller ligger det også i legemet.»

Goethe. «Legemet har i alle fall den aller største betydning. Det var riktignok en tid her i Tyskland hvor man forestillet sig geniet liten, svak, kanskje til og med pukkelrygget, men jeg for min part foretrekker det geni som har en tilsvarende kropp.

Når man om Napoleon bruker det uttrykk at han var en mann av granitt, så gjelder dette også hans legeme.

Hvad kunde ikke denne mann tillate sig! Undvære søvn og mat og allikevel i høieste åndelige aktivitet. Under den 18. Brumaires fryktelige anstrengelser var det blit middag, og han hadde den dag intet spist. Men uten å tenke på å styrke sig legemlig, følte han kraft til langt på natt å kunne diktere utkastet til den bekjente proklamation til det franske folk.

Men *det* har De jo rett i — hans egentlige glanstid faller i hans ungdom. Jo min beste, man må være ung for å utrette store ting.»

Goethe spaserte op og ned i værelset. Det var denne aften en egen klang i hans stemme og hans øie flammet.

Eckermann gjør en bemerkning om at han har kjent betydelige menn, som i høi alder hadde vist energi og ungdommelig bevegelse i sitt arbeide.

Goethe: «Ja det har vært geniale naturer som oplever en gjentagen pubertet.

Enhver entelechi* er nemlig et stykke evighet, og de par år den er bunden til det jordiske legeme, gjør den ikke gammel. Er denne entelechie av ringere art, så vil den under sin legemlige formørkelse gjøre sig lite gjeldende. Kroppen vil være den herskende og dennes entelechie vil ikke kunne holde den oppe og hindre at den eldes.

Men er dens entelechie av mektig art, slik som tilfellet er hos geniale naturer, vil den ved å gjennomtrengte legemet ikke alene innvirke styrkende og foredlende på vedkommendes organisation, men den vil også ved sin åndelige overmakt søke å gjøre sin forrettighet til evig ungdom gjeldende. Derav kommer det at vi hos særlig begavede mennesker sporer friske epoker av særlig produktivitet også i deres alderdom. Det ser ut som om der hos dem inntreer temporære foryngelser, og dette er det jeg kunde ha lyst til å kalle en gjentagen pubertet.

Men ungdom er ungdom og hvor mektig en entelechie enn kan vise sig, vil den dog aldri kunne bli herre

* Ordet entelechi skriver sig fra Aristoteles som dermed betegner det aktive prinsipp i motsetning til det passive prinsipp, materien, som bare byr stoffet for en virksomhet. Han betegner sjelen som legemets entelechie. Leibnitz bruker ordet om sine monader. P. Østbye.

over det legemlige, og det er en veldig forskjell om den i kroppen har en alliert eller en motstander.

En tid av mitt liv kunde jeg daglig forlange et ark av mig selv, og det lykkedes med letthet. Slikt skal jeg nu vel passe mig for, skjønt jeg, når jeg tar min høie alder i betraktning, ikke kan klage over mangel på produktivitet. Men det som i min ungdom lykkedes mig daglig og under alle forhold, det lykkes mig nu kun periodevis og under de gunstigste omstendigheter.

Da jeg for 10—12 år siden i den lykkelige tid under befrielseskrigen, arbeidet på min «Divan», var jeg produktiv nok til å skrive to eller tre dikt om dagen, ute i fri luft, i vognen eller i gjestgivergården, hvor det kunne falle sig.

Nu om dagen, under utarbeidelsen av min Fausts annen del, kan jeg kun arbeide i dagens første timer, når jeg føler mig styrket og oppfrisket etter søvnen. Og hvor meget er det vel jeg får fra mig! I lykkeligste tilfelle en skreven side, som regel kun så meget en håndsbredd dekker — i uproduktiv stemning ennu mindre.»

Eckermann: «Gives der da i det hele tatt intet middel til å frembringe en produktiv stemning eller få den til å stige, hvis den ikke er kraftig nok?»

Goethe: «Om dette punkt kunde der være mangt å bemerke.

Enhver produktivitet av høieste art, ethvert betydelig apercu, enhver oppfinnelse, enhver stor og fruktbringende tanke, kan ingen viljesakt fremkalle. Den er hevet over all jordisk makt. Den slags har mennesket å anse som uventede gaver ovenfra, som rene Guds gaver han har å tå imot med takk og ære. Det er i slekt med det dæmoniske som overmodig handler

med oss som det vil, og hvilket vi ubevisst gir oss hen til, mens vi tror å handle av egen drift.

I sådanne tilfelle er mennesket å anse som et verk-tøi for en høiere verdensstyrelse, som et kar, der er befunnen verdig til å opta en guddommelig innflydelse. Jeg sier dette, idet jeg betenker hvorledes ofte en eneste tanke har gitt hele århundreder en annen skikkelse, og hvorledes enkelte mennesker ved det som utgikk fra dem, påtrykte sin tidsalder et preg, som i generationer efter virket velgjørende. — —

Men der gives også en produktivitet av en annen art som er mere underkastet jordisk innflydelse og som mennesket er mere herre over, skjønt vi også her har årsak til å bøie oss for noget guddommelig. Til denne art regner jeg alt det som kreves til en plans utførelse, alle enkelte ledd av en tankekjede, hvis endepunkter allerede står der lysende. Jeg regner hertil alt det som utgjør et kunstverks synlige legeme. — — —

Mitt råd er dog å vokte sig for å *forcere* noget frem og heller døse bort alle uproduktive dager og timer enn å frembringe noget, man senere hen ikke vil ha nogen glede av.»

Eckermann erkjenner sannheten av disse bemerkninger, men mener personlig å ha erfart, at i visse kompliserte tilfelle, noen glass vin har hjulpet ham til å ta standpunkt. Det å fatte en beslutning er jo også en art produktivitet, og når et par glass vin kan hjelpe på situationen, turde et sådant middel ikke være ganske å forakte.

Goethe citerte smilende sin «Divan»: «Wie man getrunken hat, weiss man das beste,» jo der ligger visse- lig i vinen produktive krefter av meget betydelig art, men alt kommer an på det enkelte tilfelle. Hvad der gavner den ene, kan skade den annen.

Goethe

Der ligger også produserende krefter i hvilen og søvnen, men også i bevegelsen. Der ligger sådanne krefter i vannet og ganske særlig i atmosfæren. Under åpen himmel er det vi egentlig hører hjemme. Det er som om Guds ånd der blåser umiddelbart mot oss og som om en guddommelig kraft utøver sin innflydelse. Lord Byron, der tilbragte den største del av sin dag i det fri, snart til hest, snart seilende eller roende, var et av de mest produktive mennesker som nogensinne har levet.»

Goethe dvelet ennu lenge ved Byron, ved de ulykker som rammet ham i de senere år og slutter således:

«Overhodet, Eckermann, vil De komme til å gjøre den erfaring, at der i et menneskes «middelalder», ofte inntreer en vending i hans livsløp, så at med en gang intet vil lykkes og det ene uhell efter det annet rammer en.

Vet De hvorledes jeg tenker mig saken? *Mennesket må på ny ruineres.* Ethvert overordentlig menneske har et bestemt ærend han er kallet til å utføre. Har han fullbragt denne sin sendelse, er han her på jorden ikke mere anvendelig i sin tidligere forfatning, og forsynet bruker ham atter til noget annet.» — — —

*

Efterretningen om juli-revolutionen 1830 nådde Weimar, og hoffråd Soret ilte, opfylt av de store politiske begivenheter, til Goethe. Denne roper mot den inntredende Soret:

«Nå hvad sier De nu om denne store begivenhet? Vulkanen står i utbrudd, alt i flammer, og der er ikke mere forhandlinger bak lukkede dører.»

Soret: «En fryktelig historie! Men hvad var annet

å vente under de forhold og et sådant ministerium, enn at det vilde ende med fordrivelse av hele den kongelige familie!»

Goethe — kjølig: «Vi synes ikke å forstå hinannen min beste. Jeg taler slett ikke om de mennesker, men om ganske andre ting. Jeg taler om den i akademiet for videnskapene så høist betydningsfulle strid mellom Cavier og Geoffroy de Saint Hilaire.»

*

14. juli 1828 døde storhertugen, Carl August, på hjemveien fra et besøk i Berlin. Han var født 1757, var altså åtte år yngre enn Goethe. Det inderligste vennskap forbandt disse to menn under et halvt århundre og hverken kvinners intriger eller forskjellen i deres åndsretning hadde kunnet kjølne dette forhold.

Carl Augusts storhet var at han allerede i 18 års alderen intuitivt forstod hvad Goethe var verd og siden gjennom hele sin regjeringstid bragte de offer han kunde bringe for å skaffe Goethe gode arbeidsvilkår. Selvfølgelig var Carl August i dette vennskapsforhold alltid den mottagende, men det der til alle tider hever ham op over hans standsfeller og alltid vil bevare hans navn fra forglemmelse er det faktum at han hadde personlighet nok til å bevare sitt særpræg uten nogensinne å være i tvil om hvem der var den overlegne og givende.

Goethes forhold til Schiller var det ophøiede, fullkomne vennskap mellom to jevnbyrdige menn, der kappedes om å anerkjenne og lære av hverandre.

Forholdet til Carl August måtte efter tingenes natur,

bli et annet, mere menneskelig ufullkomment, men gripende ved sitt ærlige alvor og sin uforanderlig trofaste hengivenhet, den for begge parters vedkommende gjennomførte seen bort fra det som skilte og holden fast ved det som bandt.

Det var August som måtte bringe sin far budskapet om storhertugens plutselige død.

Sent samme aften vover Eckermann sig til huset ved Frauenplan. Utenfor døren til arbeidsværelset hørte han den gamle dikter sukke og snakke halv-høit med sig selv. Eckermann forsøker noen trøstegrupper, men avvises bestemt:

«Jeg hadde tenkt, at jeg skulde vandre bort før ham, men Gud føier det som han finner det best, og vi dødelige har da intet annet valg, enn å bære slaget og holde oss oppe så godt og så lenge det går.»

For at ikke sørgehøitidelighetene skulde angripe den gamle mann for meget, blev der innrettet noen værelser til ham på det hertugelige slott Dornburg, der gjemte så mange minner fra glade og produktive tider i hans liv. Og der ute forblev Goethe hele sommeren. Fullt optatt av naturvidenskapelige studier drev han om i den vakre natur for å styrke sitt sinn og forjage de tunge, all kraft nedbrytende tanker på hvad han hadde tapt. Og det gamle middel sviktet ikke:

«Jeg tilbringer her,» skrev han hjem, «like så skjønne dager som netter. Ofte våkner jeg før solopgang og ligger da i det åpne vindu for å glede mig over de tre, nu nærstående planeters prakt og nyde morgensrødens voksende glans. Næsten hele dagen tilbringer jeg i det fri og underholder mig med vinstokkens ranker, der gir mig gode tanker, om hvilke jeg kunde

fortelle forunderlige ting. Jeg lager også igjen vers* som ikke er dårlige og ønsker bare at det måtte forundes mig å leve videre i denne sinnstilstand.»

Han gruet for å vende tilbake til Weimar. Gruet for de gamle, trange forhold med sine velkjente vanskeligheter, gruet for det ventende stueliv og til de nye forhold som var en følge av regjeringsskiftet.

Men fremfor alt gruet han til de sinnsbevegelser gjensynet med storhertugens enke, Louise, vilde bringe med sig, hun hvis personlighet aldri hadde vært ham sympatisk, men for hvis karakter han nærret den dypeste respekt.

Og det vilde bli nødvendig for ham å avlegge visitter og bringe det nye regjerende hertugpar sin hyldest. Hver dag på Dornburg var en Guds gave, men hver dag bragte ham også nærmere høsten og dens uavviselige krav.

Først midt i september var han tilbake igjen i Weimar.

I oktober kom der brev fra en av den avdøde storhertugs beste venner, Aleksander von Humboldt:

«Den siste tid Carl August var her i Berlin, vilde han ha mig ved sin side næsten hele dagen. Jeg har aldri før sett den store, menneskelige fyrste så livlig, åndrik, mild og så ivrig optatt av sitt folks utvikling. Engstelig og full av bange anelser sa jeg ofte til mine venner at så megen åndens klarhet og livlighet forbunden med så megen legemlig svakhet, var et uhygge-

* Av disse vers, følgende til den opgående måne:

•So hinan denn! hell und heller
Reiner Bahn, in voller Pracht!
Schlägt mein Herz auch schmerzlich schneller,
Überselig ist die Nacht.

lig fenomen. Han selv vaklet åpenbart mellom håp om bedring og avventen av den store katastrofe.

Da jeg besøkte ham 24 timer før hans død, satt han ved frokosten, og skjønt syk og uten appetitt, spurte han, levende interessert etter de fra Sverige ankomne granitt-rullestener fra de baltiske land, etter komethaler som kunde blande sig forstyrrende ind i atmosfæren, efter grunnene til den sterke vinterkulde ved de østlige kyster.

I Potsdam satt jeg flere timer alene med ham på en kanapé. Han drakk litt og sov litt avvekslende — drakk litt igjen, reiste sig for å skrive et brev til sin gemalinde — sovnet igjen av.

Han var munter, men meget svak. Imidlertid trengte han inn på mig med de sværeste spørsmål i fysikk, astronomi, meteorologi og geognosi, om en kometkjernes gjennemsigtighet, om måneatmosfæren, om de farvede dobbeltstjerner, om solflekkenes innflydelse på temperaturen og den indre jordvarme.

Midt i sin eller min talen, sovnet han så atter plutselig inn, blev urolig og bad så mildt og vennlig om tilgivelse for sin tilsynelatende uopmerksomhet: «De ser jo Humboldt, at det er ute med mig.»

Med engang gikk han over til religiøse spørsmål. Han klaget over den om sig gripende pietisme og dette svermeris sammenheng med politiske tendenser, med absolutisme og undertrykkelse av alle fri åndsbevegelser: «Og dertil er de usannferdige folk,» brøt han heftig løs, «som gjør sig venner med fyrstene for å få ordner og stillinger. De har sneket sig inn sammen med den poetiske forherligelse av middelalderen.»

Snart la dog hans vrede sig, og han uttalte nu, at han fant meget som var trøsterikt i den kristne religion: «Det er en menneskevennlig lære,» sa han, «men den er

helt fra begynnelsen av blitt forvansket. De første kristne var de frisindede elementer».)»

Goethe, der har latt Eckermann lese brevet: «Der kan De se, Eckermann, hvilken betydelig mann han var. Jeg kan vel dømme om det, for der er vel neppe nogen der kjente ham så ut og inn som jeg. Men er det nu ikke jammer skade at der ikke gjøres forskjell, men at også en slik mann må så snart avsted! Bare ennu et lumpent århundre og hvad vilde han ikke ha fått utrettet! Men vet De hvad? Verden skal ikke komme så raskt til målet som vi tenker og ønsker. Alltid er retarderende demoner påferde, der overalt trer imellem, så det visstnok i det store og hele går fremover, men meget langsomt. Menneskeslektens utvikling er kanskje innstillet på millioner av år.

Men la menneskeslekten bestå så lenge den vil, den vil aldri mangle opgaver og aldri vanskeligheter som kan utvikle dens krefter. Klokere og rikere på innsikt vil den nok bli, men bedre, lykkeligere og mer handlekraftig kun periodevis til enkelte tider.

Jeg ser forresten den tid komme, da Gud ikke lenger har nogen glede av den og må slå alt overende til en ny skapelse. Jeg er sikker på at alt er anlagt derefter og at i den fjerne fremtid tid og time allerede står fastslått, når denne foryngelsesprosess inntreer. Men det er visselig lenge til, og vi kan nok ennu i årtusener ha vår glede av denne kjære, gamle jord. — — —

Ja, ja, Carl Augusts overordentlige ånd omfattet hele naturriket, fysikk, astronomi, geognosi, meteorologi, urverdenens planter og dyreformer— for alt hadde han sans og interesse.

Han var 18 år, da jeg kom til Weimar, sluttet sig straks på det inderligste til mig og tok del i alt hvad

jeg bedrev. Aften efter aften satt han hos mig i dyp-sindige samtaler om saker, der angikk kunsten, natur o. l. Ofte blev vi sammen til langt på natt, og det hendte ikke sjelden, at vi sovnet inn ved siden av hverandre på min sofa. I femti år har vi holdt sammen, og det er ikke urimelig at vi har bragt det til noget.

En slik grundig dannelse er meget sjelden blandt fyrster. Der gives visstnok mange som er istand til å tale fikst med om alt mellem himmel og jord, men det kommer an på hvad en veier på menneskehetens vekt -- alt annet er uten betydning.

En frakk med ordner og seks hester foran vognen, imponerer bare den rå masse og neppe den heller nu lenger. Den gamle vognen Carl August alltid benyttet, manglet fjærer og det var en lidelse å kjøre i den. Men det likte han. Han yndet det som var tarvelig og ubekvemt og var en fiende av all slags forkjelelse.»

Eckermann: «Hans bramfri ydre fremtreden synes å vise, at han ikke søkte berømmelse eller brydde sig noe om den. Han synes å være blitt berømt, så å si mot sin vilje.»

Goethe: «Ja og dermed er det så sin sak. En ved brenner, fordi den har stoff dertil i sig, og et menneske blir berømt, fordi stoffet dertil finnes i ham. Søke berømmelse — det går ikke. All jagen derefter er forgjeves. Det lykkes vel ved klokt anlagt opførsel og alle slags kunstige midler å skaffe sig et slags navn, men mangler den indre juvel, så er det altsammen forgjengelig og holder ikke dagen over. Likeså med folkegunst. Han søkte den ikke og gjorde intet for å bli populær, men folket elsket ham, fordi det følte, at han hadde hjerte for det.»

Samtalen kommer nu inn på Tysklands enhet,

i hvilken forstand den vilde være mulig eller ønskelig.

Goethe: «Jeg er ikke redd for at Tyskland ikke skal bli ett. Våre gode chauseer og fremtidige jernbaner vil nok gjøre sitt. Men fremfor alt ønsker jeg at det skal bli ett i innbyrdes kjærlighet, i felles mynt og slik at min reisekuffert kan passere uåpnet gjennom alle 36 stater.

Men når man med Tysklands enhet mener at det store rike får en eneste residens, så vil en sådan visstnok fremme de enkelte store talenters utvikling, men ikke tjene til den store masses vel.

Man har pleiet sammenligne en stat med et legeme med mange lemmer, og således lot vel statens residens sig sammenligne med hjertet, ut fra hvilket der strømmer liv og velvære til de nærmere og fjernere lemmer. Men er lemmene meget langt fra hjertet, blir det tilstrømmende blod svakt.

En åndrik franskmann, jeg tror Dupin, har engang gitt et utkast til et kart over Frankrikes kulturstandpunkt og gjort det hele anskuelig ved lysere og mørkere farver efter de forskjellige departementers rikere eller ringere utvikling. Da finner vi, særlig i de sydlige provinser, som ligger lengst fra hovedstaden, ganske mørke farver, som tegn på åndelig mørke. Men vilde det nu ikke vært bra, om det skjønne Frankrike istedenfor ett stort middelpunkt hadde hatt ti, hvorfra der utgikk lys og liv?

Hvorved er Tyskland stort uten ved en beundringsverdige folkekultur, som jevnt har gjennomtrengt alle rikets deler! Men er det ikke de mange residenser denne kultur går ut fra og som bærer og pleier den? Sett at vi i Tyskland århundreder igjennem ikke hadde hatt andre residensbyer enn Berlin og Wien, eller

kanskje sogar bare en av disse, da gad jeg vite, hvordan det hadde stått til med den tyske kultur og med den overalt utbredte velstand som går hånd i hånd med denne.

Tenk på byer som Dresden, München, Stuttgart, Kassel, Braunschweig, Hanover o. l. Betenk de livselementer disse byer bærer i sig, betenk de virkninger der utgår fra dem til de omliggende provinser og spør Dem selv om De tror alt dette vilde kunne finne sted, hvis de ikke i lange tider hadde vært residenser.

Frankfurt, Bremen, Lübeck og Hamburg er store og strålende byer og deres innflydelse på Tysklands velstand ikke til å beregne. Men vilde de kunne holde sig på denne høide de nu har nådd, hvis de mistet sin suverenitet og blev innforlivet som provinsbyer i et stort tysk rike?

Jeg har grunn til å betvile det.»

*

Dikteren Tieck med frue og to døtre kom på besøk til Weimar og Goethe holdt en middag til deres ære. Aftenen efter var der stor te oppe hos August og Ottilie i samme anledning. Man ventet at Tieck vilde glede selskapet ved å lese noget høit, og man håpet at Goethe vilde innfinde sig, selv om det bare blev for en kort stund.

Men tiden gikk og den gamle dikter kom ikke.

Jenny von Pappenheim der som ganske ung pike var tilstede, forteller om stemningen deroppe i mansardetagen, mens alle tilstedeværende lyttet efter om Goethes trin kunde høres ute i trappen. Enhver visste jo, hvilken glede Tieck vilde føle ved hans nærvær, og hvilken øket glans den vilde gi festen:

«Gjestene stod i grupper, talte sammen med dempede stemmer, stanste op ved enhver støi og så forskrekket mot døren, som om man ventet, at en ånd skulde vise sig. Man blev urolig. Tieck vekslet farve og bet sig i leben. Pausene blev lengere og hyppigere. Jeg vendte mig til Eckermann, som stod stille i en krok og nettop stakk sin unndgæelige notisbok i lommen.

«Nei,» svarte han, «han vil ikke komme.»

Da tok jeg mot til mig og gikk nedenunder. De første trin løp jeg, de siste snek jeg mig nedover, for jeg var redd og vilde ha opgitt saken og vendt om, hvis jeg ikke hadde skammet mig for Fredrik, tjeneren. Denne vilde dog ikke melde mig, det var bedre, mente han, at jeg gikk inn uten videre.

Goethe stod ved sin skrivepult, i lang, åpen slåbrok, med en haug gamle manuskripter foran sig. Han hørte ikke at jeg kom. Jeg sa engstelig: «God aften.»

Nu dreiet Goethe hodet, så stort på mig, kremtet — et sikkert tegn på undertrykt vrede. Jeg hevet bedende hendene.

«Hvad vil det lille kvinnemenneske?» brur met han.

«Vi venter på geheimeråden, og Tieck — —»

«Å tøv,» avbrøt den gamle herre, «tror De, lille pike, at jeg løper avsted til enhver som venter på mig! Hvad skulde der da bli av alt dette,» — han pekte på manuskriptene — «når jeg er død er der ingen til å greie det. Meld det til kalaset deroppe. Adjø!»

Jeg skalv ved klangen av den mektig svulmende stemme og sa lavt:

«God aften».

Men min hilsen har vel hatt en svært sørgmodig klang, ti Goethe ropte mig tilbake, så mig vennlig inn i øinene og sa med ganske forandret tonefall:

«En olding som fremdeles vil arbeide, tør ikke ombestemme sig for å være hvemsomhelst til behag. Gjør han det, vil han ingenlunde bli etterverdenen til glede. Gå barn! De deroppe vil ha mere behag i Deres glade ungdom enn min betenksomme alderdom.»»

*

Noen dager senere ankom med posten det nummer av «Foreign review», som inneholdt Thomas Carlyles bekjente artikkel om Goethe. Den gledet ham meget.

Sangvinsk forhåpningsfull mener nu Eckermann at «Vilhelm Meister», den av Goethes verker artikkelen særlig dvelet ved, snart vil slå igjennem og bli ethvert dannet menneske til glede og vinning. Goethe trekker ham da med inn i en vindusfordypning og sier lavt og inntrengende:

«Kjære barn, som De er, jeg vil betro Dem noe, som vil hjelpe Dem over mangt og meget og bli Dem til hjelp livet igjennem: *Mine saker kan aldri bli populære.* Den som tror det og arbeider derfor, svever i en villfarelse. De er ikke skrevet for massen, men kun for de enkelte mennesker som vil og søker noget lignende og som arbeider i lignende retninger.»

*

En vintereftermiddag i arbeidsværelsets lille, enkle rum. Kansleren er tilstede* og Eckermann.

Goethe: «Prektige bygninger og praktrum passer for fyrster og rikmenn. Når man lever i dem, slår man sig til ro, er tilfreds og vil ikke videre.

Men for min natur passer de ikke. I en prektig

* Følgende stammer fra samtaler Goethe har ført enkeltvis med Müller og med Eckermann.

bolig, slik en jeg f. eks. pleier å bebo i Karlsbad, blir jeg straks doven og uproduktiv. Men en tarvelig bolig slik som dette enkle værelse vi nu sitter i, det lar min indre natur få full frihet til å være virksom og skape ut av sig selv. — — —

Til alle tider har det vært sagt og gjentatt at man skal trakte etter å kjenne sig selv.

Dette er en selsom fordring som intet menneske inntil denne dag har kunnet klare, og som egentlig heller ikke noen skal klare.

Mennesket er med alle sine sanser og all sin ferd henvist til det ydre, til omverdenen. Vår sak blir det da best mulig å kjenne denne og gjøre oss den underdanig, så vidt vi trenger dette for å nå våre mål. Om sig selv vet mennesket kun når det nyder eller lider, og således blir vi gjennom lidelser og gleder belært om oss selv, om hvad vi har å søke eller undgå.

Nei — mennesket kan ikke betrakte sig selv som rent objekt. Andre kjenner mig bedre enn jeg kjenner mig selv, og alle våre bestrebelse i den retning bringer oss ikke videre i livet, hverken til resultater eller virkelige indre forbedring.

Uten at jeg dog forkynner denne min mening som noget evangelium!

Forøvrig er mennesket et dunkelt vesen. Vi vet ikke hvorfra vi kommer eller hvorhen vi går. Vi vet lite om verden og aller minst om oss selv. Jeg kjenner heller ikke mig selv og Gud skal nok bevare mig derfor.

— — —

Det ille er at man blir så meget hindret i livet ved falske tendenser, og at man aldri erkjenner en sådan, før man har frigjort sig for den.

Hvordan man kan slutte at en tendens er falsk?

— Den falske tendens er ikke produktiv og i tilfelle er det frembrakte verdiløst. Dette er nu lett å iaktta, når det gjelder andre, men når det gjelder en selv, krever det en stor åndens frihet. Og selv om man når til erkjennelsen, hjelper det ikke alltid, man søker og tviler og kan ikke fatte noen beslutning. — — —

— — — Å gi råd er så sin sak og når man har levet en tid i denne verden og har erfart, hvorledes de ypperligste tiltak mislykkes og det mest absurde ofte fører til et godt resultat, så mister man motet og lysten til å råde noen.

I grunnen er det jo også nedverdiggende å be om råd og anmassende å gi. Man skulde kun gi råd i saker, hvor man selv virket med.

Når nu noen ber mig om råd, så svarer jeg, at jeg nok kan være villig til å gi mitt, men kun på den betingelse, at vedkommende ikke følger det! — — —

Mange mener at man må bli gammel for å bli klok! I virkeligheten har man i den fremrykkede alder nok å gjøre med å holde sig så klok som man engang var. Man blir på sine forskjellige alderstrin nok en annen — men man kan ikke si at man blir en bedre — — —

Alt stort og forstandig eksisterer i minoritet. Der har levet ministre som både hadde folk og konge mot sig og alene måtte gjennomføre sine store planer. Det er ikke å drømme om at fornuften nogensinne blir populær. Lidenskaper og følelser kan bli populære, men fornuften vil alltid kun forbli de enkelte og fortreffeliges eie. — — —»

Da kansleren er gått, forteller Eckermann at en gjennomreisende har fortalt, at han nylig hadde vært tilhører ved en forelesning av Hegel over beviser for Guds eksistens.

Goethe: «Man tviler i våre dager like så litt på sig selv som på Gud. Men med hensyn til spørsmål som Guds natur, udødeligheten, vår sjels vesen og dens forbindelse med legemet, så er det evige problemer som ingen filosof kan løse for oss. Kant er den som har trukket grensen for hvor langt den menneskelige ånd er istand til å trenge frem og lar de uløslige problemer ligge. Hvor har man ikke filosofert over udødeligheten og hvor langt er man kommet!

Jeg tviler ikke på et fortsatt liv etter dette, ti naturen kan ikke undvære entelechien, men vi er ikke udødelige på samme måte, og for i det kommende liv å kunne manifestere sig som en stor entelechie, må man også her ha vært en sådan.

Men mens vi tyske plager oss med løsning av filosofiske problemer, ler englenderne med sin store, praktiske forstand oss ut og erobrer verden. Enhver kjenner jo deres deklamationer mot slavehandelen og mens de vilde belære oss om de humane grunnsetninger der lå bak deres handlemåte, viser det sig nu at det sanne motiv var et reall objekt, uten hvilket englenderne, som man av erfaring burde vite, aldri går til handling. — — —

Forøvrig holder jeg nettop i disse dager på å lese en bok av Schubarth om filosofien. Denne Schubarth sier utmerkede ting, når man oversetter dem til almindelig sprogbruk. Han holder på at der gives et standpunkt utenfor filosofien, nemlig den sunde menneskeforstands og at kunst og videnskap alltid trives best uavhengig av filosofien, ved naturlige menneskelige krefters frie virksomhet.

Dette er jo helt vann på min mølle. Jeg har alltid holdt mig klar av filosofien, også mitt standpunkt

var alltid den sunde menneskeforstands og Schubarth fastslår altså, hvad jeg hele mitt liv har sagt og gjort.

Det eneste jeg har å innvende er at han vet bedre beskjed om visse ting, enn han later, og altså ikke alltid går ganske ærlig tilverks. Som Hegel trekker han også den kristne religion inn i filosofien, og den har dog intet der å gjøre.

Den kristne religion er et mektig vesen for sig, ved hvis hjelp den sunkne og lidende menneskehet gang på gang fra tid til annen har hevet sig. Men i det man tilkjenner den en sådan virkning, er den også hevet over all filosofi og trenger ikke dennes støtte.

På samme vis behøver filosofien heller ikke religionens støtte for å bevise læresetninger som f. eks. det evige liv. Mennesket skal tro på udødeligheten, har rett til det. Det er overensstemmende med hans natur, og han har lov til å stole på religionens tilsagn.

Men når en filosof vil bevise vår sjels udødelighet ut fra en legende, så er det som bevis svakt og uten større betydning. Overbevisningen om en fortsatt tilværelse finner jeg i virksomhetsbegrepet. Ti hvis jeg rastløs virker inntil min siste stund, så er naturen forpliktet til å anvise mig en annen form for tilværelsen, når min ånd ikke lenger formår å utholde den nuværende.»

Eckermann: «Hvilken av den nyere tids filosofer setter De høiest?»

Goethe: «Kant er uten all tvil den fortreffeligste. Han er også den hvis lære har trent dypest inn i vår tyske kultur. Han har også virket på Dem uten at De har lest ham.»

Eckermann: «Har De nogensinne kommet i personlig forbindelse med Kant?»

Goethe: «Nei, Kant har aldri tatt notis av mig, skjønt jeg på min egen vei er nådd til samme resultater. Min «Plantenes metarmophose», er skrevet før jeg visste noget om Kant og dog ganske i hans læres ånd.»

*

I arbeidsværelset en aftenstund vover Eckermann sig inn på farlig grunn:

«Man har bebreidet Dem at ikke også De grep til våben i hin store tid eller i det minste som dikter grep virkende inn?»

Goethe: «La den sak ligge, min beste!

Hvordan hadde jeg kunnet gripe til våben uten hat og hvordan skulde jeg kunne hate, som ikke lenger var ung? Hadde hine begivenheter truffet mig som tyveårig, hadde jeg sikkert følt anderledes, men jeg var over de seksti.

Vi kan heller ikke alle tjene fedrelandet på samme måte. Jeg har arbeidet stridt nok et halvt århundre igjennem. I de saker naturen har anvist mig som dagsverk, har jeg ikke undt mig hvile; hverken dag eller natt, men alltid strevet og forsket og utført så godt og så meget arbeide jeg har formådd. Hvis enhver kan si det samme, vil det være godt for alle parter.

Forøvrig skjuler der sig bak denne bebreidelse mere ond vilje enn De tror. Jeg sporer der en ny form for det gamle hat med hvilket man i lange tider har forfulgt mig, for i stillhet å komme mig tillivs.

Jeg vet godt at jeg er mange en torn i øiet som de hjertens gjerne vilde bli kvitt. Og da man nu ikke kan komme mig tillivs ved å angripe mitt talent, går

det ut over mig som karakter.* Snart heter det at jeg er hovmodig, egoistisk, snart full av misundelse overfor yngre talenter, snart at jeg er en levemann, uten kristendom og nu til og med uten kjærlighet til fedrelandet.

En tysk forfatter — en tysk martyr! Jo, kjære Dem, så er det. Körners krigssanger klær ham utmerket, men jeg er ikke noen krigersk natur, og krigssanger vilde klæ meg ille. Jeg har i min poetiske virksomhet aldri affektert noget. Jeg har ikke diktet eller uttalt mig om annet enn det jeg selv hadde gjennomlevet og var opfylt av. Kjærlighetssanger har jeg kun lavet, når jeg var forelsket. Og hvordan hadde jeg kunnet skrive hatets sanger uten å hate!

For mellom oss sagt, jeg hatet ikke franskmennene, skjønt jeg takket Gud da vi var kvitt dem. Og hvordan skulde også jeg, for hvem kun spørsmål om kultur og barbari har nogen betydning, kunne hate en nation, som hører til de mest kultiverte på jorden, og som jeg skylder en så stor del av min egen dannelselse!

Overhodet er dette med nationalhat så sin sak. På det laveste kulturtrin vil De alltid møte det sterkeste og heftigste. Men der gives et kulturtrin, hvor det helt forsvinner, hvor man på et vis står over nationene, og hvor man føler et nabofolks ulykke eller lykke, som var det ens egen det gjaldt.

Dette kulturtrin passer min natur best, og jeg hadde befestiget mig der, lenge før jeg nådde de seksti.»

*

* Was klagst du über Feinde!
Sollte solche je werden Freunde
Denen das Wesen wie du bist
Im Stillen ein ewiges Vorwurf ist!

Med August von Goethe gikk det ned ad bakke. Hans venn skuespiller Holtei hadde vært på besøk i Weimar. Ved hans avreise holdt vennene en avskjedsfest. Ut på natten fulgte alle hedersgjesten hjem til hans hotel «Elefanten». Holtei forteller videre:

«En efter en trykket de alle min hånd, og først da portdøren smelte igjen efter mig, husket jeg at August var forsvunnen. Jeg hadde bestilt hester til klokken fire, men hadde ennu et par timer til å pakke mine kufferter.

Klokken kunde vel være tre, da der blev banket voldsomt på porten. Min tjener mente det var nyankomne gjester, som meldte sig, men et øieblikk efter stod August i mitt rum, glødende av vin og sinnsbevegelse. Han vinker min tjener ut av værelset.

«De har,» begynte han høitidelig, «ønsket at jeg skulde være mellemeledd mellem Dem og Deres venninde, mens De var fraværende fra Weimar, og har i den anledning pålagt mig den dypeste hemmelighetsfullhet overfor alle. Jeg er stilltiende gått med på denne betingelse, men jeg kan ikke la Dem reise uten å spørre Dem, om min far også er innbefattet i disse «alle».»

«Naturligvis,» svarte jeg, «han fremfor alle.»

«Da,» sa August, «må jeg ta mitt løfte tilbake og tør ikke ta imot Deres fortrolighet. For min far kan og bør jeg ikke ha nogen hemmeligheter. Siden jeg lærte å snakke, er ingen dag forløpen, hvor jeg ikke hver morgen er gått inn til min far og fortalt ham alt hvad der dagen forut var hendt mig, hvad jeg har bedrevet og tenkt. Min far er min skriftefar. De vet, hvor jeg holder av Dem, men min far er mig dyrebarere enn alt.»

Derpå omfavnet han mig, sa farvel og gikk. Men på terskelen snudde han sig, så lenge på mig med et stivt blikk og sa så:

«De tror at jeg er full. Jeg er det aldri, men later imellem som om jeg er det.

Overhodet — ingen av dere kjenner mig, heller ikke De. Dere holder mig for en ubehersket, overfladisk fyr. Men *her* (og dermed slo han sig med knyttneven for sitt høit hvelvede bryst) herinne er det dypt til bunns. Kaster De en sten ned, kan de lytte lenge, før De hører den falle.»

Hermed forlot han mig.»

I desember 1829 var August atter farlig syk. Amalie von Stein, Charlottes svigerdatter, skriver herom:

«August har forkjølet sig farlig under en nattlig ran- gel. Noen englendere fant ham bak teatret og bragte ham hjem. Det er virkelig sørgelig for hans kone denne hans drikkfeldighet.»

Han kom sig dog igjen så vidt at han atter kunde melde sig til tjeneste ved hoffet. Først og fremst var han dog lidende på sinnet. Ennu ikke fylt de 40 år hadde han en klar forståelse av at det i enhver henseende bar ned- over med ham. Han gjorde sig ingen illusioner, han visste at han var sin forgudede far en lite verdig sønn og et dårlig eksempel for sine opvoksende barn. Hvad forholdet til Ottilie angikk, var hennes stadig på nytt fremholdte ønske, skilsmisse. Intet menneske hadde glede av hans tilværelse, aller minst han selv.

Kunde han enda få reise, komme langt avsted, kanskje da nye forhold og omgivelser kunde skaffe lægedom for hans syke sinn og nedbrutte helbred. *Italien* — en gang hadde det vært livbringende for faren, kanskje kunde også sønnen dernede finne igjen sitt bedre jeg!

Og så blev da en reise til Italien besluttet. Den gamle far turde imidlertid ikke la den syke sønn reise

alene, den trofaste og pålidelige Eckermann skulde bli med, i alle fall inntil August var kommet til krefter igjen.

Videre illusioner i anledning reisesens resultater gjør den gamle dikter sig ikke: «Man kommer dog oftest igjen som det samme menneske. Hovedsaken er at man lærer sig selvbeherskelse. Skulde jeg, f. eks., ikke legge bånd på mig, så bærer jeg nok det i mig, der godt kunde ødelegge mig selv og andre.»

I Eckermanns stambok skrev den gamle dikter ved avskjeden:

«Es geht vorüber, ehe ich's gewahr werde
Und verwandelt sich eh' ich's merke.»

1. mai blev fastsatt som avreisens dag. Men far og sønn lignet hinannen i sin store angst for sinnsbevegelser. Man besluttet å forkorte den siste angripende ventetid.

22. april 1830 lar Goethe diktere i sin dagbok:

«Min sønn har tatt avskjed og er reist sammen med Eckermann.»

I Ottilies dagbok heter det: «Stod op kl. halv seks. En halv time senere forlot August oss, da han ikke kunde holde ut å forlenge avskjedsstunden. Han gikk over til Eckermanns logi, hvorfra de begge ved åtte-tiden startet sin reise til Italien med ilpost.»

Efter Jenny von Pappenheims beretning skal avskjeden med faren ha vært rystende. August var plutselig gråtende falt ned for den gamles føtter, mens Goethe, overveldet av bange anelser, var sunket sammen i sin lenestol. Med denne beretning stemmer Goethes senere replikk til kansleren: «Jeg gav slipp på ham allerede ved avskjeden.»

August von Goethe så aldri mere sitt hjem. Han døde i Rom den 27. oktober 1830.

Og dog var denne reise til Italien den lykkeligst mulige avslutning både for ham selv og hans nærmeste. Han kom sig hurtig på reisen, både legemlig og sjeelig. Allerede fra Milano skriver han til Otilie:

«Kun den yderste nød drev mig hjemmefra. Mange av dem som var sammen med mig den siste tid i Weimar, vil ikke kunne forstå dette, men mitt vesen var en fortvilelsens maske.

Jeg vilde ønske du kunde se mig nu. Hvilken ro har ikke senket sig over sinnet! Hvor styrket føler jeg mig ikke! Med hvilken letthet bestiger jeg trapene til mitt rum!

Det er dig jeg skylder alt dette. Ti det er dog du som har styrket mig i beslutningen og fått det hele istand. Jeg vil i fremtiden forsøke å gjengjelde dig det. Kunde jeg bare også gjøre godt igjen min urett mot dig!»

Slike vennlige ord fra mannen kunde ikke lenger glede Otilie. I et samtidig brev fra henne til Adele Schopenhauer heter det:

«Augusts hjemkomst henger over mig som en truende sky og det vennlige brev han har skrevet til mig fra Milano, har uroet mere enn trøstet mig. Alt som kunde bidra til at lenken mellom oss brast, vilde være mig velkommen. Når han er vennlig og rolig, har jeg ingen rett til å forandre min lodd, og dog vilde dette være det eneste som kunde gjøre mig lykkelig. Det vilde volde mig den største pine, hvis hans hengivenhet for mig skulde våkne til nytt liv, ti det er dog ikke mulig, at selv en anelse om en lignende følelse kunde vekkes tillive igjen i mig. Når jeg prøver

å tenke mig inn i den mulighet, at han ikke mere skulde komme tilbake, så føler jeg ikke det aller ringeste derved.»

Stakkars August — han hadde hatt rett i sine avskjedsord til vennen: «Skulde jeg dø dernede, så vil min stakkars far ha mine barn, som er meget bedre egnet til å gjøre ham glede enn jeg. De vil også bli sin mors glede. Ingen vil savne mig. Men tro mig, bak mitt narraktige vesen skjuler sig et alvorligere hjerte enn nogen tror.»

Det gjør en godt å minnes, at denne disharmoniske og ulykkelige, men i sin dype grunn, harmløse og godmodige manns siste dager var lykkelige og fulle av håp. Det gledet og styrket ham at han overalt fant den hjerteligste mottagelse, og alt hvad der fantes i hans natur av mottagelighet for inntrykk, åpnet sig mot Italiens natur, kunst og menneskelighet. Eckermann, der dårlig tålte Italiens varme sommer, forlot ham allerede i Genua, i trygg forvisning om at August var på god vei til å finne helbred og lykke.

I Rom blev imidlertid August under en utflukt med malerne Preller og Kestner og billedhuggeren Thorvaldsen angrepet av skarlagensfeber, som efter få timer slo inn og ved et hjerneslag endte hans liv.

Først 10. november når dødsbudskapet Weimar. Kansleren von Müller og Goethes læge dr. Vogel gikk sammen op til den gamle far, for så skånsomt som mulig å overbringe det sørgelige bud.

Goethe gjettet næsten straks, hvad det gjaldt: «Non ignoravi me mortalem genuisse,» ropte han, mens de gamle, alt litt slørede øine, fyltes med tårer.

Til Ottilie sa han samme aften: «August kommer

ikke tilbake. Desto fastere må vi to holde sammen.»

Dermed vendte han sig til sitt arbeide, senere nevnte han hverken til henne eller noen annen Augusts navn. Heller ikke til Eckermann, da han kom tilbake, eller til Preller, der hadde tilbragt de siste dager av Augusts liv sammen med ham, hadde pleiet ham og blitt smittet av ham. Goethe bad bare om å få låne Prellers skitsebok fra Rom, og da maleren fikk den tilbake, manglet en skisse han hadde tatt av August.

Til vennen Zelter skriver han dog:

«Det egentlige underlige og betydningsfulle for mig ved denne prøvelse er at jeg nu må lesse på mig hele den byrde som jeg ved det nye års komme hadde tenkt å lempe over på den yngres skuldre. Nu må jeg slepe videre på min til og med økede byrde.

Her kan da bare det store begrep *plikt* holde en opreist. Mine bestrebelsers går nu først og fremst ut på å holde mig fysisk i likevekt, alt annet vil da føie sig. Kroppen *må*, ånden *vil*, og den som vet veien han må vandre, behøver da ikke lenge å betenke sig.»

Nu, som så ofte tidligere, var det arbeidet han vendte sig mot for å vinne styrke til fortsatt liv. Men omgivelsene så jo med sorg og engstelse hvor det tok på ham og var forberedte på at nu som så ofte før, reaktionen vilde komme.

Og den kom. Den 25. november får han blodstyrting. Men 3. desember sitter den 81 årige mann atter ved sitt arbeide.

Ottolie utfoldet i denne tid sine beste egenskaper. Hun underholdt den gamle dikter i vanskelige aften-timer. Hun leste høit for ham time efter time. Hun og de tre barn spiste nu alltid sammen med bestefaren.

Goethe var fremdeles overfor alle besøkende den samme elskverdige vert, men man merket den anstrengelse det kostet ham å være rolig og munter.

Alle husets økonomiske affærer overtok han nu selv, betalte Ottilies gjeld og holdt sin hånd over kassen. I dagboken for 27. desember 1830 heter det:

«Overgav kusken nøklen til vedboden, lot dele ut ved til alle ovnene. Fikk nøklen tilbake.»

Husvennenes besøk fortsetter som før. Kansleren forteller:

«Henimot aften gikk jeg hen til Goethe. Fant ham temmelig slapp og taus. Litt etter litt lykkes det mig dog efter mange forgjeves forsøk å få ham munter og meddelsom.

Det gledet mig meget, for intet er pinligere enn samværet med ham, når han straks lar ethvert emne falle og besvarer hvert spørsmål med: «Bra folk, men man kan ikke hjelpe dem,» eller: «Det får bli dere unge menneskers sak, jeg er for gammel til det,» og så ikke har annet å fylle lange pauser med enn: hm, hm, eller lar hodet synke som av søvnighet.

Endelig fenget han dog. Vi kom til å tale om reiseplaner og industrielle foretagender, hvilke han samtlige forkastet. Da jeg bemerket at han før hadde tenkt anderledes om de ting, utbrød han:

«Ei, skulde jeg være blitt over åtti år for alltid å tenke det samme! Jeg prøver meget mer hver dag å tenke noget nytt, for ikke å bli kjedelig. Man må stedse forandre sig, fornye sig, forynges for ikke å forstokkes.

Se nu har en slik Over-Hegel fra Berlin sendt mig sine filosofiske skrifter. Det er som klapperslangen, man vil flykte fra det fordømte snakk og kan dog ikke la være å kike inn. Fyren er dyktig nok og borer sig

veldig inn i de problemer jeg for åtti år siden ikke visste mere om enn den dag idag, og om hvilke vi hverken kan vite eller begripe det ringeste. Nu har jeg forsegleet disse bøker for ikke mere å fristes til å lese dem.»

Da jeg nevnte den beundringsverdige mengde bøker han daglig leste, fortalte han at han daglig gjennomsnitlig leste et oktavbind. Således hadde han idag gjennomlest et helt bind av de absurde Krummachers prekner. Jeg undredes kanskje over at han hadde tålmodighet til slik lesning, men det var ham om å gjøre ganske å lære å kjenne et slikt individ og utgrunne hvorledes han forholdt sig til vår tids dannelse, og hvordan han i det hele hadde kunnet utvikle sig således. — —

«Forøvrig innbilder man sig forgjeves at man skal kunne opnå noen oversikt over alle literære frembringer. Det går ikke. Man farter om i alle århundreder, i alle verdensdelene og kan dog ikke bli hjemme overalt, ens dømmekraft avstumpes, man spiller tid og kraft. Slik går det også mig, men jeg angrer det forsent. Man gjennomleser folianter og quartanter og blir ikke klokere enn om man hver dag leste sin bibel. Man lærer bare at verden er dum, og til den erfaring kan man også komme i Seifengasse her om hjørnet.

Med brevskrivning har jeg nolens volens gjort bankerott. Min grunnsetning er nu blitt denne: Når jeg merker at folk skriver til mig for sin egen skyld, for å opnå noget derved for sin egen del, så angår det brev mig ikke.

Skriver de derimot for min skyld, sender de mig noget som angår mig, som virker ansporende og styrkende, da svarer jeg.»

Samtalen dreier inn på spørsmålet ekteskapets hellighet.

Goethe: «Hvad kulturen har avvunnet naturen, må man ikke igjen gi slipp på. Ikke for nogen pris. Således er begrepet ekteskapets hellighet en kristen kulturerobring av uskatterlig verd, skjønt ekteskapet jo egentlig er unaturlig.

De vet hvor høit jeg setter kristendommen. Eller kanskje De ikke vet det. Hvem er vel i våre dager en kristen, således som Kristus mente det? Kanskje jeg alene, skjønt dere alle holder mig for en hedning.

Nu vel — den slags kulturbegrep er nu engang blitt innpodet i folkene. Overalt har man en viss sky for de uekte forbindelser. Og det er bare bra. Man skulde ikke lette adgang til skilsmisser. Hvad har det å bety om en del par pryler hverandre og forbitrer hinannen livet, når bare begrepet ekteskapets hellighet kan holdes oppe! De folk vilde så allikevel ha andre lidelser å trekkes med, hvis de var kvitt disse.»

I anledning det kvinnelige medium fra Prevost: «Jeg har alt fra ungdommen av voktet mig for den slags foreteelser. Jeg tviler riktignok ikke på at slike forunderlige krefter ligger i den menneskelig natur, ja de må ligge der, men man fremkaller dem på en falsk, ja ofte forbyrderisk måte.

Der hvor jeg ikke kan se klart, ikke virke med bestemthet, der er en krets, hvor jeg ikke er kallet. Jeg har aldri villet se en somnambule.»

Goethe blev utover aftenen, forteller kansleren, meget livlig og åndrik, men mere ironisk og bizarr enn gemytlig, mere negativ enn positiv, mere humoristisk enn munter: «Sjelden har jeg sett hans Proteus-natur forvandle sig så lett, leke med alt og la de mest

forskjellige anskuelser gjøre sig gjeldende på den mest charmerende måte.»

*

Der gives en hemmelighetsfull, problematisk kraft, hvis virkninger vi alle føler, en kraft ingen filosofi kan forklare, og overfor hvilken religionen hjelper sig med trøstelige ord. Goethe var meget optatt av problemet og kalte denne makt det *dæmoniske*.

Goethe til Eckermann: «Det dæmoniske er det som ikke lar sig oppløse ved forstandens eller fornuftens hjelp. I min natur ligger det ikke, men jeg er underkastet dets virkninger.

Napoleon var i høieste grad av dæmonisk natur, så at hans like neppe finnes. Carl August var også av dæmonisk natur, full av ubegrenset viljekraft og uro, så at selv det største rike vilde ha vært for lite for ham. Grekerne regnet den slags dæmoniske vesener for halvguder.

Også i begivenheter åbenbarer det dæmoniske sig, nemlig i alle dem vi ikke formår å oppløse ved hjelp av vår forstand og fornuft. Overhodet manifesterer det sig på de forskjelligste måter i hele naturen, den synlige som den usynlige.»

Eckermann spør da, om ikke Mefistofeles har dæmoniske trekk.

Goethe: «Nei — Mefistofeles er et altfor negativt vesen. Og det dæmoniske ytrer sig i en helt ut positiv virkekraft. Blandt kunstnerne finner vi det oftest hos musikere, mindre hyppig blandt malere. Hos Paganini f. eks. viser det sig i høieste grad.

Hos Carl August var det dæmoniske tilstede i så høi grad at ingen kunde motstå ham. Alt hvad jeg

foretok mig efter hans råd, lykkedes, så at jeg i tilfeller, hvor min forstand og fornuft ikke strakte til, kun behøvde å spørre ham hvad der var å gjøre. Han sa det instinktmessig, og jeg var da alltid forut sikker på et godt resultat. Man kunde ha undt ham, at han hadde kunnet tilegne sig mine idéer og høiere bestrebelse, ti når den dæmoniske ånd forlot ham og bare det menneskelige blev tilbake, visste han hverken ut eller inn. — —

Ellers er der i poesien absolutt noget dæmonisk, og det visstnok særlig i den ubevisste, hvor all forstand og fornuft kommer tilkort og som nettop derfor har en uhyre virkning. Likeså finnes det i høieste grad i musikken, ti den står så høit at ingen forstand kan nå den. Der utgår fra den en altbeherskende virkning, om hvilken dog ingen kan avlegge regnskap. Derfor kan den religiøse kultus ikke undvære musikk-
ken.»

Eckermann: «I våre forestillinger om det guddommelige synes den virkende kraft vi kaller det dæmoniske ikke å inngå.»

Goethe: «Kjære barn — hvad vet vi da om det guddommelige, og hvad vil våre snevre begreper om det høieste vesen si?

Hvis jeg vilde kalle det med hundre navn, vilde jeg allikevel komme tilkort og overfor så grenseløse egenskaper intet ha sagt. — — —

— — — Religionene er ikke gitt umiddelbart av Gud, men er fortreffelige menneskers verk, beregnet for en stor mengde likesinnesdetrang og fatteevne. Hvis de var umiddelbart Guds verk, kunde ingen fatte dem. Men da de er menneskeverk, uttaler de ikke det uutforskelige. — — —

Over denne Goethes tanke filosoferer Eckermann videre i Goethes ånd:

De høit kultiverte grekere drev det ikke videre i sin religion enn til å legemliggjøre de enkelte ytringer av det utforskkelige i særskilte gudeskikkelser. Men da disse forblev begrensede vesener, så opfant de idéen om et fatum som de satte over *alt* og alle, hvorved de på et vis klarte vanskeligheten.

Kristus derimot tenkte sig en eneste Gud, hvem han tillia alle de egenskaper han fornemmet som fullkomne. Gud blev da et vesen, skapt av hans eget skjønne indre, full av godhet og kjærlighet som han selv og ganske egnet til at gode mennesker tillitsfullt kunde gi sig hen til ham.

Men da nu det ophøiede vesen vi kaller guddommen ikke bare åbenbarer sig i mennesker, men også i en rik og mektig natur og i verdensbegivenhetene, så kan en forestilling om ham efter menneskelige egenskaper ikke rekke til, og den søkende vil snart støte på utilstrekkeligheter og motsigelser som kan kaste ham inn i tvilen, ja i fortvilelsen, hvis han ikke enten er liten nok til å la sig berolige ved en kunstlet bortforklaring eller stor nok til å heve sig til høiere synspunkt.

Motstandere har beskyldt Goethe for vantro. Men det var bare deres tro han ikke hadde, fordi den var ham for ringe. Skulde han ha villet uttale sin tro, så vilde de forbauses, men ikke være istand til å fatte den.

Men Goethe selv var langt fra å mene at han var istand til å erkjenne det høieste vesen som det virkelig er. Alle hans skriftlige og muntlige ytringer går ut på at guddommen er det utforskkelige om hvilket mennesket kun kan ha anelser.

Forøvrig er både naturen og vi mennesker så gjennemtrent av det guddommelige, at vi opholdes derved, lever og eksisterer derved. Våre gleder og våre lidelser kommer til oss efter evige lover, som vi følger og bøier oss under enten vi erkjenner det eller ikke.

*

La oss så sammen med Jenny von Pappenheim ennu engang begi oss op i mansardetagen i hjemmet ved Frauenplan og avlegge den unge enke fru Ottilie en avskedsvisitt.

Før sørgeåret var tilende, fridde den 22 årige skotske student Nayler og fikk ja. Det hele gled imidlertid over og Ottilie forlot ikke hjemmet så lenge svigerfaren levte.

Jenny forteller:

«Jeg fant min veninde i hennes vakre mansardbolig omgitt av bøker og papirer, stående foran et lite, åpent bokskap. Hennes øine strålte, ved et lite kast med hodet rystet hun sine brune krøller fra pannen. Hennes fine lille hånd holdt en bok, kinnene glødet, og allerede hennes hilsen trakk mig straks inn i den livligste underholdning.

Mr. Noel lenet sig mot bokskapet, jeg kastet mig i en lenestol hvis rygg gjengav Englands våben i kunstferdig broderi. Ottilie stod i vindusfordypningen som dannedes ved de skrå vegger.

Underholdningen dreiet sig om Irland og irlenderne, et emne som hun behersket; å angripe henne her, var det samme som å få alle hennes ånds våben rettet mot sig.

«Ikke sant,» sa jeg, «du vilde vel ikke prøve å strikke en hæl i en strømpe ved skinnet av et fyrverkeri, og

således kan jeg heller ikke tenke mig nogen huslig lykke ved en irlenders side.»

«Jeg elsker dette fyrverkeri,» ropte Ottilie, «jeg vilde da heller gå uten strømper og undvære de pro-saiske lys man kaller fornuftige folk, de har intet hjerte og setter fornuften i dets sted. Sterk kjærlighet, sterkt had, alvorlig kamp uten beregning, det er hvad jeg elsker! Det er bare irlendere som har hjerte, ild, mot. — — —»

«Og narraktighet og ubestandighet,» avbrøt Mr. Noel.

Ved denne avbrytelse trådte Ottilie frem av vindusfordypningen, sprang fra en skammel op på en stol og kastet som et uskikkelig barn den ene bok efter den annen i hodet på Mr. Noel.

Og allikevel — denne barnaktighet falt henne naturlig. Jeg, der var så meget yngre, smilte som en bestemor til denne gifte kone og mors narrestreker. Skjønt hun glemte sin alder, var hun fullkommen naturlig og uaffektet, men hennes sjel, hennes ånd, hennes hjerte manglet tøiler — ak hvor svært måtte hun ikke bøte for denne mangel!

Mr. Noel søkte med øinene rundt i værelset.

«De ser efter klokken,» ropte Ottilie, «men jeg har ingen. Jeg er altfor meget av en irlender til det.»

Mr. Noel ventet forbauset en forklaring.

«Jo, jeg mener jeg har en altfor høi mening om gjestfrihet. Der gives intet uhøfligere enn en slik klokke, som hvert kvarter minner gjesten om den forløpne tid. Hos mig skal de ikke finnes.»

«Og derved,» svarte Mr. Noel, «blir vi upresise, ti kjedsomhet fordriver oss aldri.»

«Vent bare,» truet Ottilie, «til jeg får salong, lakeier og skjønne silkeklær, da blir jeg skrekkelig kjede-

lig. Jeg var morsommere dengang jeg av sparsomhet brente talglys, ti hvergang jeg måtte pusse lysene, sa jeg fort noe morsomt, og mens så gjestene lo, pusset jeg hastig lysene. Nu er jeg elskverdig for å få mine fornemme gjester til å glemme mine skråtak.»

Mr. Noel tok nu sin hatt, hun sa ham venlig farvel og rystet hans hånd som om de hadde vært venner i årrekker.

Så vendte hun sig til mig: «Er han ikke svært vakker Jenny? Sandelig har min svigerfar der skaffet mig et behagelig bekjentskap. Han skal ha et hertugdømme i utsikt. I hvert fall passer han godt inn i mitt hertugdømme.»

«Altså stadig nye,» ropte jeg bedrøvet.

«Å du nysgjerrige lille kattepus, spiller du atter den erfarne frue overfor mig pensionssmåpике!»

Imidlertid hadde en ny forestilling kastet en skygge over hennes trekk.

«Intet brev fra H. . . . Jenny, og han vet jo at jeg nu er fri.»

«Han eier ikke et øre Ottilie, det vet du da godt.»

«Hvad bryr jeg mig om penger! Han vilde bli missionær og det bestyrket jeg ham i. Det er et ideelt kall. Kan du ikke forestille dig din veninde, midt blandt ville og som hans mest hengivne elev. En skole vilde han også oprette. Jeg skulde stelle huset.»

«Men kjære — det forstår du dig jo slett ikke på!»

«Kjærligheten skal lære mig det. Kun ett foruroliger mig — jeg kan ikke glemme de Voux, jeg skrev det til H. . . .»

«Og forteller det imorgen til N. . . .?»

Ottilie lo. Men så var det. Bestandighet fantes ikke i dette hode, hvor fantasien var enehersker. Tyve

forskjellige menn, tusen livsplaner, tanker, øieblikkets innskydelser om hverandre, inntil billedene gikk istykker, tankene utartet — da satt hun foran ruinene og gråt.

Men som et barn fant hun trøst i en eller annen blomst en fremmed rakte henne. Da smilte hun, gledet sig over dens duft — og kastet den fra sig.

Skjønt hun ikke var ung lenger og aldri hadde vært vakker, var kjærlighet hennes tilværelses innhold og mening. På dette punkt kunde hun ikke resignere. Hun begjærte i den ganske verden ikke annet enn dette kjærlighetens phantom.

Og dog var ikke begreper om plikt, hengivelse, barmhjertighet fremmede for henne, og hennes krets holdt meget av henne, for med all sin besynderlighet, var hun hjertens elskverdige, selv i sin dårskap.

— — «Tror du han kommer,» blev hun ved, «nu står jeg hele dagen her ved vinduet og venter på postbudet og sender også D. . . . imellem en tanke.»

«Du har for lite å bestille, Ottilie.»

«Hvad skal jeg gjøre da? D. . . . gav mig noget å gjøre. Jeg måtte oversette Tasso for ham og la den trykke, og da han ønsket sig en kopi av et billede, tok jeg i 3 måneder tegneundervisning.

Og du vet jo, at jeg ofrer seks av dagens timer på min svigerfar. Ofte er jeg så trett, at jeg er redd for å besvime, men den tanke at jeg kan være ham til nytte, at jeg kan forskjønne hans gamle dager og således dog være til noget her i verden, den tanke gir mig ny kraft.

Forleden aften begynte vi å lese Plutarch sammen, og til slutning leste han høit for mig av Fausts annen del. Det var alt sammen skjønt og stort, men da jeg

klokken elleve kom inn på mitt rum, falt jeg om på gulvet så lang jeg var.»

Jeg blev sittende hos Otilie til henimot syv. Da kom N. . . . og en del unge englendere. Teen servertes på det runde bord, oplyst av to lys. Ingen sladder, ingen frivolitet, ingen taktløsheter forstyrret vårt samvær.

Otilie forstod den kunst å la enhver komme til sin rett. Hun talte med hver enkelt om det som interesserte vedkommende mest, så at de alle følte sig vel. Hun forstod å lokke åndens gaver frem og å så et frø, der intet fantes.»

*

I året 1830 hadde Goethe fullendt sin annen del av Faust. Han tilkjenner Eckermann en stor del av æren for at dette verk blev fullført, tross hans høie alder. Ved sin lidenskapelige interesse for verkets fremgang hadde Eckermann nemlig vært en stor støtte og oppmuntring. For Goethe selv var det en uhyre lettelse og tilfredsstillelse å ha fått det hele fra sig: «Mitt liv fra nu av,» sier han i den anledning, «kan jeg anse som en ren gave, og det er i grunnen likegyldig om jeg bestiller noget, eller hvad jeg bestiller.»

Han vendte sig for den tid som var igjen, mot sine kjære naturstudier, optatt med å utforske lovene for regnbuen, planters og dyrs metamorphose og dikterte sin farvelæres historiske del.

Eckermann besøkte ham fremdeles i de sene eftermiddagstimer og bringer en dag talen hen på grekernes tragiske skjebne-idé.

Goethe: «Den er foreldet og i strid med religiøse overleveringer. Hvis en moderne dikter anvender slike ideer i et teaterstykke, vil det virke affektert som en

drakt der forlengst er gått av mote og som klær oss like så lite som den romerske toga.

Politikken er skjebnen. Men politikk er ingen passende gjenstand for poetisk virksomhet. Så snart en dikter vil virke politisk, må han slutte sig til et parti og er fortapt som poet. Han må da ta avskjed med sin ånds frihet, sitt uhildede overblikk og trekke bornerthetens og det blinde hats hette nedover ørene.

Som menneske og borger vil dikteren elske sitt fedreland, men hans egentlige fedreland er det gode, det edle og det skjønne, som ikke er bunden til noen provins eller noget særskilt land og som han griper og bruker hvor han finner det. Han ligner deri ørnen, som med fritt blikk svever over landene og hvem det er likegyldig om den hare han styrter ned på, hører hjemme i Preusen eller i Sachsen.

Og hvad vil det egentlig si å elske sitt fedreland og virke patriotisk? Hvordan kan en dikter virke mer patriotisk enn ved hele livet igjennem å bekjempe skadelige fordommer og trangsynte synsmåter, opplyse sitt folk, heve dets åndelige nivå, rense dets smak og foredle dets tanke og følelsesmåte! Jeg hater all fusk som arvesynden, men ganske særlig fusken i statsanliggender.

De kjenner jo til at jeg i det hele tatt har brydd mig lite om, hvad der skrives om mig, men jeg får dog vite litt av hvert. Tross mitt arbeide et langt liv igjennem, aktes min virken av visse folk for intet, nettop fordi jeg har forsmådd å blande mig i det politiske partivesen. For å kunne stille slike folk tilfreds, måtte jeg bli medlem av en jakobinerklubb og preke mord og blodsutgydelse».

Den 14. februar 1832 har Soret sin siste samtale med den gamle dikter.

Goethe: «I grunnen er vi alle kollektive vesener. Ti hvor lite har og er vi, som vi i egentligste forstand kunde kalle vår eiendom. Vi må alle motta og lære, både fra dem som var før oss, og fra de samtidige. Selv det største geni vilde ikke komme langt hvis det skulde skylde sitt eget indre alt.

Men mange bra folk forstår ikke dette og vandrer i blinde om med deres drømmer om originalitet. Jeg har kjent kunstnere som roste sig av at de ikke hadde lært av nogen mester, men hadde sitt eget geni å takke for alt!

De tåper — som om ikke verden trengte sig inn på dem ved hvert skritt og gjorde noe ut av dem tross deres egen dumhet. Ja jeg påstår at hvis en slik kunstner kun passerte dette rums vegger og kastet et flyktig blick på noen store mestres håndtegninger, så måtte han, hvis han overhodet hadde noget talent, gå herfra som en annen og bedre mann.

Og overhodet — hvad godt er der ved oss uten nettop kraften og trangen til å tiltrekke oss den ydre verdens midler og nyttiggjøre oss dem for våre høiere mål!

Jeg tør vel her tale om mig selv og i all beskjedenhet si hvad jeg føler. Det er sant, jeg har i mitt lange liv gjort meget som jeg kan rose mig av. Men når jeg skal være ærlig — hvad hadde jeg da som egentlig var mitt uten lysten og trangen til å se og høre, å skjelne og velge og å belive det sette og hørte med noen ånd og gjengi det med noen dyktighet!

Jeg skylder ingenlunde mine verker min egen visdom bare, men tusener av ting og personer om mig,

som bød mig materialet. Narren kom — og vismannen — lyse hoder og bornerte, barn og ungdom og moden alder. Alle sa mig, hvordan de var tilmote, hvordan de levet og virket og hvilke erfaringer de hadde samlet sig. Jeg hadde ikke annet å gjøre enn gripe til og høste det som andre hadde sådd for mig.

Det er i grunnen også en dårskap å reflektere over om en har det fra sig selv eller andre, om en virker ved sig selv eller ved andre. Hovedsaken er at man har den rette vilje og dyktighet og ihærdighet til utførelsen. Alt annet er likegyldig.»

*

11 dager før Goethes død, han var ennu da ganske frisk, kommer Eckermann op til ham med en engelsk bibel han har kjøpt sig, men hvor ved nøiere eftersyn de apokryfe skrifter mangler.

Han beklager da overfor Goethe at noen skrifter skal ansees innblest av Gud, andre ikke, som om der overhodet kunde opstå noget edelt og stort, der ikke stammet fra Gud og var en frukt av hans medvirken.

Goethe erklærte sig enig i dette syn på saken:

«Men der gives dog to synspunkter, fra hvilke man kan betrakte de bibelske skrifter. Det første er fra en art urreligions, den rene natur og fornufts standpunkt, av guddommelig oprindelse. Dette standpunkt vil evig forbli det samme, vil vare og gjelde så lenge der gives gudbenådede vesener. Men denne art religion er kun for de utvalgte og altfor høi og edel til å kunne bli den almindelige.

Men der gives også et annet synspunkt — kirkens — av mere menneskelig art. Den er svak, omskiftelig, men vil vare, om enn i evig forvandling, så lenge der

finnes svake, menneskelige vesener. Lyset fra den klare, guddommelige åbenbaring er altfor ren og strålende til at den skulde kunne passe og tåles av stakkars svake mennesker.

Men da treder kirken til som en velgjørende formidler, demper og avpasser, for at alle kan bli hjulpne og de mange føle sig vel.

Der ligger en meget stor makt i den kristelige kirkes tro på at den som Kristi efterfølger kan befri for byrden av den menneskelige synd. Å opretholde denne makt og denne anseelse, og således sikre det kirkelige byggverk, er det kristne presteskaps utmerkede mål.

— — —

Forøvrig — med hensyn til hvad der er ekte eller uekte i de bibelske skrifter, så er det underlige spørsmål. Hvad er vel ekte uten det helt fortreffelige, det som står i harmoni med den reneste fornuft og ennu den dag idag tjener vår høieste utvikling! —

Og hvad er vel uekte uten det absurde, hule og dumme, som ingen frukt bærer, i det minste ingen gode! Skulde ektheten av et bibelsk skrift bero på om det helt og absolutt overleverte sannheten, så måtte man sogar på enkelte punkter betvile evangeliernes ekthet, av hvilke Markus og Lukas ikke er skrevne efter umiddelbart øiesyn og erfaring, men efter senere, muntlig overlevering, og det siste, Johannes's først i hans høie alderdom.

Allikevel holder jeg alle fire evangelier for absolutt ekte, ti der stråler ut fra dem en avglans av den høihet der utgikk fra Kristi person og som var av en mere guddommelig art enn der nogensinne ellers har vist sig på jorden.

Spør man mig om det er naturlig for mig å vise

ham guddommelig ærefrykt, så svarer jeg — absolutt. Jeg bøier mig for Kristus som den guddommelige åbenbaring av sedelighetens høieste prinsipp.

Og spør man mig om det er naturlig for mig å hylde solen, så svarer jeg atter, absolutt. Ti den er også en åbenbaring av den høieste og til og med den mektigste som det er oss jordbundne forundt å iakta. Jeg tilbeder i den lyset og Guds avlende kraft, ved hvilken vi lever, virker og er til og alle planter og dyr med oss.

Men spør man mig, om jeg vil bøie mig for apostelen Peters eller Paulus's tommelfingerknokkel, så sier jeg: «Skån mig og bli mig fra livet med Eders absurditeter.»

— — — Der er meget tåpelig i kirkens lære, men den vil herske, og da må den ha en bornert masse som bøier sig og liker å beherskes. Den høie, rikt gagerte geistlighet frykter massenes opplysning. Den har da også lengst mulig holdt bibelen borte fra dem. Hvad skulde vel et stakkars, fattig menighetslem tenke om en biskops fyrstelige prakt, når han sammenlignet den med Kristi ydmyge fattigdom.

Nei, vi vet slett ikke hvor meget vi skylder Luther og reformationen. Vi er blitt kvitt den åndelige bornert-hets lenker, vi er som en følge av den fremadskridende kultur blitt istand til å vende tilbake til kilden og fatte kristendommen i dens renhet. Vi har fått mot til å stå med faste føtter på Guds jord.

La den åndelige kultur skride stadig fremover, la naturvidenskapene vokse i stedse større vidde og dybde og den menneskelige ånd utvide sig så meget den vil — utover kristendommens høihet og sedelige kultur, således som den lyser og stråler i evangeliene — vil den ikke kunne komme.

Men jo dyktigere vi protestanter skrider foran i edel utvikling, desto hurtigere vil katolikerne komme efter. Så snart de føler sig grepet av den voksende oplysning, *må* de komme efter, og det vil komme dertil at omsider alt blir ett.

Også det ulidelige protestantiske sektervesen vil ophøre. Ti så snart man virkelig har begrepet og innforlivet i sig Kristi rene lære og kjærlighet, vil man føle sig stor og fri som menneske og ikke mere legge synderlig vekt på større eller mindre forskjell i den ydre kultus. Litt efter litt vil vi alle fjerne oss fra en ordets og troens kristendom og stedse mer nærme oss en handlingens og sinnelagets kristendom.»

Eckermann nevner store mennesker som har levet før Kristus, blandt folk som kineserne, indere, perserne og tenker sig at Guds kraft har vist sig likeså virksom i dem som i det gamle testamentes store jøder.

Goethe: «Man skulde tro at folk mente Gud siden hin gamle tid hadde trukket sig tilbake til stillheten og overlatt menneskeheten helt og holdent til sig selv for å greie sig uten Gud og hans daglige usynlige medvirken!

Jo, — i religiøse og moralske spørsmål medgir man nok ennu guddommelig innvirken, men når det gjelder videnskap og kunst tror man det helt og holdent er jordiske ting og intet annet enn et produkt av rent menneskelige krefter. Men la bare en forsøke ved menneskelig vilje og menneskelig kraft å frembringe noget som kan sidestilles en Mozarts, Rafaels eller Shakespeares verker!

Og overhodet — Gud har da ingenlunde siden de bekjente imaginære seks skapelsesdager begitt sig til ro! Tvert om — han er ennu virksom som den første

dag. Å sette denne plumpe verden sammen av enkle elementer, for så — år ut og år inn, å la den rulle i solens stråler, hadde visst ikke vært noen glede for ham, hvis det ikke var hans plan på dette materielle grunnlag å grunne en planteskole for åndeverdenen.

Således er og forblir han virksom i høiere naturer for å trekke ringere til.»

*

22. mars 1832 døde Goethe, klar og rolig, sittende i sin lenestol, 82 år og 7 måneder gammel.

Eckermanns avskjed:

«Morgenen efter Goethes død blev jeg grepet av en dyp lengsel efter å se hans jordiske hylster ennu en gang.

Hans tro tjener, Fredrik, åpnet døren for mig til det rum, hvor de hadde lagt ham. Utstrakt på ryggen lå han, som om han sov, de ophøiede og edle trekk uttrykte fasthet og ro. Den mektige panne syntes ennu å huse tanker.

Legemet lå nøkent, hyllet i et hvitt klæde. Fredrik slo dette tilside og jeg forbausedes over disse lemmers guddommelige prakt. Brystet mektig, bredt og hvelvet, føttene sirlige og av den reneste form, på det hele legeme intet spor av fett eller magerhet eller forfall.

Et fullkomment menneske lå i stor skjønnhet foran mig, og den henrykkelse jeg følte derved, lot mig for et øieblikk glemme, at den udødelige ånd hadde forlatt et sådant hylster.

Jeg la min hånd på hans hjerte — der hersket overalt den dypeste stillhet — så vendte jeg mig bort for å gi mine tilbakeholdte tårer fritt løp.»

*

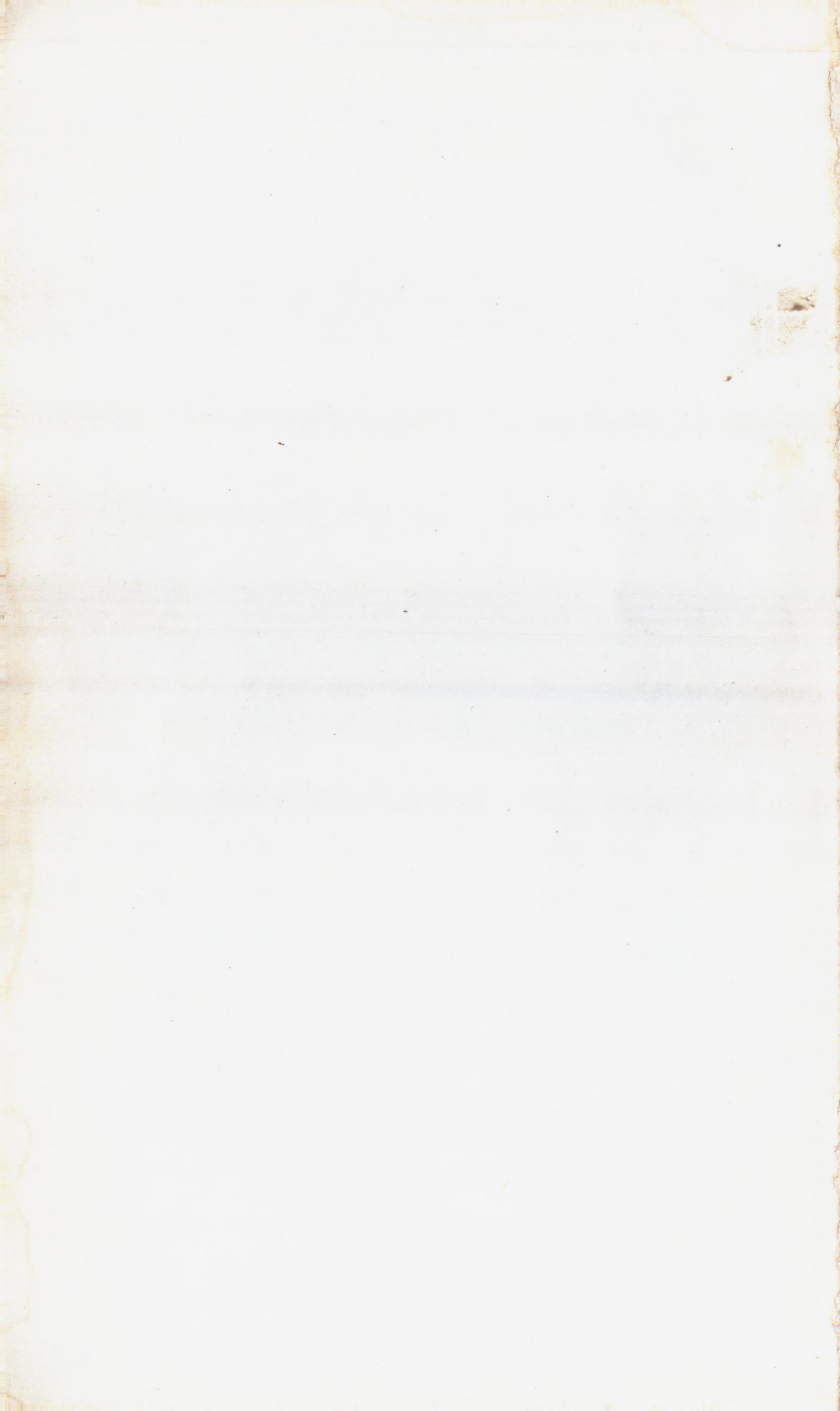

AUGUST VON GOETHE

OTILIE VON GOETHE

| Beauregard |

Til Eckermann skriver den gamle Zelter fra Berlin:
«Hvad der var å vente, å frykte, måtte jo komme. Timen har slått. Viseren står som solen i Gideon. Ti se — henstrakt på sin rygg ligger den mann, der skred gjennom universet på Herkules's søiler, mens under ham jordens makter stredes om støvet under sine føtter.

Hvad kan jeg si om mig selv? Til Dem og alle derborte? Og overalt! Som han gikk bort før mig, således rykker jeg ham daglig nærmere og vil snart innhente ham, der gjennom så mange år oplyste og belivet rummet mellom oss.

Jeg er som en enke, der har mistet sin mann, sin herre og forsørger. Og dog må jeg ikke sørge, jeg må forbauses over den rikdom han har gitt mig! En slik skatt må jeg bevare og legge rentene til kapitalen.

Tilgi mig edle venn, jeg skulde jo ikke klage, men de gamle øine vil ikke være lydige. Jeg har også en gang sett *ham* gråte, det må rettfærdiggjøre mig.»

Tre måneder senere fulgte Zelter sin herre og mester.

Gaethe
TRONDHJEMS FOLKEBIBLIOTEK
AVDELING FOR VOKSNE

830 G 5 d
ex 2

Depotbiblioteket

98sd 24 130

S. G. Dal

Den gamle
mester

830 Q5d